
Унија синдиката просветних радника Србије

УНИЈА
С П Р С

ОБРАЗОВАЊЕ
У СРБИЈИ
ДАНАС

Београд, март 2010.

УНИЈА СИНДИКАТА ПРОСВЕТНИХ
РАДНИКА СРБИЈЕ
Образовање у Србији данас

март 2010.

Издавач

Унија синдиката просветних радника Србије

За издавача

Леонардо Ердељи, председник УСПРС

Одговорни уредник

Драган Матијевић, члан тима за реформу УСПРС

Технички уредник

Драгана Југовић, професор

Лектиор и коректиор

Предраг О. Ђурчић, професор у пензији

Ивана П. Ђурчић

Идеја за корице и илустрације (плакати)

Милан Селаковић, професор

Зоран Луковић, професор

Штампа

Графика ЈУРЕШ Чачак

Тираж

1.000

САДРЖАЈ

САДАШЊЕ СТАЊЕ МОГУЋНОСТИ И ПРЕПРЕКЕ	7
Миодраг Скробоња РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВЕ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ	9
Зоран Аврамовић СРПСКО ОБРАЗОВАЊЕ — ТРЧАЊЕ У МЕСТУ	17
Милош Кнежевић ДУГА ИСТОРИЈА РЕФОРМИ И РЕФОРМАРЕЊА	39
Слободан Антонић СВЕТСКА БАНКА ПРОТИВ СРПСКИХ ШКОЛА	73
Славко Каравидић, Раствко Стефановић ФИНАНСИРАЊЕ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ	81
НЕЗАВИСНА ШКОЛА УСЛОВ БЕЗ КОГА СЕ НЕ МОЖЕ	117
Вигор Мајић ПОЗИЦИЈА ШКОЛЕ КАО КЉУЧНИ ПРОБЛЕМ УСПЕШНОСТИ РЕФОРМЕ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА	119
Иван Ружичић ЗАШТО НАСТАВНИЦИ МОРАЈУ БИТИ НОСИОЦИ КРЕИРАЊА ПРОСВЕТНИХ ЗАКОНА И РЕФОРМЕ ОБРАЗОВАЊА	129

Милана Грбић СКРИВЕНИ КУРИКУЛУМ	137
НАД ПРОШЛОШЋУ И БУДУЋНОШЋУ <i>ЛИЧНА РАЗМИШЉАЊА ИЗ САДАШЊОСТИ</i>	143
Александар Липковски QUO VADIS: КУДА ИДЕ СРПСКА ПРОСВЕТА	145
Јасмина Вујић АМЕРИЧКА ИСКУСТВА	153
Емил Каменов ПЕДАГОШКЕ ИСПОВЕСТИ	163
Љубомир Протић РЕЧ О ВАСПИТАЊУ	177
ЗАКЉУЧЦИ НАУЧНОГ СКУПА	185

ПРЕДГОВОР

Када се на једном месту нађе толико угледних и учених људи, од којих је свако у својој области „име“, и када сви ти људи кажу: „Образовање у Србији је у дубокој кризи!“, онда не саслушати њихов глас упозорења значи, у најмању руку, бити лишен одговорности за садашњост, али и визије будућности. Ова књига настала је из уверења чланова Уније синдиката просветних радника Србије да је немогуће да они којих се образовање тиче (од родитеља и просветних радника, преко ћака и студената, до државних власти) буду тако неодговорни и тако лишени визије будућности, тим пре што је будуће друштво, то данас сви истичу, друштво знања. Зато је председник САД Барак Обама решио да спроведе реформу образовног система како би Америка и даље била водећа светска сила. Зато је у Русији заустављен „постмодерни“ распад просветног система и кренуло се у његову реконструкцију.

Због тога је и Унија синдиката просветних радника Србије 25. и 26. децембра 2009. године организовала научни скуп „Образовање у Србији — реалност и перспективе“, чији је домаћин била једна од најугледнијих српских средњих школа, Гимназија у Чачку. Непосредан повод за организацију скупа био је недавно усвојен Закон о основама система образовања и васпитања. Наиме, једна од основних замерки овом Закону (а има их много) јесте то што је донет без јавне расправе, кришењем свих начела демократске процедуре, што је у његовој изради потпуно игнорисано мишљење најшире, а посебно стручне јавности. Закон је донет без истинског увида у актуелне проблеме образовања у Србији, па самим тим нема могућности да те проблеме разреши на прави начин, већ ће, због своје нестручности, генери-

сати све нове проблеме, што ће изазвати дугорочне и несагледиве последице, не само по образовање већ и по српско друштво у целини.

Овај скуп био је прилика да о проблемима образовања у Србији компетентно и јавно говоре они који су за судбину образовања непосредно заинтересовани, а којима су школске власти и законописци брутално ускратили право јавног говора. Од свих питања у вези са образовањем три су била доминантна на научном скупу, јер од одговора на њих зависи даља судбина школства.

Прво, да ли у Србији данас уопште постоји свест о значају образовања за друштво и у којој мери оно одређује развој друштва и државе?

Друго, да ли имамо свест о томе у каквом се положају данас налази српско школство и у којој мери такав положај одређује његов квалитет?

Треће, постоји ли излаз из „тамног вилајета“ српског образовања и куда воде ти путеви?

Посебна вредност овог скупа јесте чињеница да се сви његови учесници складно допуњују, упркос томе што имају различите погледе на свет, културу, а и различитих су политичких оријентација. Заједничка им је забринутост за будућност српске школе, али и мисао да та школа мора стајати изнад идеологије и политике, да мора бити препунштена струци и аутономна, а да не сме бити жртва политичких нагодби и партијских мешетара.

Основна вредност овог штива јесте то што ће проблеме српског образовања вратити на поновно промишљање широкој јавности, али и самој наставничкој струци. То је најбољи начин да школу (још једном) одбрамнимо од разарајућег деловања бахате политике, јер стручност и јавност најбоља су одбрана од сваког идеолошког тоталитаризма и псевдодемократије.

Приређивач

САДАШЊЕ СТАЊЕ МОГУЋНОСТИ И ПРЕПРЕКЕ

Миодраг Скробоња

РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВЕ ОБРАЗОВАЊАУ СРБИЈИ

Демографско-економска слика Србије

Према резултатима пописа становништва из 2001. године, Србија се простира на 88.361 квадратни километар, а број становника нешто је мањи од седам и по милиона (без Косова), па је насељеност 90 становника на један квадратни километар. У односу на претходни попис, то је 0,9 одсто мање, а ако се овај тренд не заустави, Србија ће у 2050. години остати без половине свог становништва. Старосна структура становништва такође је неповољна, па се убрајамо међу 10 најстаријих нација у свету.

Становништво је концентрисано по градовима, где живи 65 одсто, а у селима само 35 одсто, док миграција ка градовима и даље траје, па ће резултати пописа планираног за 2011. годину бити још неповољнији. Србија је политички организована у 26 округа и 164 општине, од којих је чак 59 неразвијено. Бруто друштвени производ је нешто више од 4.200 долара по глави становника и по томе смо међу последњима у Европи. Истовремено, јавни дуг Србије износи 9,67 милијарди евра, што чини 30,7 одсто БДП-а, а то значи да излазимо из зоне средње задужених земаља и улазимо у зону презадужених, јер земље с дугом од 40 одсто БДП-а улазе у дужничку кризу.

Србија има око два милиона запослених, 1,6 милиона пензионера и преко 800.000 незапослених. Преко 500.000 становника прима социјалну помоћ, са исто толико

пензионера чија је пензија испод загарантоване зараде и налазе се на граници сиромаштва. Међу запосленима од месеца до месеца 150.000 до 200.000 повремено не прима зараду, што чини слику још црњом. Просечна зарада у Србији је око 340 евра, што није довољно ни за просечну потрошачку корпу, а на том нивоу су зараде запослених у образовању, које је најобразованија структура у земљи. Када се зна да се у Србији за образовање издваја око 3,2 одсто БДП-а, што је око половине европског просека, а када се томе дода да је просечан бруто производ у Европи 10-20 пута већи, онда је јасно да је издвајање за образовање у Србији 20-40 пута мање него у Европи.

Мрежа школа

У таквој економско слабој Србији мрежа школа веома је разуђена и економски неодржива, без обзира на конфигурацију терена и вишег националних мањина на чијим се језицима изводи настава.

Србија тренутно има близу 2.000 предшколских установа, међу којима је око 200 приватних, 1.230 централних основних школа, 527 средњих школа од којих 127 гимназија, 333 средње стручне школе, 34 специјалне школе и 33 уметничке, и око 50 виших школа и 70 факултета.

Пошто ће овде бити реч о рационализацији само у основном и средњем образовању, треба нагласити и то да са истуреним одељењима у Србији постоји чак 4.612 школа и објекта у којима се изводи настава. Посебно забрињава стање тих објеката, а оно је, према подацима Републичког завода за статистику, следеће: исправних је 1.629 објеката, за поправку 1.893, за реконструкцију 821, дотрајалих је 207 и недовршених 62. Опремљеност је између пет и 65 одсто, док 40 одсто школа нема фискултурне сале, мокре чворове, а често ни дворишта.

Таква суморна слика производ је чињенице да се у Србији, од укупне масе средстава која се издвајају за образовање, чак 96-98 одсто издваја за зараде запослених, а само два до четири одсто за све остало.

Тај однос у Европи је 76 према 24 одсто и зато су тамо школе нове, функционалне, добро опремљене, ради се у једној смени, настава је интензивна са доста праксе и огледа, наставници се стално стручно усавршавају, па није чудо што су резултати које постижу њихови ученици изнад наших, што најбоље илуструју подаци са ПИСА тестова.

Посебно забрињава неодговарајућа концентрација школа, што најбоље илуструје податак да у 66,2 одсто свих школа, заједно са истуреним одељењима, иде само 9,4 одсто ученика, а у осталих 33,8 одсто школа иде чак 90,6 одсто. Ако се пак посматрају само централне школе, онда се у само четири највећа града у Србији (Београд, Нови Сад, Ниш и Крагујевац) налази 47 одсто свих школа и у њих иде 51 одсто ученика. Подаци даље показују да у Србији постоје 182 школе са једним до пет ученика и преко 300 некомплетних и неподељених школа, што значи да у близу 500 школа иде само око 1.500 ученика, док у 59 неразвијених општина иде укупно само 10 одсто њих. У чак 4.601 одељењу број ученика је испод 15, па је тако просечан број ученика у основним школама 19 по одељењу, а у средњим 25. У односу на број запослених, број ученика је недопустивих 9,2 по запосленом.

Има, наравно и супротних примера, па тако у 145 школа иде преко 1.000 ученика, иако је по закону предвиђено 600-800. Само у Београду постоји 50 школа са преко 1.300 ученика, док их је у некима и преко 2.500 (Прешево, Винча, Ивањица, Нови Пазар), где се ради у три, па и четири смене, што је ван свих европских стандарда.

Од преко 540 профиле више од 20 одсто је неактивно, а неки се и даље гасе, будући да нема заинтересованих ученика (геодезија, кожа и текстил, грађевинарство, неметали, хемија, обрада метала, рударство и металургија и др.). Због тога Србија и даље школује профиле за тржиште рада, а не за потребе привреде.

Рационализација — (не)могућа мисија

Из наведених података несумњиво следи да је рационализација у образовном систему Србије неминовна, или ће у супротном он убрзо бити уништен. Главна сметња су политичари који су наметнули флоскулу „ако угасите школу, угасили сте село“. Ствар је, међутим, обрнута, јер због лоше аграрне политике, неодговарајуће инфраструктуре и других услова за живот на селу, млади углавном напуштају село, па се школе гасе зато што нема деце.

Други фактор лежи у чињеници да су нашим политичарима уста пуне обећања за боље сутра српској просвети, да је просвета од посебног интереса, да је улагање у просвету најбоља инвестиција итд., али само за време предизборних кампања, док је улагање у образовање за њих у стварности само терет и потрошња. Ако се ово хитно не промени, српско образовање доживеће потпуни слом. О томе најбоље сведоче статистички подаци са пописа из 2001. године, по коме је српско становништво најнеобразованје у Европи, јер чак 48 одсто становника има основну школу као свој највиши домен образовања, од чега чак 24 одсто нема ни пуну основну школу или је неписмено, док 40 одсто становништва има средње образовање, пет одсто више и седам одсто високо, а тај проценат у Европи је око 40 одсто. Када се томе дода да се на посао у Србији чека четири и више година, када долази до

феномена депрофесионализације, следи да је чак две трећине српског становништва функционално неписмено.

И поред чињенице да је Завод за унапређивање образовања и васпитања у сарадњи са Унијом синдиката просветних радника Србије урадио стратегију развоја образовног система у Србији и да је тај документ с реформом гимназија, надзорничких служби и др. пре више од годину дана предат актуелном министру, несхватљиво је да он и даље лежи у неким фиокама!

Из хронологије догађаја, почев од школске 1995/96. године, евидентно је да се у Србији догађају два нелогична процеса. Из студије коју су урадили ОЕБС и ОЕЦД још 2001. године види се да се број ученика стално смањује, а број запослених расте. Када је 2003. године тадашњи министар просвете Гашо Кнежевић са сарадницима започео свеобухватну реформу образовног система, Унија га је упозорила на то да ће по том концепту доћи до новог повећања броја запослених, пре свега због увођења нових предмета, а посебно због лошег Закона о основама система образовања и васпитања који је увео категорију обавезе пријема нових радника за сваки слободан час, и то на неодређено време. Ово су директори са школским управама и сувише злоупотребљавали у име страначке политике што већег запошљавања, због чега је данас у образовном систему најмање 12 одсто вишке запослених, од којих је бар половина нестручна за наставу коју изводи.

Када се свему дода податак да је и школске 2006/2007. године, опет због лошег Закона о основама система, запослено 1.500 дипломираних правника на места секретара школа, а бивши секретари, који нису имали правни факултет, потпуно беспотребно распоређени у административне раднике, систем је преко ноћи добио нових 1.500 запослених. Да све буде црње, школску 1995/96. годину похађало је 1.154.000 ученика, а школску

2008/2009. њих 934.000, што значи да је у овом периоду систем изгубио 220.000 ученика. Уместо очекиваног смањења броја запослених којих је те, 1995/96. године било 113.917, данас их има 13.000 више. Ако је тачан недавно изнет податак министарке финансија Дијане Драгутиновић да је у основном образовању у 2010. години приказано 2.500 више запослених, онда ће тешке последице овог неразумног поступка убрзо осетити сви просветни радници, јер и поред законске регулативе која потпуно оправдано ограничава разлоге за пријем нових радника, директори школа и школске управе и даље запошљавају нове људе.

Где је излаз?

Увидевши сву бесперспективност српске просвете, Унија је почетком 2008. године, када је најављена светска економска криза, понудила министру просвете програм мера за рационализацију образовног система и смањење трошкова у буџету за просвету. Тек годину дана после тога министар просвете најављује свој програм „рационализација без отпуштања“. Увидом у њега није тешко закључити да је преписао део нашег програма, али је оставио многа отворена питања, тако да његов програм садржи више фаза:

У јануару 2010. године биће понуђене отпремнине за око 5.000 запослених, од којих је 4.000 наставника и 1.000 радника ван наставе.

До краја августа 2010. године требало би донети Закон о образовању одраслих, како би се овај вид образовања вратио у институције образовног система, а не да то раде заједнице запошљавања, раднички универзитети и друге нестручне и некомпетентне установе. Тиме би се амортизовао и део вишке запослених из основних и средњих школа, ангажовањем у овом виду образовања који

нам је неопходан с обзиром на катастрофалан образовни ниво српског становништва.

У септембру 2010. године поново би била применењена уредба о броју ученика у одељењима, као и ове школске године, с применом у првом, другом, петом и шестом разреду, што би довело до новог смањења броја одељења, а тиме и повећања вишке запослених, па се за јануар 2011. године поново спрема социјални програм за нових 5.000 запослених.

Како је број нестручних наставника веома велики, а према њима Министарство просвете нема правно никаквих обавеза, преузимањем стручних наставника и истовремено одласком у редовне пензије око 1.500 запослених годишње, систем би до почетка школске 2011/2012. године могао да се ослободи најмање 12.000 до 13.000 запослених. Тако би се створили услови за озбиљније повећање стандарда запослених, као и улагања у развој образовног система.

Од министра просвете нисмо добили одговоре на кључна питања:

Да ли су у буџету РС за 2010. годину планирана средства за отпремнине и у ком износу?

Колика ће бити висина отпремнина?

Ко ће моћи да узме отпремнину и под каквим условима?

Како ће бити решен статус нераспоређених наставника за које нема часова, а имају много до пензије и не желе да прихвате социјални програм?

Будући да је све ово већ морало бити познато и да је требало да школе већ обаве анкетирање запослених и припреме спискове оних који желе да напусте образовни систем, бојимо се да ће све ово пропасти, јер свако одлагanje

ових послова значи све мање уштеде у буџету, утолико пре, што су три рунде досад одржаних разговора с министрима просвете и финансија и њихових сарадника само показале да они нису спремни за озбиљне захвате у рационализацији образовног система, па ће синдикати бити принуђени да драстичним синдикалним мерама уразуме представнике школских власти.

Миодраг Скробоња је професор физике. Био је председник Уније синдикала просветних радника Србије од 2001. до 2006. године. Сада је саветник за економска иштања у УСПРС.

Зоран Аврамовић

СРПСКО ОБРАЗОВАЊЕ — ТРЧАЊЕ У МЕСТУ

Ако се упореде програмска документа у образовању која су креирана у министарствима образовања од 2000. до 2009. године, лако ћемо закључити да се као кључни циљеви у овој области наводе стварање једнакости, праведности, ефикасности и квалитетног образовног система. (Видети документа: „Квалитетно образовање за све — пут ка развијеном друштву“, Министарство просвете и спорта, Република Србија, 2002; „Квалитетно образовање за све — изазови реформе образовања у Србији“, Министарство просвете и спорта, Република Србија, 2004.)

На основу овако описане одређених циљева образовања, од 2000. године донесено је више закона о основама система образовања и васпитања. Сви донесени закони, без обзира на обим промене и садржај новина, проглашавали су начело праведности образовања (једнака доступност), унапређивање квалитета наставе, квалитет рада наставника, квалитет руковођења школом, сарадњу школе с породицом и локалном заједницом, квалитет надзора над функционисањем система образовања и васпитања, квалитет стандарда образовања, повећање материјалне основе за образовање (буџетског издвајања) с претпоставком да ће повећана средства за финансирање образовања допринети ефикаснијем образовању.

Која би то била водећа идеја реформе универзитета? Подаци који допиру до јавности казују да је стање на универзитетима у Србији рђаво: да су застарели наставни програми, да су уџбеници архаични, да универзитети не

остварују неке важне функције (обликовање будућности друштва, предвиђање развоја, научно-истраживачки резултати), а да поврх свега има примера неодржавања наставе. Још увек нема доступних података о стручној покривености предмета, о брзини стицања научних звања, о саставу комисија за избор у звање (питање је да ли је неко истраживао овај проблем образовања). Било је, разуме се, часних и строго професионалних каријера, али у незанемарљивом броју и оних који су незаслужено стигли на универзитет и тамо остали током читавог радног века.

Решење је нађено у примени Болоњске декларације.

Прошле су две године од 2000. док Министарство просвете није извршило допуне Закона о основном и средњем образовању, а 23. априла 2002. и Закона о универзитету. Тај закон остаће упамћен по увођењу благе лустрације. У члану 141. прописује се преиспитивање поступака за избор у звање наставника и сарадника који су обављени по закону од 1998. године. Да јавна забава буде већа, толико критиковани закон примењиван је пуне две године од стране власти ДОС-а, а за то време су на факултете (у томе предњачи Факултет политичких наука) у великом броју убачени научни истраживачи. Колико је познато, нико од ДОС-ових кандидата није „преиспитиван“ нити удаљен са факултета, а зна се да је једна госпођа, док је кратко била у влади, бирана за редовног професора по закону из 1998. године.

Сваки закон (2002, 2005, 2009) и свака ресорска управа тврдили су да се променом само добијају предности за ученике, наставнике, надзор и управу. Нешто ту није у реду. Образовна политика која тако често мења законе као основне инструменте за остваривање постављених циљева, лута, колеба се, није стабилна. Или нису добро постављена начела, или законодавна активност није ваљана (осигурање квалитета путем самовредновања, спољашњег

вредновања и развојног планирања стално се понавља), или се друштво тако брзо мења да је неопходно често усаглашавање нормативне делатности с променама у економији и друштвеној структури. Ово последње може да буде разлог, али сигурно није објективан. Са 2000. годином уследила је промена економског система, промена друштвене структуре у смислу јачања капитализма, промене на тржишту радне снаге, а у овој години (2009) појавио се изазов економске кризе и смањено упошљавање радне снаге. Од обећаног благостања стигло се до жалопојки због „светске економске кризе“. Шта се радило у међувремену?

Свака нова промена нормативног поретка и свака нова ресорна управа представљале су претходни систем као промашај, као систем који је давао слабе резултате.

Присетимо се Гаше Кнежевића, ДОС-овог министра образовања, и оцена његовог тима о затеченом стању у образовању. Њихов циљ био је, прво, да образовно наследство у Србији прикажу као потпуни промашај и као нешто што треба одбацити, и друго, да спроведу реформе образовања у складу са европским стандардима. Једног мартовског дана, преко целе стране *Политике*, осванују је проглас професорима, ћацима и родитељима који је упутила Влада Републике Србије (Проглас Министарства просвете, *Политика*, 12. март 2001). По речима и духу то је права револуционарна порука. За претходну власт тврди се да је „довела земљу на саму ивицу пропasti, а просвету на најниже гране“. Тврдило се, takoђе, да је школство „потпуно уништено, а деци повређено једно од основних права — право на школовање и образовање“. Слична револуционарна критика образовања до доласка ДОС-а на власт могла се прочитати на сајту Министарства просвете: „Систем образовања у Србији остављен је без механизама за опоравак и развој“. На страну што уопште нису помињани санкције и бомбардовање Србије, ради се о томе да таква оцена није

тачна. Образовање је, као и цело друштво, било у тешком положају за време санкција и бомбардовања, али нити је уништено, нити је опустошено да се не може опоравити. Уосталом, на којој се основи реформиште образовање? С којим кадровима, ако не са преко сто хиљада професора, наставника, учитеља?

После десет година реформисања српског основног и средњег образовања, ресорна управа са Жарком Обрадовићем на челу, констатује да су ниска постигнућа деце у Србији (на основу ПИСА и ТИМСС истраживања), да је насиље у школама у порасту, да мрежа школа није у складу с демографским променама, да није постојао механизам за образовање одраслих, да компетенције наставника нису унапређене, да се заобилазе искуства са pilot-програма, недовољна ефикасност образовања.

Дакле, после десет година интензивних реформи, српско образовање је готово на почетку ДОС-овске револуције.

Други круг циљева одређује се као усаглашавање српског образовног система са образовним нормама Европске уније (усаглашавање стандарда и индикатора са ЕУ).

Наднационалне интеграције образовања нису без унутрашњих противречности. Замисао је пре свега прагматско-функционална. У систему европског образовања оне се примењују последњих 15 година и имају за циљ да се у школама подстиче припадност Европи. За сада је оно најизраженије на универзитетском ступњу образовања (Љ. Митровић, „Болоњски процес“).

Процес европеизације образовања огледа се у стварању јединственог, стандардизованог система на простору држава чланица Европске уније. Међутим, нејасноћа се показује у прецизирању распона обавезних, пожељних и аутономних вредности европских повезивања. Да ли националним образовањима преостаје само трансмисиона улога за европске стандарде или и неки простор за самосталност?

Овде се полази од претпоставке да је образовање у свим до-садашњим облицима државног уређења било производ националног наслеђа и селективног преузимања иностраних модернизација. У последњих десетак година дошло је до заокрета: образовни стандарди Европе постављени су изнад националних интереса у образовању.

Шта оправдава наметање интеграционог концепта ЕУ образовним и виспитним идентитетима држава које су у овом наддржавном савезу или му приступају? Какве су последице отварања тржишта у образовању? Какви су аргументи одбране националног и образовног идентитета? То су питања око којих не постоји сагласност учесника образовног процеса у Србији, али ни у другим друштвима. За друштва са јаким националним традицијама поставља се питање начина на који, у систему образовања, треба повезати историју са савременошћу, национално памћење са либералним тржиштем и Светском банком, историјску борбу за националну слободу са универзалним слободама и правима, генерацијске жртве за стварање властите државе и нjoj одговарајућег образовања.

Поред идеја за промену система образовања, из иностранства већ десет година стиже и финансијска подршка овим пројектима. Материјално и финансијски, нова власт у образовању снажно је помогнута иностраним донацијама и кредитима, тако да је материјални положај запослених поправљен у одређеној мери.

Не зна се тачно колика је сума новца од 2000. године до данас ушла у српско образовање и како је трошена, али зна се да су међу донаторима били стране владе, Светска банка, ММФ, фондације и агенције. На конференцији „Реформа образовања у Републици Србији — први кораци и предстојећи изазови“ (5—7. септембар 2002, Београд) подељен је сепарат „Међународна подршка реформи образовања у Србији“ у коме је објављен списак свих иностраних

финансија за образовање у Србији. И претходне две конференције — „Образовна реформа: циљеви и стратегије“ (2—4. јун 2001, Београд) и „Од визије до конкретних корака“ (16—18. јануар 2002, Београд) — потврдиле су разне облике иностране финансијске помоћи.

Ево најновијег примера иностраног „помагања“ српском образовању. Предлог Сајмона Греја, директора канцеларије Светске банке у Београду, да се укине 11.000 одељења, односно 37 одсто одељења у основним и 17 одсто одељења у средњим школама како би се уштедело у јавној потрошњи Србије, изазвао је више стручних реакција у просветној јавности (И. Ивић, *Политика*; С. Антонић...). Овај предлог превиђа чињеницу да у Србији постоји око 3.000 комбинованих одељења, мале школе по селима у којима су оне једина брана сенилизацији села и коликотолико опстанку младе генерације. Угасити ова одељења у малим селима, у условима миграционског јуриша на градове, увод је у убрзани демографски пад. На страну повећани трошкови за социјалне програме.

Али, у јавности није доволно подвучена чињеница тесне сарадње Министарства просвете Србије с међународним организацијама у Србији (Светска банка, ММФ). Крајем августа 2009. године Министарство просвете издало је саопштење у којем стоји да је образовна политика „у одређеној мери у складу са препорукама из извештаја међународних организација о стању образовања у Србији“. Поменути Сајмон Греј изјавио је да српско Министарство просвете „припрема читаву стратегију рационализације школа и одељења, укључујући и рационализацију унутар једне школе“ („Радити више са мање“, НИН, 15. август 2009).

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

УЧЕСНИЦИ

1. Др Љубомир Протић	Е. Ненад Пролић, професор
2. Др Јасмина Вујић	9. Др Јордан Ларемовић
3. Др Војислав Андрић	10. Др Слободан Антонић
4. Др Славко Каравићић	11. Др Александар Липковски
5. Др Емил Каменов	12. Миодраг Скребоња, професор
6. Мр Милана Гробић	13. Милутин Климић, уредник
7. Виктор Мајић, професор	14. Иван Ружичић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије
 I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

Образовна политика у Србији

Ко одлучује о образовању? Какво образовање желимо? Ко остварује циљеве у образовању? То су питања од велике важности за образовну политику сваке државе. Остварују их влада, односно министар и министарски колегијум и стручни део апаратса. Стручна јавност и запослени могу бити консултовани, а могу да буду и декор.

Основна карактеристика југословенског и српског образовног система од 1945. до 1990. године била је у његовој стриктној идеолошкој и државној (партијској) контроли. Током „социјалистичког развоја“ друштва мењали су се облици зависности образовања од партијске државе, али је структурни однос остао непромењен: Савез комуниста Југославије (СКЈ) био је носећи стуб државе и друштва, а самим тим и образовног система. Тотална контрола универзитета била је обављана из централних комитета све-владајуће партије, односно партијске државе.

Укидањем нормативних и институционалних претпоставки државе самоуправног социјализма 1990. године, отворена је дискусија о темељним питањима живота ратнораспадајуће СФРЈ. У односу на претходну структуру државе и друштва, ново је: увођење вишестраначког система, приватне својине, друштвене неједнакости, сукоб с „међународном заједницом“ (санкције), афирмација теизма. Институционализација вишестраначког система, са становишта образовања, подразумева: 1) могућност различитог уређивања односа државе и образовања; 2) ширење приватног образовања; 3) продор грађанских иницијатива у образовање — алтернативне образовне институције. Очекивало се да ће порасти квалитет образовања. Начело конкуренције неминовно ствара напетост између остварених образовних концепција и образовних иновација. Рачуна се на унапређење методике наставе, увођење нових

наставних садржаја, примену савремене информационе технологије.

Погледајмо каква је била образовна политика ДОС-а и њеног министра.

Као основни циљ реформе образовања на општем плану навођено је отварање према свету и Европској унији. Нова образовна политика заснива се на демократизацији и децентрализацији образовања, побољшању ефикасности и квалитета образовања, евалуацији и преузимању искуства западних друштава. Министарство просвете и спорта организовало је у Центру „Сава“ три међународне конференције на којима су изложени сви ови циљеви: реформа (револуција) ослоњена на инострана, западна искуства, и да таква оријентација по свој прилици води у нарушавање ако не и прекид континуитета са образовном традицијом српског народа.

Али, поред проглашења основних циљева промена, за образовну политику од велике је важности и персонални састав ресорне управе, као и професионални састав њеног стручног дела.

Доласком ДОС-а на власт у Србији 24. децембра 2000. године, ресор образовања додељен је Грађанском савезу, односно његовом члану др Гашу Кнежевићу, који је био потпуно непознат стручној и широј јавности. Нико не може да наведе било какав текст (макар и за новине) у коме ДОС-ов министар разматра неки проблем образовања. Али, без обзира на ту околност, нови министар одмах се почeo разметати својим погледима, предлозима, ставовима о школи и њеној реформи. За некуна три месеца министар у прелазној влади Гашо Кнежевић иступа у јавности поводом просветних питања колико један министар за цео мандат. Надмен, без професионалног покрића, он се појављивао у свим новинама, са изјавама и фотографијама, у свим телевизијским и радио станицама.

Професор грађанског међународног права давао је изјаве о реформама у систему основног и средњег образовања без икаквих образовних и педагошких компетенција. Његови предлози били су револуционарни, препотентни и импровизаторски. На чemu се заснивао његов револуционарни програм промене образовања у Републици Србији? По мишљењу актуелног министра, „образовање је стара дама која изискује перманентно шминкање да би на нешто личила“ (*Политика*, 15. јануар 2001). Други извор образовне револуције Гаше Кнежевића био је у „захтеву страних донатора“. Страни финансијери (донатор, иначе, не поставља услове) кројиће капу нашем образовању. Веће бруке од шминкања и страних донатора за наше образовање нема. Тако, после Доситеја, Вука, Љубе Стојановића, Стојана Новаковића, Љубе Ненадовића, Србија је добила једног Гашу Кнежевића за министра просвете. У целини, његова делатност била је дубоко штетна по националне интересе у образовању и васпитању младих, његови планови су прећи не само према чиниоцима образовања већ и према родитељима, ученицима и стручној јавности.

О образовној политици једне владе доста говори руководећи и стручни састав министарства просвете. У време др Гаше Кнежевића овај орган управе сачињавају углавном чланови невладиних организација (заменик министра, помоћник за средње образовање и помоћник за међународну сарадњу) и чланова који су истовремено шефови у алтернативним организацијама (Академска мрежа у којој је главни менаџер др Слободанка Турлајић, помоћник за високо образовање) и асистент од 50 година (основно образовање). Помоћник за студентски стандард је младолики члан Грађанског савеза. Посебно треба да забрине увлачење припадника НВО у државне надлежности у образовању. Тешко је разумети да иста особа буде управник ААОМ-а и помоћник министра за високо образовање, или

члан образовног форума који је истовремено заменик министра. Приговор је следећи: губи се одговорност за државну политику у образовању. Невладине организације су сегментиране и строго функционалне организације са страним финансирањем и сумњивим квалитетом, тако да нису заинтересоване за *оийши интрес* у области образовања. По природи ствари, они уносе дух посебних интереса и фрагментарних знања и вештина, а с обзиром на то да нису бирани већ постављени, јасно је по себи да ту не може да се постави питање одговорности за посао који се обавља у државном органу.

У апарату Министарства просвете после 2000. године, по стручном профилу најбројнији су психологи. Они диктирају садржај и правац реформи образовања. Министарство просвете и спорта кренуло је у своеобухватну реформу (револуцију?) образовања и формирало неколико „експертских“ група: образовање и усавршавање наставника, предшколско васпитање и образовање, стручно образовање, демократизација система образовања, децентрализација система образовања, омладинска политика и стратегије, образовање одраслих, осигурање квалитета исхода образовања, високо и више образовање (видети материјале са Међународне конференције „Од визије до конкретних корака“, Центар „Сава“, 16—18. јануар 2002). Неки чланови ових тимова били су из министарства, а други са факултета (Филозофски), из невладиних организација и других установа које се појављују по једном или два пута.

Образовна политика Владе Републике Србије после 2000. године одвијала се тако да елиминише из поља рада оне научне институције које држава деценијама финансира, које обављају наставу и истраживања за новац из буџета, а на то место поставља научно и наставно некомпетентне невладине организације. Из ове околности може произаћи један закључак: влада и министарство привилегују не-

владине организације. Примера ради, министарство је крајем 2001. године позвало све организације у области образовања да предложе програм за усавршавање наставника. Институт за педагошка истраживања упутио је пет програма, а прихваћен је само један. Истовремено, прихваћени су програми великог броја невладиних организација и у којима се један аутор појављује неколико пута (видети Каталог програма стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2002/2003). Тако је искључена стручна јавност, а убачена полуструктурна.

Можемо закључити: образовање у Србији после 2000. године пада у руке некомпетентних „владара“ и једнодимензионалних стручњака. Уз све то, на делу је био недемократски начин одлучивања о кадровима и свим другим елементима образовног система.

Образовна политика 2009: ДС—СПС после ДОС-а

Образовна политика 2009. године производ је несаглађене Владе Републике Србије, састављене од највећег туђиоца, СПС-а, и највећег заговорника „раскида с прошлопићу“, ДС-а. Било како било, у тој невероватној а стварној влади, ресор образовања додељен је социјалистима.

Жарко Обрадовић, као и његов претходник из ДОС-а Гашо Кнежевић, није био познат стручној јавности, али јесте политичкој истакнути функционер СПС-а, некадашњи заменик министра за локалну управу у влади Мирка Марјановића и кандидат на изборима за градоначелника Београда 2008. године. Али, без обзира на ту околност, нови министар одмах се представио својим погледима, предлогима, ставовима о школи и њеној реформи.

Реформа је почела од бесплатних уџбеника и та акција била је 2009. године у средишту образовне политике. Оно што није било могуће у комунистичкој Југославији,

остварено је у капиталистичкој Србији. Откуда таква политика и како се дошло на ову идеју? По речима министра образовања Жарка Обрадовића, идеја је дошла од проф. Драгольуба Мићуновића, једног од чланица Демократске странке. Дакле, од једног члана коалиционе партије који није задужен за образовање. Који су разлоги мотивисали Владу Републике Србије да прихвати образовну политику у чијем су средишту бесплатни уџбеник и прихватање свих захтева који долазе од кључних актера у образовању — наставника и ученика?

У низу изјава за медије, министар је наводио као разлог да је куповина уџбеника велики трошак за родитеље и да држава, после педесет година самосталне куповине, треба да их купи уместо родитеља. Ове године знатна количина државног новца потрошена је на уџбенике за основне школе (80.000 ћака правака), а план је да уџбеници буду бесплатни за све ћаке основних школа у Србији. Ову одлуку пратила је и она о враћању тих уџбеника школској управи како би их користиле следеће генерације. Ова утопија брзо је пала у воду („Уџбеници на поклон или медвеђа услуга“, *Политика*, 6. октобар 2009).

Када се рационално анализира ова одлука, закључујемо да она није ни педагошка ни друштвено и материјално оправдана. Није с васпитног становишта добро да се нешто поклања уместо да се стекне и заслужи. Није исти однос према књизи која се купи и која се добије.

Друго, потез да се деле бесплатни уџбеници био би оправдан када би се користили као део компензаторског програма, односно, када би се доделили оним родитељима који нису у финансијској ситуацији да их купе. Али, они који то могу, непотребно се награђују. Уосталом, то и није велики трошак за већину родитеља.

Треће, од којих државних паре да се покрије толики трошак? У време када се позива на смањивање јавних рас-

хода, просветни буџет треба да се троши на непотребне издатке уместо на низ проблема унапређивања образовања. Колико је средстава из буџета издвојено за овај непотребан трошак?

Шта смо добили овом образовном политичком? Најпре, усмеравање буџетског новца у погрешном правцу. У условима оскудних средстава постоје важнији сегменти образовног система које треба унапредити (објекти, опрема, усавршавање наставника). Оваквим одлукама Министарство образовања ставља велики терет на врат будућем министарству. Ако не буде новца и укине се ова бесмислена додела уџбеника, део родитеља крвиће нову власт у образовању, а хвалиће прошлилу.

Али, ипак се нешто добило. Шта? Додворавање бирачима, родитељима-гласачима, а не деци и школи.

Продаја знања

Период преласка из једног друштвеног система у други, који се именује као транзиција, не може да се одвија без озбиљних противречности у свим друштвеним подсистемима. Кад је реч о српском образовању, може се закључити да ће оно још дugo бити оптерећено унутрашњим и спољашњим аспектима политике и свим последицама које из тога проистичу. Најозбиљнија последица свакако је мењање државно-политичке власти у професионалну делатност и претерано везивање за европске моделе. Идеал коме треба да тежимо свакако је практично разликовање стручне компетенције од политичког фактора власти. То је, несумњиво, један од озбиљнијих проблема у образовној сфери Републике Србије.

Држава је одговорна за систем формалног образовања у друштву. То значи да доноси одговарајуће законе, концепцију образовне политике, систем инспекције ради

контроле одвијања образовног процеса. Од 1990, а посебно од 2000. године, тржиште знања се шири, Закон о средњем и високом образовању дозвољава оснивање приватних образовних институција, а неке установе из социјалистичког раздобља, као што су раднички универзитети, трансформишу се у правцу посредовања између корисника и продаваца знања. Убрзано се оснивају и приватне средње школе, а закон дозвољава и оснивање приватних основних школа. Треба очекивати да ће се и наредних година ширити мрежа приватних образовних установа.

На приватно образовање не обраћа се довольна пажња. Оно се све више шири, посебно на високом ступњу, и ако се овако настави, девалвираће се не само државно основно и средње већ и универзитетско образовање, бар у друштвено-економском и културолошком смислу.

Кључна вредност у приватном сектору образовања јесте профит, а не знање и образовна достигнућа. То може да потврди свако радно искуство у овим установама: студенти се уписују током сваке године. Организују се испитни рокови док највећи број студената не положи испит. Интервенције су честе. У односу наставник—студент овај други увек има предност. Уџбенике штампа факултет и продаје по изузетно високим ценама. Одобравање тема и кандидата за мастер и докторате права је комедија. Без дискусије, са мутним темама све пролази, а тек са докторатима настаје прича. Фабриковање доктората на приватним универзитетима прети да уништи науку и академска звања. Не само што се „штапишу“ већ нису никаквог квалитета. У јавности се увек пише да је у последњих неколико година на неким приватним факултетима у Србији одбрането од 150 до 200 докторских дисертација („Не докторира само ко неће“, *Блиц*, 22. новембар 2009).

С друге стране, отворено је питање ко је власник образовних установа и какав се новац улаже у српско образо-

вање. Медији обавештавају о томе да се особе уплатене у криминалне послове јављају као купци факултета („Љубиша Буха купује и трећи факултет, *Политика*, 13. новембар 2009).“

Када профит постане једно од основних начела привређивања и пословања, готово је немогуће изузети неки део друштвеног простора од ефеката успеха и зараде. Ипак, улазак бизнис логике у образовање не значи да су разрешене основне недоумице и противречности које се тичу наставе (студирања) и државе. Поставља се питање: да ли ширење бизниса у образовање доприноси његовом квалитету?

Где је профит, ту је једна зона сиве економије. У образовању, у његовим искрственим облицима, сигурно је баласт са становишта моралних и правних стандарда. Корупција у образовању обухвата стицање знања и академских титула помоћу новца или неких других услуга. Узимање новца за „положени“ испит типичан је пример корупције. Постоје видљива и невидљива продаја знања. Не значи илегална, већ само да је нема у јавности.

Питање је шта организовано друштво чини против сиве економије и корупције у образовању.

Реформе и „реформе“

„Министарство просвете интензивно ради на реформи образовања и на усклађивању са кључним приоритетима Србије у процесу приближавања ЕУ.“ Да ли се сећате ове реченице из 2000. године? Да. Али, ова цитирана реченица је од 16. децембра 2009, а изрекао ју је министар просвете Жарко Обрадовић. Дакле, десет година образовање се само реформише, а иста или слична власт управља Србијом.

Од 1945. до 2006. године српско (и бивше југословенско) друштво и држава прошли су кроз изузетно бурне и дубоке промене у свим областима колективног живота. Ме-

њале су се институције, мењали су се људи, мењала се власт са добрым или лошим резултатима. А где су резултати?

Та реч „реформа“ била је најучесталија у сектору образовања. Највише се реформисало основно и средње образовање, упркос чињеници да је основно образовање најквалитетнији део српског система образовања (Аврамовић, Вујачић, 2010).

У пакету с променама наставних програма, побољшања материјалних услова (објекти и опрема), стабилизовања плате, професионалног усавршавања наставника, ишла је и нова идеологизација у виду грађанизма, анационалних садржаја, ширих европских и глобалистичких интеграција.

Пажљива анализа Циљева образовања и васпитања у закону од 2009. године показује да се највећа пажња посвећује развоју и оспособљавању личности ученика. Од 15 циљева само се један (14) односи на колективне вредности, и то националног културног идентитета српског народа и националних мањина. Овде нема вредности патриотизма, тим пре што се у глобалистичком анационализму посебно слаби патриотска вредност, а с друге стране, овај проблем потирања патриотских вредности за Србе има посебан значај у околностима када је порастао број оних интелектуалаца и грађана који дају већу предност иностраним него националним интересима и вредностима (Аврамовић, 2009).

Исти приговор може да се стави и на члан 5 који одређује опште исходе и стандарде образовања и васпитања. Наглашава се обавеза система образовања и васпитања да ученике оспособи за 10 исхода (знање, учење, тимски рад, управљање, однос према информацијама, комуникација, употреба науке и технологије, свет као целина, однос према променама). Нема, видимо, поштовања вредности своје нације.

Усвајањем Болоњске декларације, највећи број оних који су критиковали институционална решења на српским универзитетима и саме образовне праксе, напли су се у про-

цепу — принуђени су на реформе, али им не одговарају. Подсетимо се неких изјава људи са универзитета две године после промена („интензивно радимо на реформи универзитета“, „до јесени треба да буде готов нацрт реформског закона о високом образовању у Србији“), а и из министарства, да су „поражавајући резултати реформе универзитета“ (*Политика*, 12. октобар 2002).

Ако посматрамо питање реформе образовања у Србији у дужем раздобљу, доћи ћемо до закључка да је однос реформиста и „конзервативаца“ нешто специфичнији него у другим развијеним друштвима. Постоје две фазе реформе и отпора у српском образовању. Прва обухвата раздобље од 1945. до 2000., а друга од 2000. године до данас. Игра реформи и отпора имала је само различите актере.

Када имамо овакво наслеђено институционално и кадровско стање у образовању и на универзитету, зашто би нас чудили снажни отпори реформама. Реформа се не може обавити с некомпетентним и ускостручним кадровима. Потребно је нешто друго — што шире отворити простор образовања за иновације, нове наставне програме, наставнике, студенческе иницијативе са јасно контролисаним критеријумима квалитета. Ко такву замисао може да оствари? Они који су посвећени образовању и дубоко одани интересима народа у коме су рођени.

Закључак

Концепт образовне политике у тесној је вези са друштвом, тј. друштвеним системом и практичном политиком владе у овој области. Не постоји образовна политика друштва која би могла да се заснује мимо друштвених околности и условности.

Образовне политике у Србији после 2000. године, персонификоване у личностима министара Гаше Кне-

жевића, Слободана Вуксановића, Зорана Лончара, Жарка Обрадовића, нису биле јасне у оном аспекту у коме се обликује однос друштва (нације) и образовања, а није била видљива ни теоријска позадина практичне политике, осим у време Гаше Кнежевића, када је доминантна теорија у образовању била интеракционизам (у фокусу је субјективно стање ученика — самоперцепција и доживљај свога 'ја' — и значење речи, понашања које приписују спољашњим догађајима, усмереност на микроситуације у образовању). Изгледа да је напуштена политика једнаких шанси, али се о томе гласно не говори, а реформе се ограничавају на унутрашњи приступ (школа, наставници, наставни програми, уџбеници...).

Остало су нерешена питања националног интереса у образовању, као и одговори на питања какво образовање желимо и какво друштво хоћемо да градимо.

Највећа конфузија влада у односу национално—глобално, или у приоритету образовања за грађанско друштво и образовања за патриотско друштво. Свака одговорна образовна политика мора да води бригу о образовању као основном стубу националног идентитета. Недостаје реч *националске* вредности. У прошлим временима није било већих захтева у погледу очувања националног идентитета. Данас је та вредност под великим притиском идеологије глобализма и информационих технологија. Отуда нарасла одговорност образовне политике: какви наставни и васпитни програми треба да се остварују у српским школама и да ли они треба да следе постмодерни релативизам или да буду јединствени за целу државу?

Други недостатак јесте одсуство бриге школе и образовног програма за *рађање деце*, за допринос популационој политици. Оппштепозната чињеница гласи да је деце у школама све мање, а наставника све више. Уместо да се образовање позабави сопственим механизмима да се утиче на

промену оваквог стања, наша образовна политика само констатује овај проблем са далекосежним последицама и бави се решавањем образовног вишкса.

Трећи, такође крупан проблем наших школа, јесте пораст свих облика *насиља* међу учесницима образовног процеса (истраживање УНИЦЕФ-а за 2006. годину). Чини се да се правима деце и ученика посвећује далеко већа пажња него наставницима (седмо поглавље, чланови од 103 до 115 потпуно уређују права деце). Оправдана брига за заштиту деце од насиља наставника није праћена и одговарајућом заштитом учитеља и наставника од насиља деце. О томе постоје бројна искуства и чињенички подаци.

Каква ће бити школа будућности у Србији? На то питање тешко је одговорити (наставни програми, нова знања, нове методике, вестернизација вредности, нове технологије, структуре власти). Преовлађујући процеси данас-сутра могу бити застарели и одбачени. Али, једно је сигурно: будућност српског образовања пре свега зависи од нас који дуго радимо у образовању и који искрено хоћемо да унапредимо све његове делове у складу с националним и државним интересима, као и образовним и васпитним развојем ученика и студената.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамовић, З.: Држава и образовање, ИПИ, Београд, 2003.
2. Аврамовић, З.: Апорије образовања за демократију, ИПИ, Београд, 2006.
3. Аврамовић, З., Вујачић, М.: Наставник између теорије и наставне праксе, ИПИ, Београд, 2010.
4. Дарендорф, Р.: Будућност националне државе, *Реч*, бр. 38, 1997.

5. Демократија, васпитање, личност: ур. Зоран Аврамовић, ИПИ, Београд, 1997.
6. Ранковић, М.: Глобализација и нови империјализам, издање уатора, Београд, 2009.
7. Образовање — скривена ризница: УНЕСКО — извештај међународне групе о образовању 21. века, Београд, 1996.
8. Митровић, Љ.: Вирус неолиберализма и образовање на платформи Болоњске декларације, НСПМ, 22. новембар 2009.

Др Зоран Аврамовић ради као научни сарадник у Институту за педагошка истраживања у Београду. Редован је професор за област социолошких и филозофских предмета на Факултету за културу и медије Универзитета "Медијленг".

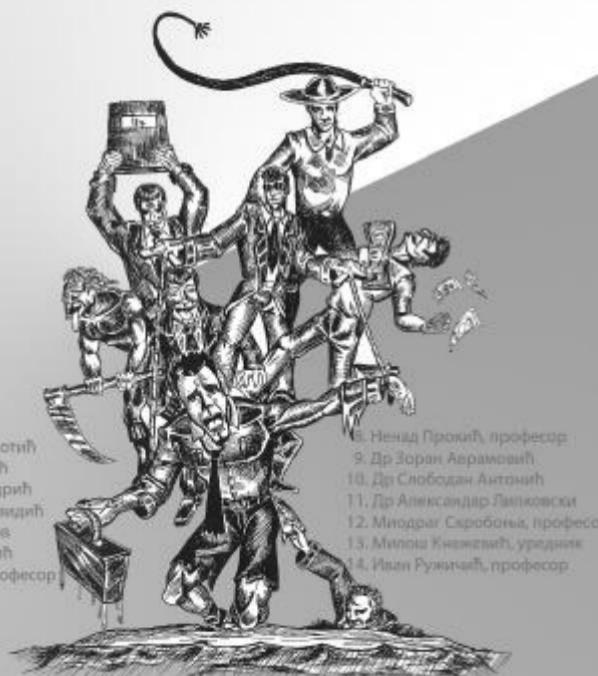
НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

УЧЕСНИЦИ

1. Др Љубомир Протић
2. Др Јасмина Вујић
3. Др Војислав Андрић
4. Др Славко Каравићић
5. Др Емил Каменов
6. Мр Милана Грбич
7. Вигор Мајић, професор

8. Ненад Прокић, професор
9. Др Зоран Аврамовић
10. Др Слободан Антонић
11. Др Александар Лапковски
12. Миодраг Скрабонић, професор
13. Милош Кнежевић, уредник
14. Иван Ружичаћ, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије
I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

Милош Кнежевић

ДУГА ИСТОРИЈА РЕФОРМИ И РЕФОРМАРЕЊА „Болоњски процес“ у транзиционом покрајину

Корисно је разумети целину догађаја.¹ Разумевање целине може да донесе добити, неразумевање изазива општећење смисла. Несхваћена целина „велике приче“ обично се олупа о главу заљубљеника у микронаративе. Разумевање целине не носи се спаковано у цепу, оно се не стиче готовинским плаћањима или кредитним картицама, ма ко их издавао и ма колико западање у историјски минус дозвољавао. Разумевања збивања у једном народу повезано је са улагањем највећих сазнајних напора. Постоје, међутим, периоди у колективном бивству када је разумевање тачног положаја ускраћивано и осуђењивано, не само селекцијом тема или цензуром, него и замрачивањем хоризонта и ускраћивањем перспектива. Споляшања пресија мале народе и мале земље гура у запећке несхватања локалних, регионалних и глобалних дешавања. Периферизовање и маргинализовање, наравно, озбиљно шкоди народима који не желе да буду усудни објекти у великим играма моћи.

¹ Ауторизовано излагanje на скупу „Образовање у Србији - реалност и перспективе“, у организацији Уније синдиката просветних радника Србије, Чачак, 25-26. децембар 2009.

Болна хроника кризе

Зато је потребно стално имати у виду време и простор у коме живимо. Реформа школства је и онако непрекидни слоган ученика, студената, просветних радника и свих грађана заинтересованих за образовање. Без реформе и реформисања школе као да не постоје, оне заправо истрајавају у непрестаним реорганизацијама. Управо због те овешталости престројавања, ваља бити опрезан према реформским покличима. Исувиште дуго и неуспешно трају да би им се поклањало безрезервно поверење.

Србија је земља у историјском опадању — декаденцији. Мало ко је, међутим, спреман да призна властите слабости и опадање. Стога овај наизглед аподиктичан, свакако јетки суд ваља поткрепити. Србија је изгубила своје духовне, културне, националне и политичке просторе. Србија је економски назадовала до нивоа касних 80-их година прошлог века. Србија је лишена битног дела своје покрајинске територије на Косову и Метохији. Србији су одузети делови властитог народа и природни ресурси. Срби сада живе у три државна и полудржавна облика: Републици Србији; ентитетској Републици Српској; независној Црној Гори; али и у некадашњој Републици Српској Крајини, у садашњој Републици Хрватској.

Србија је, dakле, забасала на стрмину историјског малаксавања које се, нажалост, не зауставља, бар не онолико колико већина грађана искрено жели. Без обзира на статистичке показатеље и оптимистичке прогнозе социо-економског успиња „изласка из кризе“, Србија је још увек у продуженој кризи која траје већ више од четврт века. То је условљавајући амбијент друштвених реформи у свим сферама, па и у сфери образовања. Образовање у целини, и универзитету у њему, дели судбину друштва. Да изречено није пригодна фраза, не доказује само дводесени-

јска хроника кризе него и последње аритимичне секвенце поремећаја које проживљавамо. О чему је заправо реч?

Магија преласка у транзицији

Мора бити да сваки педесетогодишњак у овој сали има животно искуство бар три нарочита раздобља у христијанских дешавања која су, учесталошћу и брзином одвијања, почесто онемогућавала правовремено схватање збивања. Ево прилике да се на прагу друге деценије миленијума, у Србији 2010. присстимо њиховог редоследа:

Периода самоуправљања и несврставања, шире гledано комунизма и Хладног рата (1945—1990) у коме се у Србији и Југославији живело у потпуно различитом почетку ствари од онога који је видљив данас. То је било време амбициозних позитивно утопијских пројекта најзад пронађеног „најбољег друштвеног уређења“. Просвећивање и образовање имали су описмењавајући, народни или и мисионарски карактер. Ирочничном закономерношћу историје, тај пројекат се изопачио у негативну утопију етничких сукоба, разбијања и распадања сложеног друштва наизглед јединствене земље. Разбирајући шесточлане федерације разложене су све раније спречнуте социјалне и културне структуре. Дошло је до физичког и интелектуалног (духовног) упосебљавања и партикуларизовања, свега па и културе и просвете, тј. школства и институција образовања;²

Други период промена у образовању одвијао се у тзв. постконфликтном и постауторитарном времену транзицији

² О томе: Кнежевић Милош, „Мултикултурализам у времену културних деоба. Одржива култура - одржива држава“, *Наш Трас*, Велика Плана, бр. 3-4, јул 2004.

зиције. Она је, условно речено, трајала од свршетка сецесионих ратова (1995/99), а у дословном смислу, од промене „старог режима“ „новим режимом“ (2000), и сеже до наших дана. Има мишљења да је транзиција у Србији при крају, да је реч о завршној фази, док други сматрају да она још увек није окончана, бар не према оптимистичким очекивањима. Било како било, програмски декларисана и емпириски извођена транзиција у Србији траје већ неких десетак година. Историја се, међутим, наругала транзиционим патетичарима симетризујући време разлагања Југославије са временом српске транзиције (од социјализма ка капитализму, и од Југославије ка Србији). Отприлике онолико колико је трајао први период, траје други период. Укупно, реч је о двадесет исувине мучних и тегобних година;

Напослетку, у савременом тренутку, ушли смо у трећи и последњи период транзиције у Србији који обележава и промена односа у региону, на континенту и на светској сцени. Завршица транзиције на путањи претходних „прегнућа“ следи телескопију комплетног реструктуирања живота. Поједини тумачи сматрају да је узнемирујући крештендо у финалу транзиције, у ствари, терминална фаза епохалне промене, у којој ће ослабљена и умањена Србија, напослетку, бити прикована за клијентистичко дно на полупериферији светског система.

У изложеним контурама раздобља приметне су корените промене у образовној сferи. Стога се за образовање у Србији вели да је у интензивној реформи, само што се уместо, како неки мисле, застареле и излизане речи „реформа“ користи синоним „транзиција“. Образовање је, дакле, према значењу из новоговорног вокабулара приучених транзицијолога у „транзицији“.

Преобликовање свести

На који начин су битни догађаји изложених периода и раздобља утицали на образовни систем у Србији? Подсећићу на општи социјални оквир и моју формулу „Три Т“ која обухвата три политичка, геополитичка, економска и идеолошка процеса: *транзит* — пролазак; *транзицију* — прелазак, и; *трансформацију* — преобликовање. „Три Т“ образац динамичних историјских промена детаљно сам образложио у посебним радовима од средине 90-их година, а налази се и у скоро изашлој књизи *Парадигма распада*.³

Општи облици свести о положају Србије у историјским токовима мењали су се од фазе до фазе и не подударају се, нити су истолики у транзиту и транзицији. Транзит је пролазак или издвајање и одвајање; њега гради, практичи и подржава одвајачка — сепесиона свест. Одатле произистичу примарна партикуларистичка и сепаратистичка обележја транзита.

У транзицији се одвија социоекономски прелазак са система на систем, путем структурних реформи које имају обележја повратка или рестаурације претходно напуштеног система, на удаљеној дисконтинуалној тачки. У конкретном случају Србије транзицијом се, наиме, успоставља периферни капитализам на просторним маргинама европунијског надржавног организма.

И транзит и транзиција — као геополитички и геоекономски пролазак/прелазак, односно индивидуално егзистенцијални и социјални прелом — дубоко су протресли и трауматизовали српско друштво. Оба, само донекле симултана процеса транзита и транзиције праћена су идеал-

³ Кнежевић Милош, *Парадигма распада. Разлађање државе у одредбу узрочности*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

ним, идеалошким и идеократским оправдањима. Све то се збило, заправо угурало у транзитну, транзицијску и, понавише, трансформацијску *идеологију промене*. Легитимизујућа идеологија промене „старог“ и успостављања „новог“ је првенствено уобличена у контурама треће компоненте „Три Т“ обрасца — посткомунистичког и постауторитарног мењања владајућег облика свести, што значи — *промене светоноазора*.

Било како било, као и у другим некада реалсоцијалистичким друштвима, и у Србији се десило чудо *преображаја свести* у кратком времену, у једној и по генерацији. Одатле и чињеница да савремени облици индивидуалне и колективне друштвене свести, који делују у завршници српске транзиције, нису нимало слични онима који су били на делу у прошлости југословенског самоуправљања и несврставања. Прећашњи облици свести, ма колико били акутелни у временима проживљавања и „заживљавања“ тадашњег система, у овом тренутку (после три деценије) не само да су анахрони, него су најчешће и несхватљиви.

Наука, идеологија и идеократија

Топос опсежне социјалне промене упућује, уједно, на контролерзно подручје односа науке и идеологије. Строга наука се опире идеалошком релативизму. Научници од заната, у веберовском маниру, не желе да буду идеолози по позиву. Њихова тежња ка научној чистоти исказује се у ограђивању од политичких и идеалошких уплива. Ипак, у друштвеним наукама се непрекидно догађа фузија идеалошко/политичких претпоставки са научним истраживањима. Однос друштвене науке и идеологије немогућ је раскинути.

Тај однос у друштвеним наукама није искључив и оделит, јер су друштвене теорије, ма колико настојале да не

буду, ипак идеолошки условљене. Отуда се у сваком друштву, у друштвеним наукама испољавају различите идеје науке, тј. научне идеологије. Однос друштвене науке према идеологији није само однос према политичком испољењу властитог бића, него и према властитом утемељењу у претполитичкој конституцији и каснијем трајању.

Снажне научне идеје у друштвеним теоријама садрже и несумњиви потенцијал примене. Уколико, после овлађавања на теоријском подручју, дође до примене извесних научних идеја у друштву, може се рећи да је створена ситуација владавине идеја — *идеократија*. Свака реална моћ, свака политичка власт и сваки режим ослања се на одређену идеологију, што значи да, према потреби, имплицира или експлицира извесну идеократску склоност.

Захтев за деидеологизовањем науке је, у ствари, захтев за њеним деполитизовањем, тј. департанизацијом. У друштвеним наукама то означава дистанцу према средиштима моћи, имуност на политичке утицаје, отпорност према намерама подвлашћивања и понизног служења. Тај захтев је више усмерен према спољашњим идеолошким и политичким утицајима, него према унутрашњим идејским склоповима и идеологемама. Одатле, један научник у области друштвених наука може обликовати властиту теоријску идеологему а да истовремено није непосредни учесник идеолошких струјања у политичком животу.

Ипак, у превратним (р)еволуционарним временима теоријски заклони се руше пред убитачном силом која распушта старе обрасце и уместо њих захтева лојалност новим обрасцима мишљења.

Закретање бића на другу страну

Можда понеко даје предност деловању несвесног, животу у регијама испод прагова свести, чистој осећајнос-

ти, нагонима и инстинктима, за које верује да непосредније осликавају оно за шта је убеђен да твори „прави живот“. Понеко, можда, али само понеко? Већина људи је уверена да је пунा свесност крајње достигнуће, а свест о стању ствари никада дорасла предност индивидуалне егзистенције. Одатле и прича о *йо^леду на све^т*. Оном панорамском погледу који се баца према свету, и оном погледу који се као стечени увид задржава и прерађује у субјекту који гледа.

Трансформација или преобликовање свести, као трећа, идеолошка компонента изложеног „Три Т“ обрасца, означава промену *такачке гледишћа* сагледавања света као свега око себе.

Облици свести еволуирају, они се стварају и мењају самосвојно и спонтано, са пристанком, али и изнудицом, условљавањем, наметањем и присилом. Човек који посматра може да буде изменштен са једне на другу тачку проматрања и закренут читавим бићем на другу страну. Окрећањем главе његов поглед може да се усмери у другом правцу; његова мисао и осећајност може да се испуни садржајима које можда није хтео као предмет мишљења и уосећавања, а поготову не утврљивања.

Транзитно-транзициона преинака свести у постмодерним временима се врши применом *меке моћи*, наизглед слободним и пријемчивим уверавањима и убеђивањима, али и класичним видовима *тврде моћи*, који се ослањају на насиљне чиниоце утицаја на животни положај и погледе који из њега исходе. Мека моћ, заправо, делује целином животног начина (доминатни *амерички стил живота*) и облика мишљења (владајућа америчка *форма мен^тис*). Ничим посебно, дакле, до целином раздешеног жића која се не/осетно утискује у свест и преобликује у подразумевани и саморазумљиви, „природни“ поглед на свет.

И „мекане“ и „тврде“ процедуре „освешћивања“ се испољавају кроз деловање идеолошких апаратова који путем

медија стварају представе обавезног важења. Медији, заправо, имицистички управљају представама о свету у целини, деловима и крхотинама тих делова. Путем учитавања представа у мозгове „медијских парија“ урезују се мишљења о себи и другима, али и профили мишљења других о себи, ма колико они били злобно стереотипни и понижавајуће дискриминаторски.⁴

Вратимо се, најзад, у „приземље“ овдашњег разбирајућег искуства и промислимо могућности сопствених сазнања о историјском току који нас је малне упропастио. Шта је алтернатива таквом предузећу? Да то уради неко други уместо нас!? Хоће ли истину о злехудом току да нам дојави неки „непристрасник“ са пристрасне стране, из ове-ће даљине, или ће ту недокучиву истину да нам дошапне неки од бројних параполитичких, стипендираних и вазда стимулисаних тумача? Ко ће, одиста, да обави посао тумачења скорије историје? Ко, ако не Ми!

Преосталост Србије

Тумачење се вазда ослања на сећање. Онај ко је све заборавио и ничега више се не сећа, није кадар да тумачи минуло. Он је одсечен од традиције и историје. Он, као билька, вегетира у непрекидно самозаборавној садашњости. За њега прошлост не постоји, а ако га понеко и увери да је ипак има, потребна му је реконструкција протеклог. Дементни „суоченици“ са прошлопшћу најчешће не желе ре-креирање слика минулог времена, бар не изван мутних представа које подржавају суфлери овдашњег разисторијског сказа. Зато је корисно подсећање на недавно.

⁴ Рок Клаус, *Слике у главама*, глава „Слике у главама. Стереотипи, митови, идентитети са етнолошког становишта“, стр. 257-291, XX век, Београд, 2000.

Подсетимо, дакле: први члан „Три Т“ тријаде *транзит* означава разлагање, заправо разбира спад државе Југославије и својење постјугословенске Србије на претходно пројектоване умањене димензије остатка — *државног резидуума*. Србија се, дакле, на крају „борбе за југословенско наслеђе“ указала као преостатак, настао после намирења свих малених јужнословенских државоликих субјеката, ентитета и микродержава. Да ли се отужни салдо разбира спада друге и треће Југославије овдашњем делу европског света указује као природна, нормалана и једина „безалтернативна“ могућност? Највећем броју људи, и поред утврђивања супротног, свакако не! Већини Срба и грађана Србије обескосовњена Србија није нормална Србија! За „нормализаторе“ можда јесте, али то је већ њихов проблем.

Поразна чињеница да је Србија окрњени остатак шесточлане а потом и двочлане Југославије одразила се и на образовни систем у Србији. Некада је постојао компликовани југословенски, па двочлани највећима паралелни српско/црногорски образовни систем. После свега, образовање у Србији само српско, тј. сведено на Републику Србију без покрајине Косова и Метохије. Реч је, дакле, о битно различитим димензијама, процесима и структурама образовања, на три историјска нивоа националне и државне разградње.

Прва и друга Србија

Образовне сфере свих јужнословенских геопол-креатура усредиштење су државно и национално, у границама које су постале међународно признане. Димензије држава су битно умањене, образовни процеси промењени, структуре школског система, такође. Редимензионирање образовања се дододило свима, па и Србији.

Србија је у образовном погледу постала другачија. Реч је о другој Србији, али не о тзв. Другој Србији под амблемом Београдског круга (круговалне „двојке“), Грађанског савеза, Жена у црном, или Хелсиншког одбора бисерних дужностника и одличника, него о другој појави Србије на историјском хоризонту модерне Европе.

Прва Србија се, наиме, појавила у независном издању у последњој четвртини 19. века у времену Берлинског конгреса 1878. Са тачке гледишта природе режима и династије, била је то ауторитарна, коруптивна и послушно зависна обреновићевска Србија на кlimавом прагу економског и политичког модернизовања.⁵

Прва Србија је претходила првој Југославији, била је то предјугословенска независна држава Србија, која је потом, заједно са савезницима, створила прву Југославију. Иако је, подносећи огромне жртве, направила и потом властитим исцрпљивањем и саморањавањем одржавала две, односно три Југославије, друга по редоследу Србија се напослетку, одмаздом историје и незахвалношћу војстава Јужних Словена, обликовала као *йосијјуђословенски осићаштак*. Историја се наочиглед поиграла са Србијом.

На основу самоосвешћујућих спознаја потребно је схватити и памтити историјску чињеницу да Србија није најзад постала независна неком својом нарочито израженом сепаратном вольом. До самосталности и независности Србију није довео неки развијени србијански сувренизам или индепенденцизам, а поготово не ускосрби-

⁵ Луцидну процену историјске природе обреновићевске Србије дао је Радован Калабић у књизи *Грофовска времена. Уз Усјомене балканског гилломатеје ог грoфа Чедомија Мијатовића*, издање писца, Београд, 2009. Поред наведеног, видети: Драгомир Анђелковић, „Иностранс синкурсе и српски „великан““, текст на сајту часописа *Нова српска йолићичка мисао*. <http://www.nspm.rs>

јански сепаратизам шумадијског или троречног моравског типа. То да је независна Србија напослетку искрла у сведеној силуести скоро предкумановских граница, дугује се њеном упорном али неуспешном, од прва југословенском а онда и српском интегрализму. Ниједан није успео.

Болоњски човек — едукована подврста Европског човека

Транзиција, као фамозно вишеважни и расплинути прелазак са старог на ново, свакад и свуда, када се и где се „реформски“ ум присти и произвољи, испољила се, дабоме, и у области образовања.⁶ Транзиција је погодила све образовне нивое у Србији, почевши од основног, преко средњег, све до високог нивоа универзитета. Тежило се да се друштвени положај школе и просветних радника уподоби економским законима, правилима понуде и потражње образовних услуга. Уз ослабљену државу, која је сецесионо незалечена, појавило се, ето, „његово величанство“, свезнајуће и сверешавајуће тржиште.

Читав реформаторски подухват у сектору образовања одвијао се по наметнутом неолибералном идеолошком обрасцу, у који су наливени следећи зачини:

1. дирљиво неправедни (романески) наук Чарлса Дикенса, у немилосрдном облику првобитног манчестерског капитализма и капитализовања. (Још старији похлепни узор Шекспиров „Млетачки трговац“);

⁶ Упорно понављамо последичну одредницу „и у образовању“, јер много шта, што се у њему дешавало и мењало, није зависило од њега самог него претежно од спољашњих утицаја и узрока који су потицали из друштва, судбине државе и стања нације. Ипак, то не значи да образовна сфера у протеклих двадесетак година није садржала и читав низ унутрашњих, тј. иманентних узрочности.

2. монетаристичке подуке Милтона Фридмана и његове чикашке школе, уз узорну припомоћ шок-експерата ала Цефри Сакс и сл;
3. наравоученија и заповести надмених чиновника ММФ-а, Светске банке и њихових помесних филијала у земљама траљаве транзиције;
4. пропагандне доткрине „отвореног друштва“ под дигентском палицом берзанског спекуланта и „финандропа“ Ђерђа Сороша, у извођењу његовог мрежастог фонда за „Отворено друштво“. Наметљиви светоназор духовних следбеника самопроглашеног наследника Карла Попера назива се сорошизам, а они сами сорошисти или сорошијанци;
5. напослетку, (у)ловне мреже тзв. невладиног сектора и фамозних „првобораца“, ветерана и идеолога цивилног друштва у мондијалном, грађанистичком и анационалном облику.

У презачињеном идеолошком чорбуљаку господари захтев за дерегулацијом и деинституцијализацијом традиционалних образовних установа. Као нови неприкосновени канон, за сада, последњих реформатора из дуге историје реформарења, преузето је техничко упутство обзанјено у италијанском граду Болоњи. Нигде у Европи Уније и изван Уније нису исказане толико жарке жеље да се „Болоња“ укорени, као међу припадницима зависне и завидне квазиселите у земљи Србији.

Разглешени „Болоњски процес“, ма колико био нејасан и неупутан, сакрализован је као „Свето слово“ транзиције српског образовања и науке. Заговорници тог процеса, атестирали „белоњски мисионари“, истурени су као „дубобрижници“ преваспитања заблуделих транзиционих овчица у „незнабожачкој“ Србији. Тако се Србија — као вајкадашња земља западњачке мисије и мисионаре-

ња — поново обрела у неугодном положају спашавања властитих институција и традиција.

Насупрот солидног утемељења у богатој националној традицији и историји, отпочело је стварање новог соја обезнањеника — *Болоњској човеку* — измонтираног и избодованог у истоименом образованом процесу. Уколико се речена монтажа икада доврши, едуковани Болоњез биће успели продукт европизовања које би на Балкану, ваљда, требало да породи *Homo europaensis* као надоместак већ застарелог *Homo Balcanicusa*.

Преинаке и преобрађања

Ко ће, после свега и пре свега, да поверије последњој верзији реформи и реформарења, тачније реформаторима? По свему судећи, исувише је убедљивих разлога за сумњу и неверицу. Није реч о реформским захватима који имају оправдане социјалне и моралне разлоге, већ о налогу преинаке свести који има карактер *преобраћања, преверавања, конверзије*. Сваким даном се стичу нове прилике за осведочења на које начине се у индивидуалним ликовима младих људи дешавају вишеструке идеолошке мене. То се не забива само у сфери „чисте“ идеологије, партијских наклоности или припадности, дакле, не само у равни ангажоване политике, него и у учењу, васпитању и просвећивању. Преинаке су управо ту највидљивије.

Са старијима и огрезлијим ствари стоје још горе, они су зарад уклапања у нове трендове принуђени да реновирају прошlost својих живота. Уобичајило се да у једној постоје две па чак и више заклоњених личности. Прошlost се мења, исписују се биографије „до“, и биографије „од“ одређеног преломног и тренутка. Тако „обогаћени“ поједници из својих биографија издвајају само оне фрагменте који су

датом тренутку корисни, док оне који то нису, напрото, скривају и заташкавају.

Предочена „тамних места“ прелазништва нису занимљива само са становишта политичке психологије која истражује психику промена у политици, него и са становишта политичке психијатрије која анализује патологију удвајања личности на матрици политички изазиване шизофреније. На јавној сцени су људи који не крију и не објашњавају властито изображавање, јер конвертитска изопачења сматрају пролазним атестом нормализовања.⁷ Конвертити себи допуштају луксузно право да своје животописе оставе недоречене, у отвореним супротностима. Конвертитски мултиперсонализам је неистражено обележје политичког живота у првој декади политичког плурализма у Србији.

Саобраћај на „једином путу“

Није тешко закључити да друштвеним наукама тумарају идеолошки и теоријски конвертити. Они се при међују на готово сваком месту духовног и раздуховљеног делања. То су, dakле, неприлике у којима се налази образовање и наука у Србији и оне ниуколико нису превазиђене. У природним наукама ситуација је, дабоме, другачија. Али, у хуманитарним наукама напред речено долази до свог пуног изражaja, јер се управо у тој области већина истраживања, пројеката, анализа и синтеза одвија унутар спохалних облика свести. Управо у том домену постоји мноштво примера непомирених супротности, непревазиђе-

⁷ О томе: Јовановић Бојан, *Карактер као судбина. Студије из етничких психологија*, глава „Људи прелазничког типа“, стр. 75-91, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево, Краљево, 2002.

них противречности, дилетантизма и шарлатанства, интелектуалне травестије и конвертитства.

Одатле се на идеалашкој, идеолошкој и идеократској равни указује папазјација „реформских“ идеја и транзиционог светоназора „реформатора“ гашиста и сорошиста који, на жалост, у поступку „преласка“ више знају одакле крећу него куда би требало да стигну.

А онда се наједном десила изненађујућа једнина. У ствари, та упутна и путна једнина испилила се из конфузије. Сада се прећашња бесцртност, недостатак путање и неспособност премошћавања, преобразила у „једини пут“. Назови пут са кога, као и у сваком непопустљивом догматизму, било да се назива реформским или некако другачије, „не сме да се скрене“. Ортодоксија значи: један поглед, једно знање, један ум, један пут! Где? У Европу! У коју Европу? У Европу Уније!

Прошавши, некако, титоистичко-кардељевски такође „једини пут“ који је, буди речено, довео до катастрофе и трагедије, неискобељана Србија је, поново на једносмерном „једином путу“ са кога, исто тако, по цену дисциплиновања и кажњавања, нипошто не сме да одступи. Неодступни и неодустајни пут, поново?

Отуда је образовање, такође, идеолошки закренуто јединој реедукативној траси, без других и другачијих саобраћајних и путничких алтернатива. Куда? Речено је! Ка Европи Уније, чије реформске упуте би Србија без премишљања и послушно требало да следи. На делу је *нова европска педагогија*, куку-леле ономе ко је не усвоји као кредо властите образовне будућности.

Билансирање транзиције

Школство у Србији још увек није димензионисано и структурисано оптимално, према стварним развојним и социјалним потребама. А шта, уосталом, јесте?

На жалост, Србија је још увек у продуженој кризи, али сада у посткомунистичкој фази транзиционог опадања. Та криза се погоршала у финалу преласка, када је српска политичка и поседничка елита већ „одрадила“ властиту индустрију и аграр, расипнички и растрошно приватизујући преостале продуктивне капаците. Србија, једноставно речено, у овом часу мало шта има да прода.

Све што је иоле ваљало за мале паре купили су странци или домаћи тајкуни преко својих анонимних офшор компанија. Четвртина а можда и трећина извршених приватизација није успела. Преузимање исплативих ресурса је спекулативно свођено на непродуктивне профитне сврхе, најчешће преузимање својине над непокретностима, земљиштем и зградама. Мало ко је бринуо о наставку производње и социјалне програме. Реална економија у Србији је скоро уништена.

Нарастао слој транзиционих губитника — првидно запослених и незапослених — у обесхрабрујућој атмосфери сиромаштва које је захватило велики део друштвених слојева. Истовремено, као један од реформских налога испостављено је и смањење запослених у сектору образовања. Скупа држава оправдавала је синекурални положај гломазног управљачког слоја пристиглог из партијских редова, редукцијама у јавном сектору, свугде где је могла без већих отпора. За мишљење се обратила ММФ-у. У ствари, та организација је наложила Србији читав низ непопуларних резова у смањивању јавних расхода и потрошње.

Тако се образовање у Србији, по ко зна који пут, нашло на удару „реформе“. Србија се обрела у ситуацији

да прву стварну годину глобалне економске кризе (2009) дочека без потребног капитала, доведена на финансијски руб егзистенције. Буџет је у великом дефициту, плате у јавном сектору замрзнуте, цене роба и услуга све више, инфлација узима данак, незапослени су све бројнији, шире се штрајкови али и социјални бунт. Србија, по свему судећи, улази у тешку билансну годину „свођења рачуна“, болних ломова и протеста, док насмејани политичари тврде да је земља „на почетку изласка из кризе“.

Реформски закони

Образовна неусклађеност, нарочито у високом школству, испољава се како у вапијућем мањку потребних високошколских установа, факултета и института, тако и вишку (од кога „боли глава“) управо оних образовних установа које су одслужиле своје и изгубиле везу са стварношћу. Нечега је у образовању, дакле, премало, нечега упадљиво превише, уједначености и склада нема, а потребан је, нарочито у амбијенту оскудице средстава.

Колико је само пута поновљено да универзитети у Србији живе и преживљавају већ подugo у атмосфери реформисања и реформске гњаваже у којој се, по неписаном правилу, готово сваке децније доносе „судбински“ закони који регулишу материју високошколског образовања. Та нормативно-регулативна димензија реорганизовања и реформе образовања је, са становишта ефикасности правних норми и института, једна рекло био се, лоша константа српског образовања.⁸

⁸ Аутор овог текста се сећа младалачких дана студирања и ентузијаске али залудне посвећености „реформи Универзитета“. Било је то од почетка до средине 70-их година прошлог века. О утопичној горљивости те врсте

Потребна су извесна знања из правне теорије и социологије права да би се просудило колико је све дебља нормативна покорица стварно ефикасна, а колико је реч о тзв. некоришћеном, мртвом праву. Нарочито стога, што се већина закона у транзиционој и еврожељној Србији доноси збрзавањем и хрпимично, на платформи неприлагођеног превођења или опонашања онога што се у енормним количинама производи у Бриселу и одаштиље на „нереформисану“ и дерегулисану периферију континента. И у образовном систему, попут других сфера живота, влада злодух имитације и плахирана, као доказ „спремности“ и „посвећености“ овдашњих псевдопросветара — тзв. едукатора, тутора, перформера и тренера — да успоставе европски „евалуирано“ образовање и „европски систем образовних вредности“.

Деидеологизовање и департанизација

Иако је после рушења Милошевића октобра 2000. један од декларисаних циљева ДОС-а био *деидеологизовање, дейтолитизовање и дешартизовање* универзитета, тај „ослобађајући“ циљ јачања универзитетске аутономије у фази првобитног политичког плурализма, у два, односно три изборна циклуса, још увек није постигнут. То још увек није учињено јер се на универзитету и даље роје интересне групе, групе за подршку, кланови и партијске котерије, које своје дуге излете у политику правдају тобожњим научним циљевима.

сведоче тематски бројеви листа „Студент“, који су током читаве деценије пратили пропале покушаје реформи универзитетских структура. Видети, на пример: *Студент*, бр. 22, 13. октобар 1976. Панел дискусија "За самоуправну школу", одржана 13-15. маја 1976. у СКЦ-у.

Истовремено, теку две врсте оправдања: с једне стране, слаби научници оправдавају своје очите мањкавости тобоже преко потребним политичким ангажманом, док, с друге стране, у рђавом политичком ангажману траже и проналазе оправдања за непосвећеност науци. У ствари, нити има једног нити другог, пре је реч о недаровитости и слабости у обе сфере, и политичкој и научној. У томе је, заправо, проблем; научници-политичари и политичари-научници, који нису добри ни у једном ни у другом, упињу се да докажу како се бављењем и једним и другим заправо одричу властитих добробити на ползу народа. Наука и политика постају унакрсни алиби за мањкавости на обе стране. Пример представља „понаучење“ необразованих и фрустрираних политичара. Погледајмо само како се стичу звања и титуле. Није тајна да су неки докторати стечени партијским аранжманима.

Европска надидеологија

Некадашњу безалтернативну и једноумну комунистичку идеологију, која је дубоко пружила сферу образовања, сада је заменила поменута безалтернативна и једноумна европска идеологија. У источноевропским земљама и земљама тзв. западног Балкана, у образовним институцијама она постаје једини важећи светоназор. Њен циљ је успостављање „Новог школског поретка“.⁹

Ни наставници на универзитетима не заостају превише за партијама, партијским коалицијама и лидерима који непрекидно хвале и куну се у Европу Уније, утврђују-

⁹ О томе исприно пише Владимир Димитријевић у књизи „*Нови школски поредак. Глобална реформа образовања и коначно решење „Српскоѣтићања*““, Легенда, Чачак, 2005.

ћи европску геолођију у умове младих људи. На универзитету се множе „стручњаци за ЕУ“ који, узгред речено, упоредо ради у владиним институцијама, али и у невладиним организацијама што им, наравно, не смета да врше пропаганду у настави. Отклањање очигледног сукоба интереса као да их се не дотиче.

Промоција „европских вредности“ у, вальда, неевропској Србији обавља се на два плана: политичко-идеолошком и правном. Док се на првом плану применом различитих техника убеђивања врши индоктринација и пропаганда, на другом плану се тумаче правне норме и закони кроз преузимање тзв. европских решења. Јер, иако не постоји обавеза усвајања европског права, право Уније се усваја у знаку „опредељења“ и „посвећености“, највише онда када се то уопште не тражи и када не постоје инфраструктурне и логистичке претпоставке за ефикасну примену правних норми. Људи који се на универзитету понапају као мисионари ЕУ има много, и неки од њих су направили лепе проповедничке каријере залажући се улазак Србије у евроатлантске интеграције.

Нове газде универзитета

У завршници транзиције напла су се, заправо, два сегмента високошколског система: „стари“ државни и новоуспостављени приватни сектор, тј. приватни универзитети и факултети. Државни универзитети су у дугом раздобљу кризе доживели различите врсте удара. У позном титоизму и првом посттитоистичком периоду радило се о реформама високог школства на основу идеја Стипе Шувара, тзв. шуваризацији. У Милошевићевом раздобљу високошколски систем је отпочео плурализовање и створене су прве алтернативне и приватне школе, зачетци каснијих приватних факултета и универзитета.

Приватни факултети и универзитети од прва нису настали плански, промишљеним реорганизовањем и рекреирањем високошколског система. Неке школе су настале у политичкој изнудици, на матрици брзе акумулације капитала, вођене сазнањем да је и образовање на тржишту услуга такође робни производ и уносан посао. Профитни принцип је, дакле, у последњих десетак година био примаран, а не развој науке, научних дисциплина, планова, програма, уопште разних доступнућа на плану научног истраживања и мишљења. Земља је, уосталом, у том раздобљу клонула и изгубила корак са светским развојним трендовима.

У транзиционом међувремену компрадорски стечени капитал није био гадљив ни према једној форми сопствене оплодње, а образовање је пружало згодне прилике за његове уносне пласмане. Одатле више није чудно да се као „газде“ појединих факултета и универзитета појављују заштићени сведоци, припадници разних криминалних кланова и група. Индикативно је да се наука и образовање у рђавим фазама транзиције испољавају као отмено оправдање за неморалне и мрачне послове у згртању богатства које, разумљиво, тежи своме самооправдању и легализовању.

Кратким курсевима до удаљене суштине

У Милошевићевом раздобљу се на опозиционом тлу, заправо, укоренила пракса формирања паралелних образовних институција које су својим алтернативним карактером требало да утичу на реформу школства у постмилошевском раздобљу. Управо тада су уведене нове постмодерне форме: тренинзи, едукације, консултације, освежавања знања, курсеви, радионице, перформанси и брзометно

испуџавање квазиексперата за различите области у хуманитарним наукама.

У том часу, наравно, било је најмање важно да ли такви, понајвише млади људи, уопште имају капацитет за на мењене улоге, да ли одиста могу да постану стручњаци у областима за које су „проектовани“ и „дизајнирани“. У првом плану је, наиме, била политичка лојалност и пристанак на обавезну неолибералну и европску транзициону идеологију — сорошизам и гашизам — у несмиљеном енциоовском паковању.

Управо на том тлу је настала неодумица какво је порекло и каква сврха те врсте образовања? Где оно, уистину, води? Да ли је, наиме, дестатизовање образовања на матрици раздржављења свега, заиста најпозјелњији модел, или је претходни модел образовања, који је много више поштовао државу и на њу се, када је требало ослањао, био много болији?¹⁰ Зар неолиберална догматика у сфери теоријске и практичне економије, није доживела политички крах не само на некадашњем Евро-Истоку него и у прекоокеанском средишту у коме је настала? Одговор није тежак: јесте! Неолиберални модел је обрукан у кризи коју је генерисала Америка на „крају историје“ своје глобалне хегемоније.

Компетенција и акредитација

У првој досовској и постдосовској деценији развој високошколског система (2000—2010) путем умножавања

¹⁰ О начелном омаловажавању државе у либералној традицији и неолибералној иновацији, видети: Брдар Милан, *Српска транзициона Илијада. Афорије демократској преобрежаја Србије у геополитичком контексту*, глава „Држава као негативни принцип образовања прогресивног политичког дискурса“, стр. 254-260, Стилос, Нови Сад, 2007.

приватних факултета и високих школа, у Србији свакако није исходио из племените и видовите жеље растерећења државног школства, већ из превратног императива који је захтевао посвемашњу дерегулацију и деинституционализацију. Образовне институције су релативизоване и рушене у сваком сектору који је препознат и дискредитован као заточеник старог светонозора и „старог система“. У тим условима је формирана реформска идеологема поменутог *гашизма*, која је добила назив по тадашњем министру просвете Гаши Кнежевићу (и његових „асистенткиња“ Србитељке Турајлић и гђе. Тинде).

Радикална реформа образовања се, додуше, одвијала у процесу редимензионисања нације и државе, битног умањења земље и њених економских ресурса. Одатле се поставило питање одрживости не само старог него и новоуспостављеног образовног система који је, по свему судећи, претендовао на напуштање онога што је ваљало да би се успоставило нешто што није доволјно проверено и не ваља. Био је то пут у непознато који још увек није завршен.

За новозамишљену институционалну мрежу, једнотачно речено, није било доволјно стручних кадрова, па је на основу исказаних потреба настало поменуто надметање око намицања компетентности и акредитовања за предвиђене послове. Та трка није престала, јер научни планови, планиране дисциплине још увек нису покривени са задовољавајућим бројем и квалитетом наставног особља које би могло ефикасно да их реализује. Осим тога, недостају материјална средства, зграде, простори, учила, литература и много тога још. У Србији, дакле, недостаје образовни кадар. Србија је у том погледу у озбиљном заостатку.

Симулована наука

Неподударање између замисљеног утаживања образовних потреба, на измењеним економским и идеолошким основама, и стварних могућности у многим случајевима је довело до симуловања науке. Посебно у друштвеним наукама је замах кривотворења научног духа добио шире разmere, јер се због убрзаног стицања научних звања доделила пролиферација тобожњих стручњака. Они су у одећи арбитра потом преплавили медије.

Отуда је постало могуће да узорци спинованих назови научника по својим стварним могућностима и досезима опстају на све низим нивоима, рецимо средње школе или, у најбољем случају, прве године факултета. Реч је о срозавању мерила науке и научности у области друштвених наука.

Велика већина реално неструктурних а умишљено самоверених стручњака још увек предаје студентима, испитује их и оцењује, док студенти који, на жалост, почесто не знају за боље нису довольно свесни њиховог незнაња. Догађа се да поједиње предмете, дисциплине које творе научне корпусе, циклусе и „кластаре“, предају људи који немају објављен ни један оригиналан рад у тим областима. Штавише, догађа се да таквим невољницима недостаје чак и имало јасан појам о предмету који би требало да представе и приближе студентима.

У акцијама побољшања властитог имица, такви људи кривотворе своје научне биографије; на све начине попуњавају стваралачке празнине у својим животописима; мутним формулатијама пломбирају некреативну јаловост; на сајтовима вешто скривају своје научно ништавило; на говенставају будућа дела (која обично годинама и деценијама не угледају светлост дана), а ако понешто од тога најзад изађе, обично је реч о разочарајућим компилацијама, лишеним методичности, акрибије и властитог става.

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

„Ἐνδιαιμονα τῶν
αὐταρκῶν εστί”

Ἀριστοτέλες

УЧЕСНИЦИ

1. Др Љубомир Протић	8. Ненад Прокић, професор
2. Др Јасмина Вујић	9. Др Зоран Аврамовић
3. Др Војислав Андрић	10. Др Слободан Антонић
4. Др Славко Каравидић	11. Др Александар Липковски
5. Др Емил Каменов	12. Миодраг Скробоња, професор
6. Мр Милана Грибић	13. Милош Кнежевић, уредник
7. Вигор Мајић, професор	14. Иван Ружичић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије

I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

Лоши квалитет образовања таквих кадрова је провоцирао јавност само у инцидентним случајевима корупције, односно куповине испита, диплома и звања, те вулгарног вршења плахијата, у приликама које нису могле да буду затешкане и заклоњене од очију јавности. Исто тако, реч је и о безочним људима који су намицали, тачније речено куповали и продавали звања и титуле, који су стицали знања и звања на непроверљивим местима у иностранству, а потом се са квазинаучним пртљагом враћали зарад коришћења предности и повластица у домицилном образовном систему.

Одлив мозгова

На стање у друштву, а посебно на универзитету указује и неколико других фактора. Један од њих је напуштање земље квалификованог кадра који се очитује кроз континуирани „одлив мозгова“. У јавности се помињу тек приближни бројеви отишлих, јер до сада није тачно утврђено колико је образованих људи и стручњака напустило Србију и укључило се у продуктивне процесе у другим земљама.

Без обира да ли је број високо образованих исељеника те врсте одиста велики, а по свему судећи јесте, реч је о знатним губицима нашег образовног система. Ради се о људима који су, уз одређену често и велику цену, школовани у земљи, да би је у поремећеним околностима, напустили. Разлози су, дабоме, били различити, од страха по голи живот у ратним околностима, преко неиздржive оскудице у економској рецесији и хиперинфлацији, до јаке воље да се каријера и срећа потраже на погоднијем и бољем месту изван земље.

Измакла добит од учинка стручних људи који су смигрирали из Србије у времену транзита и транзиције мери се милијардама долара. Мањак кадрова је утицао на

стварање експертског вакуума и у образовном систему, посебно на универзитетима. Настале празнице нису могле да се испуне убрзаним издавањем диплома и идеолошки надзираним клонирањем псеудоексперата, тзв. спин-доктора за кризни менаџмент у „пропалим земљама“.

Ставови према положају наших људи у дијаспори су подељени. Док једни на све начине, уз претерана очекивања, преувеличавају њихов научни и финансијски потенцијал, други умањују сваки значај образованих делова дијаспоре, сматрајући да су управо најобразованији у расејању трајно изгубљени за учешће у превладавању кризе у Србији. Они, наиме, мисле да је тај део бројне српске популације у иностранству, мање-више, трајно укључен у продуктивне токове земаља у којима се налазе, те стога нема намеру повратка у матичну земљу, бар не док је она у неизвесној кризној ситуацији.

Светска криза није алиби

Следећи фактор продужене кризе образовања је, свакако, снажно дејство глобалне кризе у извornом ауторству Америке. Србија је, међутим, и пре америчког заланчавања и извоза финансијских поремећаја, била у тешкој структурној кризи. Поменуто је обилно српско кризно искуство у свим областима индивидуалног и колективног живота. То искуство није обично, оно је изузетно јер је засићено проживљеном катастрофом и трагедијом сепсисе. Грађани Србије имају големе залихе негативног искуства у меморијским спремиштима. Они у памћењу држе разне ломове од којих је свакако најзначајни слом државе и нације.

Не мањи слом, међутим, јесте онај социоекономски, јер су грађани Србије пре не тако давних петнаестак година додирнули дно дна, са утегом светски неславне инфлације, веће и од one у Вајмарској републици. Одатле се са-

времени удар глобалне кризе надодираје на недовршене кризне амплитуде из претходних периода. Светска криза само је појачала недовршенну кризу у Србији. Разложност упоредног искуства указује да светска криза не може да буде оправдање за нова посустајања и падове ни у једној области па ни у образовању.¹¹ Зато су грађани Србије неповерљиви и сумњичави спрам нових демагошких пројекција рајског раста и развоја, јер исувинше добро памте ранија обећања и њихова изневеравања. Речено се, наравно, односи и на образовање, високо школство и поготову науку за коју се издваја једва 0,3% бруто националног дохотка. Србија, у овом часу, једноставно речено, није земља погодна за науку.

Али, шта је претходило овом суморном стању? Присетимо се како је све до фамозног октобра 2008. године и пуцања балона на Вол стриту, у Србији све на изглед добро функционисало. Развијан је један, рекло би се, футуристички оптимизам на основу неофилије (новолубља). Унутар тог обрасца који је, узгред речено, у много чему подсећао на „филозофију“ Новог доба (*New Age*), уопште се није сумњало у бескрајни прогрес и посттрауматско нормализовање и хармонизовање живота. Пракса друштвене кризе и теорија кризних циклуса наивно су и незналачки одбацивани у име хипотезе незаустављивог линеарног развоја.

Све је, дакле, изгледало добро да не може бити боље, а онда је свет заглушио прасак финансијског балона. Ехо експлозије је доспео до Србије са фазним закашњењем, уз неверицу и несналажење политичке елите и мисионарске интелигенције навикле на „јефтине“ кредите, донације и спонзорства.

¹¹ Душанић Јован, „Светска криза је изговор за неуспешну политику“, интервју, недељник *Печат*, стр. 22-23, 16. јануар 2009.

„Праснуло“ је, мада не исуваше бучно, и на универзитету. Прва последица испољила се у промени уписне политике. Смањен је број уписаных студената јер је опала платежна моћ средње класе у повоју. Осиромашени родитељи су устукнули пред набреклим ценовницима образовних услуга и прескупим школаринама.

Између сродних факултета појачани су конкурентски односи. Недостајао је новац, јер су високе школарине формиране у повољнијим околностима знатније куповне моћи. Тако се приватни високопреподавачки сектор нашао у невољама, у којима је, уосталом, био и државни сектор коме су хронично мањкала буџетска средстава.

Економском застоју је допринела превелика јавна потрошња и буџетски дефицит који није могао да се савлада само унутрашњим рационализацијама по строгим инструкцијама ММФ-а. Отпочео је нови талас задужења, протести транзиционих губитника, али и хепениншки бунтови студената државних факултета који нису прихватали строга правила режима студија и све мање расположивих средстава за тзв. бесплатно школовање. Ниска цена буџетираног школовања је у условима лоших резултата транзиције доведена у питање.

Трка са бодовним препонама

Мањак материјалних средстава и неиспуњавање услова експертности и акредитације довели су делове образовног и научног сектора до озбиљних поремећаја у квантитативним и квалитативним аспектима наставе и истраживања. Формализам и квантоманија у придржавању услова и стандарда срозао је ниво наставе и образовног процеса уопште. За то је делимично крив начин тзв. свалуације, склоп научних пропозиција, бодовања и утврђивања А и Б нивоа, тј. А и Б платних разреда. У општој „стаха-

новској“ трци за намицањем што већег броја бодова и што учествалијом цитираношћу дешавају се посртања, споплитања и занемаривања квалитета научног рада. Побеђују брзи, обавештени и комуникативни, а не темељни, искусни и мудри истраживачи и научници. Сналажљивост је, дакле, постала неопходна „научна“ особина.¹²

Искривљеност и недостатак мерила у вредновању заснован је на три проверене чињенице:

тзв. евалуација и квантификациовање научног рада не обавља се увек на најбољи начин (цитираност, систем стицања бодова и утврђивање рејтинга), јер су норме прописа на основу кога се врши вредновање углавном недовољно јасне и самим тим еластично применљиве;

норме прописа, тј. уредби и закона су по духу или дословно преузете из развијених земља које имају вишедеценијску праксу њихове примене која, наравно, не постоји у Србији;

критеријуми вредновања научног рада у хуманитарним наукама су помешани са критеријумима природних, тј. егзактних наука, иако је и лаицима јасно да се не ради о појавама исте врсте. Реч је о суштинској разлици која се, изједначавањима у примени закона, напростио превиђа.

У друштвеним наукама је потребно поћи од само-својног и самобитног историјског, културног и националног искуства. Самеравање научног доприноса неког науч-

¹² Ангажовани критичаки став поводом увођења новог система бодовања научног рада у Србији испољио је политиколог Душан Николић. Видети његов текст у дневном листу *Политика* под насловом „Поново Стаханов“, 31. август 2009, стр. 10. (анкета „Како вредновати научни рад?“) Николић жестоко критикује „административно-бирократски начин бодовања“ и утврђивања платних разреда за истраживаче укључене у пројекте које финансира Министарство за науку и технологију Владе Републике Србије. Истовремено, аутор предлаже повратак система платних разреда, уз одређене стимултивне додатке, у делатности научних института.

ника, на пример, у домену националне историографије, етнологије или културологије, није упутно вршити са спољашњих становишта која ту историју не познају, или, што је још горе, не признају.¹³

Исто се односи на национални домен у другим друштвеним наукама: економији, политикологији, праву, етнологији, филологији, културологији, итд. Такви доприноси морају имати одређену критериолошку урођеност, и, у најмању руку познавање и уважавање локалних прилика, што значи и изграђена унутрашња мерила која су битно различита од универзалних мерила егзактних наука која, опет, подлежу широком међународном упоређивању.¹⁴

Махнитење у небитном

О историјским проблемима и научним и образовним приликама овог поднебља свакако не би требало да просуђују и одлучују они који их не познају и игноришу, без обзира да ли долазе из угледних институција најразвијенијих земаља ЕУ. А управо то се десило у првим годинама ДОС-а, када су транзициони мисионари и реформски талибани исуканим квазинаучним мачевима покушали сечу „научних кнезева“. Било је то фамозно увођење у рецензентску игру око научних пројеката, људи са стране, тоталних аматера и незналица овдашње историје. Што је најгоре, посегло се за

¹³ Узимо као пример, покушаје ревизије историје Другог светског рата и редефинисања агресорске и окупаторске улоге немачког чиниоца на југословенском простору. Као драстичан пример те врсте може да послужи ревизионистичка литература која проблем фолксдојчера у Србији (Војводини) третира са друкчијег становишта. У све бројнијим књигама те врсте фолксдојчери се третирају као жртве злочина а можда и геноцида партизанских победника у рату и органа нове југословенске државе.

¹⁴ О томе: Аврамовић Зоран, „Служити науци чисто“, анкета „Како вредновати научни рад?“, дневник *Политика*, 8. септембар 2009, стр. 14.

„стручним мишљењем“ овејаних интриганата и пропагандиста, много пута искушаних у антисрпском дискурсу.

Вршићући по министарствима науке и просвете, „рецензенти“, у ствари, инквизитори у маскирном руку европентузијастичних вилењака, утврђивали су подобност и вршили тријажу истраживачких тема; усмеравали и одређивали „праве садржаје“ истраживачких пројеката; именовали њихове носиоце и учеснике; елиминисали све оне и све оно што им није било по идеолошкој ћуди. Уједно, нису се либили да протежирају тривијалне области, блесаве теме и ненадарене истраживаче. Развила се конјунктура махнитања у небитном.

Потајна жеља „реформатора“ била је да се друштвене науке скрајну и обеззначаје у својим најбољим критичким деловима, да би се на истраживачке докове навезле теме које су сагласне са правилима ревидиране историје и озлоглашеног суочавања са прошлопшћу.¹⁵ Укратко, тежило се компилаторском, „релаксираном“ и забавном приступу, детирађирању и денационализовању друштвених наука.

Пропитивањем токова модернизације, област хуманистичких наука ваљало је „ослободити“ патетике „великих прича“ и деисторизовати, а потом испрати од било каквих критички и национално обожених садржаја. Тако би се добила вредносно неутрална и тобоже објективна слика о садашњости и прошлости Србије. А Срби би се применом платформе „политичке коректности“, забавили собом, у „малим“ и све мањим, заправо чилећим „причама“.

Кретање по зацртаном путу истраживачког и образовног тривијализовања уједно би означило комфорно на-

¹⁵ Видети: Радојчић Мирјана, *Историја у кривом огледалу. Невладине орданизације у Србији и политика интерпретирања скорије јужнословенске прошлости*, истоимено поглавље, стр. 9-133, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

учно излежавање у баналним сегментима живота. Антите-тичко мишљење постало би анахроно, а свака критика по-стојеће социјалне и идеолошке конфузије сматрала би се политички неоправданим екстремизом који је, самим тим, опасан, штетан и кажњив.¹⁶ Друштвена критика предоче-ног типа би, дакле, постала непожељна са становишта иод-латрије „постизма“ — „новог времена“ и „новог поретка“ — или, ако се баш хоће — глобализма који, упркос локал-ним отпорима, оправдава негативне ефекте глобализације.

Обесхрабрујуће стање у коме је друштвена наука у Србији из године у годину се приближава зони ентропије. Такво стање не може да се превлада идеологијом *сороши-зма* нити на трулим темељима *богоњизма*. Та мерила су де-финитивно компромитована, њихова продуктивност је одавно исцрпљена. Зато је потребно успоставити нова ме-рила интелектуалне делатности, научног и образовног ра-да. У замореној Србији, на стрмој равни опадања, такав задатак није нимало лак.

*Милош Кнежевић је јавни уредник часописа *Национални интерес* и научни уредник Форума у Дому културе Студенчески град.*

¹⁶ На опасности које изазива захтев за „политичком коректношћу“ у ано-ционалном и антинационалном духу, указује књига Зорана Аврамовића, *Родомрсци. О једном делу српских јавних чланица и интелигентуалаца од 1990. до 2009.*, Култура полиса - Графомаркетинг, Нови Сад, 2009.

Слободан Антонић

СВЕТСКА БАНКА ПРОТИВ СРПСКИХ ШКОЛА

У недељнику НИН (бр. 3058, од 6. августа 2009) на 23. страни објављен је чланак под насловом „Радити више са мање“. Написао га је Сајмон Греј, директор канцеларије Светске банке у Београду. Из тог чланка сазнајемо да се српско Министарство финансија обратило Светској банци с молбом да Светска банка помогне Србији у „смањењу трошкова јавног сектора на начин који неће утицати на квалитет услуга“. „Резултат нашег рада је публикација која анализира важне делове јавних расхода“, сумирао је Греј, „попут пензија, здравства, образовања, социјалних давања, инфраструктуре, пољопривреде и индустрије“.

Да није било овог члánка, не бисмо ни сазнали за обраћање Министарства финансија Светској банци, као ни за неке од конкретних предлога које је Светска банка дала Србији у вези са уштедом новца из буџета. Обратили сте пажњу, наравно, на редослед области у којима је Светска банка, како нам открива Греј, предложила Србији да смањи јавне трошкове: најпре пензије, затим здравство, потом образовање, као четврто социјална давања, па тек онда следе инфраструктура, пољопривреда, индустрија... Наравно, смањење бирократије, издатака за сектор невладиних организација или обилног финансирања лјудскоправашких Потемкинових села (из Чиплићевог Министарства за лјудска права) Греј ни једном речју не помиње. Смео бих се заклети да о томе у саветима Светске банке и не постоји ништа. Необично је што аналитичари из Светске банке нису уочили такву „ситницу“ да се у српском буџету годишње

издаваја 4,1 милијарда динара (или четрдесет четири милиона евра) за донације разним невладиним организацијама! То је више него за субвенције у привреди (3,5 милијарди), ученички стандард (1,7), студентски стандард (3,2), Фонд за младе таленте (0,4), избегла и расељена лица (0,9) итд. Али, у Србији се морају знати приоритети, зар не?

Шта тачно Светска банка предлаже Србији као начин уштеде, најбоље се види из области коју је Греј одабрао да илуструје њихове идеје — у просвети. Греј хладнокрвно наводи податак да су чиновници Светске банке предложили да се у Србији, због мера штедње, укине 11.000 одељења у основним и средњим школама! Наиме, већина одељења у српским школама броји мање од 30 ћака, а како каже Греј, као овдани гласноговорник Светске банке, „не постоји искуство у свету које показује да одељења са мање од 30 ученика воде већем квалитету“. Зато је Светска банка предложила Србији да укине 11.000 одељења, тј. 37 одсто свих одељења у основним школама и 13 одсто свих одељења у средњим школама!

Греј нам у свом тексту не открива само сву изванредност предлога Светске банке Србији. Он нам открива и својеврсно одушевљење екипом реформиста спремних да примене ове генијалне савете, коју налази у српској администрацији. „На срећу“, пише Греј, „имамо сада Министарство образовања у коме се реформе разумеју и које је посвећено њима. Припрема се читава стратегија рационализације школа и одељења, укључујући и рационализацију унутар једне школе. (...) Потребно је дати сву неопходну подршку министарству како би убрзalo ове и спровело своју широку стратегију реформи“. Дакле, Греј нас обавештава да укидање 11.000 одељења у српским школама не само што није фантастичан предлог чиновника из Светске банке, већ и да „реформисти“ у нашем Министарству просвете на таквој „реформи“ српског школства већ увеко раде!

После оваквих сазнања разборит човек не може а да се не запита: не потцењује ли се елементарна интелигенција грађана Србије? Ја сам, рецимо, импресиониран Грејовим открићем да „не постоји искуство у свету које показује да одељења са мање од 30 ученика воде већем квалитету“. Као професор универзитета цео живот сам, дакле, провео у заблуди да мање студената на часу значи вишег пажње које могу да посветим сваком од њих. У истој страшној заблуди живе и други професори српских универзитета, затим наставници у српским гимназијама и, на крају, учитељи у српским школама, а како ћемо видети у даљем тексту, и просветари широм света.

С једне стране, пошто су нам Греј и Светска банка открили фантастичну истину да „не постоји искуство у свету које показује да одељења са мање од 30 ученика воде већем квалитету“, ми, српски просветни радници, одмах ћемо да исправимо ову нашу страшну провинцијалну заблуду и са ударничким еланом не само што ћемо укинути 11.000 одељења, већ ћемо избрисати још 11.000! Зашто да останемо само на томе, запито да не уштедимо још више паре? Замислите само колико би новца остало ако би српска одељења имала не 30, већ 50 ученика? Ма шта 50, и по 100 ученика не би било много! Само ако се тиме оставља доволно паре за остале преке потребе... Укључујући и НВО...

С друге стране, о овом невероватном открићу да „не постоји искуство у свету које показује да одељења са мање од 30 ученика воде већем квалитету“ под хитно ћемо обавестити и наше колеге у Европи и САД, јер замислите само, тамошњи наставници и педагози и даље погрешно мисле да су мања одељења болја за ђаке. Због тога је просечан број ученика у државним школама (у основном образовању) у Аустрији 20, Белгији 20, Чешкој 21, Данској 20, Немачкој 22, Грчкој 18, Мађарској 20, на Исланду 17, у Ирској 24, Италији 18, Луксембургу 16, Польској 21, Португалији 20, Словачкој 20, Словенији 20, Србији 20, Шведској 20, Шпанији 20, Унгарској 20, Чилеу 20, а у Кини 25, а у Јапану 27.

лу 16, Словачкој 20, Шпанији 19, Великој Британији 26 (у приватним основним школама 11!) и у САД 24 (у приватним 19). Како ће се само Данци, Белгијанци, Грци и остали одушевити кад сазнају за истину да „не постоји искуство у свету које показује да одељења са мање од 30 ученика воде већем квалитету“! Сигурни смо да ће то изазвати праву педагошку револуцију, чију ће поносну авангарду чинити чиновници из Светске банке и реформатори из српског Министарства просвете, који су први дошли до овог фантастичног научног открића!

Али, иронију на страну, ово је један од типичних примера како припадници транснационалне политичко-економске бирократије засењују простоту „домородаца“. Тешко је избећи утисак да они заиста мисле како ми, домороци, не само што ништа не знамо, већ и да код речи „ЕУ стандарди“ и „светска искуства“ намах падамо у хипнотички транс, после чега могу да нам раде шта год хоће. Још је проблематичније ако се, у саучесништву са домаћим, компрадорским реформистима, при томе користе или директним неистинама или полуистинама.

Да, тачно је да нема аутоматске каузалности између броја ученика у одељењу и квалитета образовања. Мање ученика у одељењу не значи *аутоматски* и виши квалитет. Али, то је само зато што квалитетно образовање зависи још од најмање два фактора: мотивације и способности ученика и мотивације и способности наставника. Но, из тога што број ученика у одељењу није *једини* фактор квалитетног образовања, не следи да он није *никакав* фактор квалитетног образовања. У питању је елементарна логичка разлика између нужног и довољног услова. Мањи број ученика није довољан услов да образовање буде успешно. Али, као што зна сваки просветни радник, мањи број ученика јесте *нужан* услов за квалитетну наставу.

Српско образовање заиста треба да буде још квалитетније. Оно се тешко може унапредити ако би се даље наставило смањивање броја ученика у одељењу. Мора се радити на побољшању осталог два поменута фактора: на мотивацији ученика и мотивацији наставника. Али, ако се српско образовање не може унапредити даљим смањивањем броја ученика у одељењу, из тога апсолутно не следи да тај фактор нема утицај на квалитет наставе. Ако остали фактори остану непромењени, односно, ако не дође до значајнијег повећања мотивисаности ученика и наставника у српским школама, рапидно повећање броја ученика у нашим разредима *сигурно* ће довести до пада квалитета српског образовања.

Ово је тако једноставна и јасна логика да не треба бити претерано паметан па моћи закључити какве би све погубне последице могло имати укидање 11.000 одељења у српским основним и средњим школама. Србија и неке друге земље источне Европе имају традиционално јак систем државног образовања. Тада систем је и пре социјализма обезбеђивао самостално стварање грађанске структуре неопходне за функционисање привреде и друштва — управног апаратса и националне културне и друштвене елите. Социјализам је то државно образовање само усавршио и направио од њега главни канал друштвене покретљивости. Захваљујући могућности бесплатног и квалитетног образовања, на хиљаде деце сељака и радника постали су истакнути стручњаци и чланови елите. И ма колико да је у Србији, током деведесетих година, образовни систем руиниран, он је и даље остао квалитетнији од свега што се може наћи у приватном сектору. И данас државни сектор образовања не служи за продају диплома. Колико може, на свом основном нивоу он ради на просвећивању народа, а на највишем нивоу тада систем ствара елиту знања, не нужно лопију од one едукуване на најскупљим светским универзитетима.

Сада се управо нешто од тог доброг у систему нашло на удару, а као што видимо, главни нападачи су чиновници Светске банке и реформатори из Министарства просвете. Дакле, после свих спроведених „реформи“, у овој земљи више није скупа војска. Сада је скупа просвета. И њу ћемо реформисати боље од војске, јер војску смо реформисали тако што смо унишили 1.200 противавионских ракета типа „стрела“, исекли 700 тенкова у старо гвожђе, а број авиона у летном стању свели на два. Све што смо добили јесте карикатура од војске, због чега ће ова земља у сваком озбиљнијем војном питању зависити од других. Исто тако ефикасно реформисаћемо и наше образовање: укинућемо 11.000 одељења, отпустити 17.000 наставника (овај број је стваран, видети *Политику* од 23. фебруара 2009), продати вишак школских зграда (које су, најчешће, на идеалном месту у граду)... и добићемо карикатуру од образовног система, због чега ће ова земља и у погледу образовања постати зависна од других. Ко год у Србији буде хтео стварно квалитетно образовање, мораће да иде у стране приватне колеџе и на стране приватне универзитетете. Разуме се, такво образовање није потребно деци сељака, радника и службеника. А на то колико ће нова управна, културна и економска елита Србије коју су едуковале друге земље бити способна да разуме и заступа националне интересе, не треба трошити ни речи.

Да бисмо појмили алармантност „савета“ Светске банке да Србија треба да затвори 11.000 одељења, морамо да знамо функцију ове транснационалне институције у светском финансијском поретку. Она је парњак ММФ-у и најчешће заједно с њим наступа према малим земљама чије владе траже позајмице. Обе институције су једна врста акционарског друштва, у којем САД има највећу квоту (у Светској банци око 16 одсто). Док ММФ даје позајмице које обезбеђују спољну ликвидност, Светска банка даје но-

вац за обезбеђивање унутрашње ликвидности. Ове установе условљавају своје позајмице захтевом да их дају у ратама, и то тако да после сваке рате имају право да од земље зајмопримца захтевају одређени начин вођења економије и друштва. Тако, практично, давањем позајмица некој влади, ММФ и Светска банка постају једна врста њеног старатеља и фактички управљачи у тој земљи.

Тако је Цветковићева влада 26. марта 2009. закључила споразум са ММФ-ом о позајмици од три милијарде евра. Али, та сума биће исплаћивана у ратама до 2011. године. Пошто је први део суме исплаћен негде у пролеће, крајем августа у посету Србији долази делегација ММФ-а. Она ће, како је најављено, са Владом Србије разговарати о државним приходима и расходима, „саветујући“ где се може намаћи нови новац за буџет, а уштедети постојећи. У том смислу, „биће отворено питање буџета за 2010. годину“, односно, „разговараће се о његовој структури“ (*Глас Америке*, 3. август 2009). Тек ако Влада Србије прихвати „савете“ ММФ-а, добиће други део одобрене позајмице.

На сличан начин функционише и Светска банка. Док је специјализација ММФ-а финансијска и монетарна сфера, Светска банка својим кредитима најчешће финансира образовање, здравство, реформу државне управе итд. Тако Светска банка, рецимо, у Србији тренутно финансира „реформу правосудног система“ (која, као што је већ о томе писано, подразумева отпуштање око 700 судија). Дакле, када је реч о подели задужења, Светској банци управо и припада финансирање „реформе“ образовања. У том смислу, њени „савети“ у овој области имају исту снагу као и „савети“ ММФ-а у фискалној и монетарној политици.

Можда најрђавији учинак Цветковићеве владе јесте безглаво задуживање земље. Процењује се да ће се дуг српске државе до краја 2009. готово удвостручити (са 8,93 на преко шеснаест милијарди евра). Последица тог задужива-

ња неће бити само то да ћемо у будућности све што као друштво зарадимо морати да дајемо на отплату дугова с каматом, већ и да ће наши повериоци добити дугорочно право да управљају овим друштвом. Међународни чиновници, првенствено из финансијске сфере, одлучиваће не само о српским порезима, пензијама или социјалним давањима већ и о српском образовању, здравству, науци и култури.

Како изгледа та чиновничка, суво финансијска логика, имамо сада прилику да видимо и на примеру поменутог „савета“ да се у српским школама укине 11.000 одељења. Наравно, озбиљна држава, тачније, озбиљна, одговорна и патриотска власт, одбила би такав „савет“. Она би знала да би таква краткорочна уштеда у буџету могла на дужи рок нанести непоправљиву штету српској просвети и култури. Ја уопште не сумњам да је у нашој државној управи, па и међу просветним властима, остало доста озбиљних и одговорних људи који ће схватити сву погубност овакве мере. Али, такође, како сазнајемо из радосних Грејових речи, међу просветним властима очигледно постоје и здраве, „реформске снаге“ које су одушевљене оваквом идејом и које, штавиште, већ увекада на њеној реализацији.

И сада, најмање што би српски грађани могли да очекују јесте да сазнају имена тих наших просветних „реформиста“. Мислим да би то пре свега волели да знају родитељи. Уколико, dakle, сутра, 37 одсто деце у Србији дође уплакано из школе, са речима: „Мама, тата, укидају нам одељење, а отпуштају учитељицу!“, да родитељи знају коме могу да захвале за то. Да им захвале за то што су, једним потезом пера, угрозили њихово детињство. И њихове шансе за будућност.

Др Слободан Антонић завршио је филозофију и Факултет љикових наука. Ванредни је професор на Филозофском факултету у Београду и управник Одељења за социологију.

Славко Каравидић
Растко Стефановић

ФИНАНСИРАЊЕ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ

Лако је живети затворених очију
погрешно тумачећи све што видиш!
(БИТЛСИ)

РЕЗИМЕ

Овај рад представља покушај да се само једним делом закорачи у тематски комплекс у коме је много отворених, недовољно истражених и на прави начин проучених поља у оцени стања и финансијском положају образовања и модуљних промена система финансирања образовања (финансирање по ученику, студенту итд.).

После бројних драматичних збивања јачања бирократије, ревитализације политичког интервенционизма, многих година нечињења и опасно равнодушне свакодневице друштвено-економске и социјалне неизвесности и непредвидивости, образовање у Србији је у великој мери деформисано и скренуто на друштвено неподухитивне алтернативе, иако светска глобализација и интеграција намећу озбиљан приносак образовним системима широм света у складу с новим трендним реалностима. Тако уместо реалних фактора који обично су постали најреалнији друштва, политичка и економска зависност, постојање различитих интересних група, сујета и др. учинили су да образовање прими карактеристике времена у којем живимо.

Све ово враћа (или води) ка тешћима доспетићућој и будућеј квалишћу и доспетићностим образовања, и многих других тешћања (садржсаја, начина рада, организационих облика) и др.

Да ли су постојећи образовни систем и садашњи ниво образовања (само седам одсто с високим образовањем, а 48 одсто с незавршеном или завршеном осмогодишњим образовањем) реформски агут Србије? Наравно да нису!

Образовању се мора дајти шанса у Јошрази за новим идентитетом или ће се наставити уништавање система. То је свега подразумева Јромену развијеној зависничкој мениталишћу образовања, мениталишћу „шутника другог разреда у возу за будућност“, јер је „рука која прими увек испод руке која даје“, како каже афричка пословица.

Поред наведеног, рад има за циљ шеоријско-емитијско разматрање сложеног система финансирања образовања, односа између образовања и друштвено-економског и социјалног развоја друштва и њихово истињавање на нивоу друштвене заједнице путем квалишћа образовања и развоја друштва.

Кључне речи: образовање, финансирање, реформа образовања, буџет, децентрализација.

Увод

Изазови 21. века су, једноставно речено, претешки.

Како се поставити према питању образовања данас, како га артикулисати у времену опасно равнодушне свакодневице, социјалне неизвесности и економске непредвидивости? Како изаћи из замке тривијалности дневне политичке и историјске неизвесности и будућности?

Никада више споријих људи, људи без идеја, изузимајући хедонистичке аспекте и личне преференције. Њихов

страх индукован незнањем, осећање на корак удаљено од параноје, необавештеност, односно обавештеност на нивоу страначких „димних сигнала“ или „там-там бубњева“, успоравају неопходне реформе образовања.

Истина, тешко је схватити величину образовног система (око 125.000 запослених, преко милион ученика и студената) и начин успостављања комуникације с њим, када се сваки додир са образовним системом у таласима преноси кроз његову масу. Како се поставити према питању образовања када се стално почиње из почетка, а стоји у месту? Или још горе, назадује. Отуда дубока меланхолија и само зрачак наде од које се живи.

Образовање је као систем угрожено и у прилично лошем стању, али с веома израженим рефлексом самоодржавања штити своју суштину годинама одолевајући свим недахама и неразумевању. За потребе образовања данас се у свим земљама издвајају огромна средства, са сталном тенденцијом повећавања. Економска криза у Србији има великог одраза и последица на образовање. Основно питање је како превазићи постојећу кризу финансирања образовања и ухватити корак с развијеним земљама у светској прерасподели знања, вештина и способности, односно, укључити се у савремене светске токове образовања.

За развијени свет економија данас представља конгломерат двеју различитих или недељивих активности које се огледају у:

- производњи економских добара коришћењем рада и капитала и
- индустрији знања која првенствено подразумева све облике образовања и научног истраживања.

Када је у питању економски аспект образовања, можемо рећи да оно ангажује огромне људске потенцијале (ученике, студенте и наставнике) и велика финансијска

средства која се обезбеђују за ову делатност. Данас у развијеним земљама света доминира мишљење да се привреде ових земаља усмеравају ка интензивним знањима и зато се нужно повећавају инвестицирања у људске ресурсе. Јудско знање мења технологије и оно је главни покретач производности у привреди.

Подаци о финансирању представљају један од основних показатеља образовног система. Њих треба посматрати по свом обухвату, аналитичком садржају и у компарацији. Они никад могу представљати и ограничења у истраживању појединих појава. Међутим, без компаративне и комплементарне анализе која полази од ширих квантитативних и квалитативних показатеља о образовању, они сами не могу објаснити промене у квалитету резултата образовног система.

Међутим, важно је напоменути да се у финансирању образовања ради о веома сложеној појави. Финансијска средства која издавају држава својом фискалном политиком путем пореза и доприноса само су део укупних улагања за образовање. Да би се добила стварна слика стања, морају се узети у обзир и средства која издавају родитељи и ученици, односно студенти. Расходи родитеља за прехрану, одећу, обућу, књиге, превоз и друге потребе које су предуслови за успешно завршавање школовања ученика нису никде статистички обухваћени и приказани.

У поређењу са другим земљама, Србија је испод реалног нивоа издавања финансијских средстава, а ако се узме у обзир развијеност привреде (величина друштвеног производа), разлике су енормне.

Системски приступ финансирању образовања пружа могућност аналитичког увида у рационалност трошења средстава намењених образовању. То је уједно један од основних предуслова за повећање интерне успешности образовног система и оптимизације његовог финансирања

у односу на задовољавање потреба у другим областима. То значи да оптимално планирање расхода за образовање мора узети у обзир достигнути степен привредног и друштвеног развоја.

Данаšњи систем финансирања образовања у Србији има карактер буџетског финансирања с посебном варijантом буџетског система, јер се заснива на организационом принципу са свим административним карактеристикама. Такав систем финансирања има и одређене недостатке.

Први недостатак је то што таква техника дистрибуције финансијских средстава не омогућава ефикасну алокацију. Због многобројних ефеката образовања не улази се у селективну анализу да би се сагледали конкретни учинци.

Други недостатак је то што се финансијска средства глобално расподељују на нивое образовања по одређеним критеријумима и обично изостају анализе образовних друштвено-економских и других ефеката.

Да би се уклонили ови недостаци административног финансирања образовања, у већем броју земаља уведена је нова буџетска техника. Буџет који се темељи на њој указује на циљеве за које је нужно распределити потребна средства на трошкове програма. На тај начин обухвата се читав низ аналитичких показатеља за мерење учинка и рада извршеног у оквиру појединог програма. Примена овог система финансирања и контроле ефеката биће нужна и у Србији у најскорије време.

Представници образовних институција у Србији указују на то да је постојеће издвајање испод сваког прихватајивог нивоа и да је већ довело до такве ерозије квалитета образовног система који ће се тешко поправити.

У свету се образовање све више посматра као део националне „индустрије знања“, а улагања у образовање трећирају се као најрентабилније инвестиције. Инвестиције у

тзв. људски капитал снажно подстичу економски развој сваке земље и најзначајнија су полуга развоја.

У условима вишегодишњег, готово непрекидног пада друштвеног производа, али и структурних поремећаја у привреди и економији Србије, недостатак финансијских средстава за образовање одразио се на цео систем образовања.

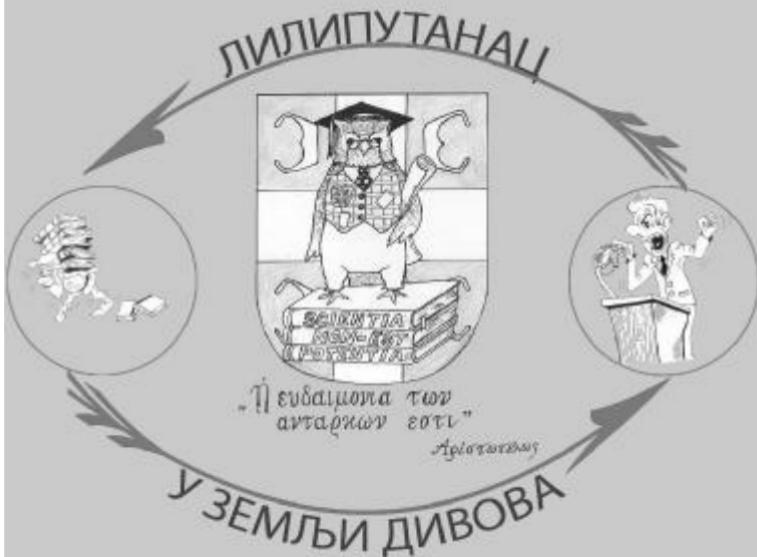
Ова делатност је под непрекидним ударом рестриктивних мера економске политике. Образовање је почетак транзиције у Србији дочекало већ потпуно ослабљено, са амортизованим средствима и изразито ниским зарадама за последњих од којих сваки трећи има универзитетску диплому.

С друге стране, како је расла криза, тако се повећавало апсолутно и релативно учешће јавне потрошње у друштвеном производу, па је својом предимензионирању и енормним растом постајало комплекснији структурни проблем целог система Србије.

Узрок оваквог експанзивног раста јавне потрошње није у повећању издвајања средстава за образовање и друге друштвене делатности, већ у сталном проширивању круга корисника материјалног обезбеђења - накнада, помоћи и социјалних давања.

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

УЧЕСНИЦИ

1. Др Љубомир Протић	8. Ненад Прокић, професор
2. Др Јасмина Вујић	9. Др Зоран Аврамовић
3. Др Војислав Андрић	10. Др Слободан Антонић
4. Др Славко Каравицић	11. Др Александар Литковски
5. Др Емил Каменов	12. Миодраг Скробоња, професор
6. Мр Милана Грбич	13. Милош Кнежевић, уредник
7. Вигор Мајић, професор	14. Иван Ружичић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије

I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

**ОСНОВНИ ПОКАЗАТЕЛИ УЛАГАЊА У ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ
ОД 2004. ДО 2009. ГОДИНЕ**

**Кретање издатака за образовање из буџета Републике Србије
од 2004. до 2009. године**

Назив/година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Издрајана за образовање из буџета Републике Србије	45.374,6	58.875,8	78.435,2	87.575,5	106.370,9	107.634,8
Бруто домани производ - текуће цене	1.384.253,2	1.687.831,5	1.980.236,7	2.362.849,7	2.790.900,0	2.953.500,0
Учешће образовања - буџет у БДП-у	3,3 одсто	3,5 одсто	4,0 одсто	3,7 одсто	3,8 одсто	3,6 одсто

Утврђени буџетни министарства просвете од 2004. до 2009. године у ЕУР

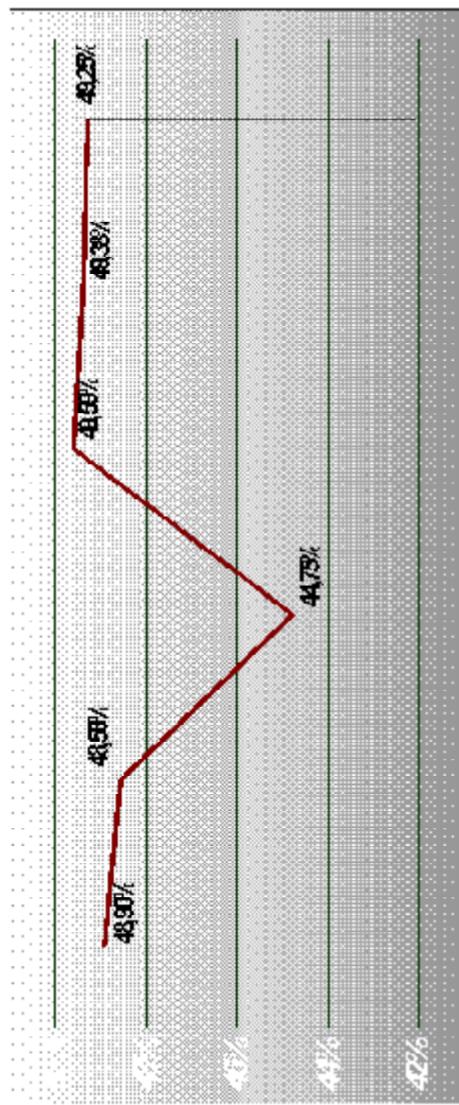
Година/буџет	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Министарство просвете	624.120.729	709.347.181	932.586.660	1.095.186.196	1.306.117.582	1.321.637.244

Извор: Републички завод за статистику (Р33С). Статистички билтен НБС. МФИИН - Ревидирани меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2010. годину с пројекцијама за 2011. и 2012.

Процентуално учешће основног образовања у буџету МП

(у 000.000. дин)

Година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
ОСНОВНО	22.189	28.591	35.104	43.431	52.166	53.014
Учешће	48,90 одсто	48,56 одсто	44,75 одсто	49,59 одсто	49,38 одсто	49,25 одсто

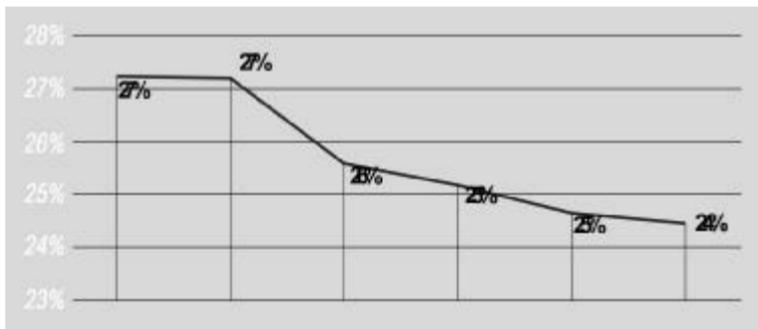

Процентуално учешће средњег образовања у буџету МП*

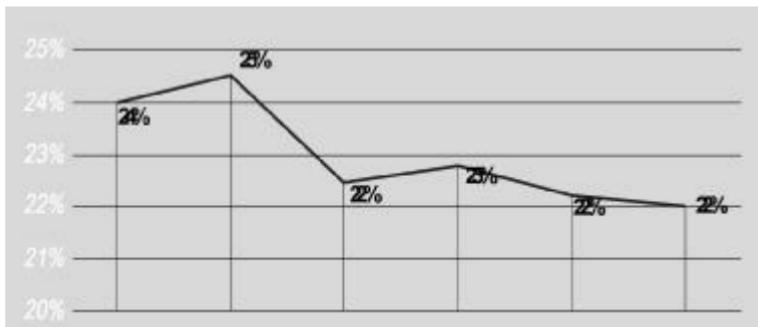
(у 000.000 дин.)

Година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Средње образовање и ученички стандарди	12.354,3	16.002,2	20.053,7	22.066,8	26.231,8	26.319,1
Средње образовање	10.885,5	14.430,7	17.613,0	19.960,1	23.627,7	23.699,4
Учешће средњег образовања са ученичким стандардима	27 одсто	27 одсто	26 одсто	25 одсто	25 одсто	24 одсто
Учешће средњег образовања без ученичким стандардима	24 одсто	25 одсто	22 одсто	23 одсто	22 одсто	22 одсто

**Учење средњег образовања са ученичким стандардом у буџету
МП од 2004. до 2009.**

**Учење средњег образовања без ученичким стандардом у буџету
МП од 2004. до 2009.**

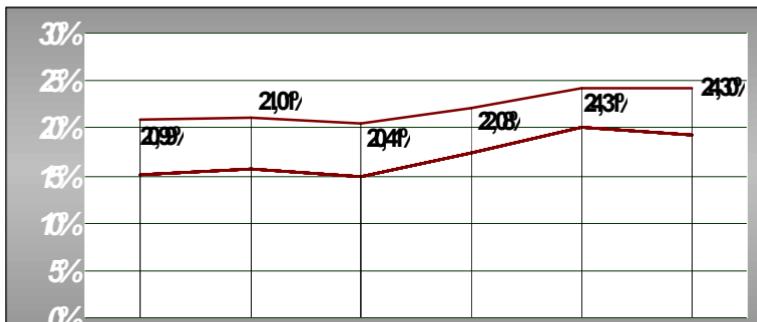

Пропентуално учешће високог образовања у буџету МП

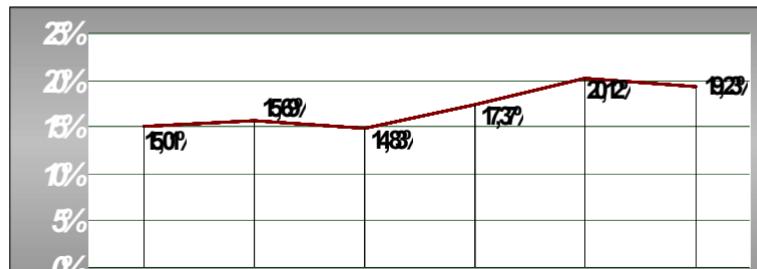
(у 000.000 дин.)

Година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Високо образовање и студентски стандарди	9.525	12.372	16.012	19.335	25.859	26.160
Високо образовање без студ. станд.	6.809	9.239	11.629	15.213	21.397	20.696
Учешће високог образовања и студентског стандарда	20,99 одсто	21,01 одсто	20,41 одсто	22,08 одсто	24,31 одсто	24,30 одсто
Учешће високог образовања без студентског стандарда	15,0 одсто	15,69 одсто	14,83 одсто	17,37 одсто	20,12 одсто	19,23 одсто

**Учешиће високог образовања са студентским стандардом у буџету
МП од 2004. до 2009.**

**Учешиће високог образовања без студентског стандардом у буџету
МП од 2004. до 2009.**

* НАПОМЕНА: Увођењем програмског буџета 2008. године ученички стандард је у буџету средњег образовања, а студентски стандард у буџету високог образовања

Извор: Министарство просвете Републике Србије

Из наведених анализа види се да учешће буџета Министарства просвете (МП) у бруто друштвеном производу (БДП) у односу на 2006. годину има опадајући тренд, с тим што је 2009. година, са учешћем од 3,6 одсто, и по структури веома поражавајућа.

Структура издвајања из буџета Министарства просвете веома је неповољна с развојног аспекта и аспекта текућих улагања у инфраструктурне објекте и опрему образовних институција.

Пошто учешће личних примања запослених у посматраном периоду од 2004. до 2009. године у просеку прелази 90 одсто, зависно од нивоа образовања, из буџета Министарства просвете у буџет Републике Србије враћа се више од једног трећине средстава кроз обрачун пореза и социјалних давања, што није случај са другим министарствима, јер је код њих учешће личних примања запослених у структури буџета далеко ниже, а учешће издвајања за материјалне трошкове и улагања процентуално далеко веће него у Министарству просвете.

Модели одређивања буџета

На питање како одредити износ средстава за финансирање образовања не постоји јединствен одговор. Генерално, модели који се примењују за одређивање буџета образовања могу се окарактерисати као:

- 1) Модели који се ослањају на индивидуалне процене на бази пријава које подносе саме школе о својим процењеним потребама буџета, или додела средстава од случаја до случаја (више арбитрарна оцена).
- 2) Формални модели заснивају се на објективним чињеницама које се јасно могу опсервирати и на основу прихваћених формалних правила укључити у математичке формуле.

3) Програмски буџет

- (1) Предност арбитрарног приступа јесте у томе што води рачуна о специфичним потребама поједињих школа. Његов недостатак огледа се у томе што знатно губи на транспарентности. Овај приступ реално је могућ у мањим земљама или у земљама са знатним степеном децентрализације.
- (2) Примена математичких формула јаснији је и коректнији приступ. Али, овај приступ има недостатак ако се не узимају у обзир специфичности поједињих школа. Већина развијених европских земаља примењује формуле у одређивању новчаног износа за плате и сталне трошкове рада школе, док се у одређивању износа за капитална улагања углавном не примењују математички дефинисана правила. У извесном броју земаља са изразитом децентрализацијом система образовања, као што су, на пример, нордијске земље и Данска, на регионалном односно локалном нивоу одређују се технике за утврђивање неопходних средстава за рад школа.
- (3) Образовање је од 2008. године приступило планирању програмског буџета уместо линијског као до сада. У односу на постојећи начин планирања буџета, чије је основно тежиште на априоријацијама по економској класификацији, тј. планирање буџета по ставкама расхода и издатака, основно тежиште у програмском моделу израде буџета налази се на резултатима који се остварују, односно циљевима који се постижу ангажовањем свих предвиђених ресурса (материјалних и људских).
Априоријације сада постају само један од елемената програма, а не суштина и основ буџетског планирања и процедуре.

Да ли се нешто променило?

Одговор је - не. Ево и зашто.

Програмски буџет представља основу и средство планирања, управљања и контроле расхода у функцији интегрисања јавних услуга и ресурса - трошкова и користи.

У том контексту програмски буџет подразумева три основне функције:

- 1) класификацију активности (програма) према циљевима,
- 2) компарацију трошкова с резултатима,
- 3) дугорочно планирање програма образовања.

Класификација програмских активности, артикулише: спецификацију циљева, мерење укупних трошкова и вишегодишње планирање програма, евалуацију и компарацију различитих солуција и алтернатива, интеграцију планирања буџетског програма с процесом буџетирања.

За програмски буџет битне су следеће карактеристике:

- повезаност буџетског и финансијског планирања;
- програм - буџет и системска анализа.

Повезаност буџетског и финансијског планирања огледа се у томе што се подаци финансијског плана укључују у буџетске поставке. То је тзв. планинг фаза у којој се дугорочно номинују циљеви и програмира оријентација за извршење задатака. Следи програмирање фаза - средњорочно утврђивање могућности остварења циљева, при чему се дају пројекције алтернатива. Коначно, у фази израде буџета, повезују се план и буџет и краткорочно утврђују средства за остваривање пројекта.

Структура програмског буџета састоји се од националних циљева и извршења буџета. Анализа циљева обухвата утврђивање циљева државног деловања и оперативно формирање и сврставање циљева у ранг-листу. У том

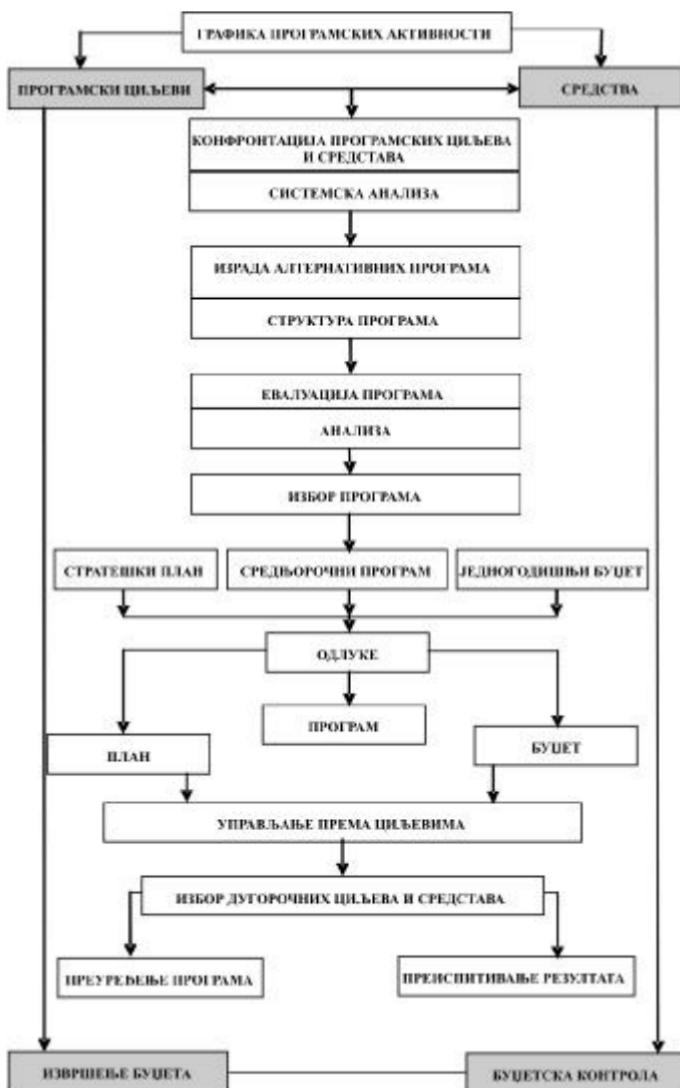
склопу разликују се четири фазе:

- фаза одређивања највиших образовно- специфичних вредности,
- фаза дедукције националних циљева,
- фаза стварања спецификоване ранг-листе,
- фаза формулисања конкретног пописа владиних циљева - стратегија образовања.

На овај начин практично се закључује анализа националних интереса и циљева који омогућавају да се у фази програмирања утврде одређене алтернативе за реализацију сваког програма понаособ. Свака алтернатива се, ради доношења најбољих одлука, подвргава посебној анализи. Тиме се завршава фаза програмирања на коју се наставља фаза израде буџета у којој се одобрени програми претварају у буџетске ставке и извршење кроз буџет. На крају долази контрола успеха програма.

Свесни смо чињенице да се на овај начин не долази до буџета образовања.

У досадашњој Јракси жртвована је рационалност циљева за рационалност средстава, а резултати су ирационални.

Реформа система финансирања образовања у Србији

Проблем с којим се суочава Министарство просвете јесте јак притисак да се процес реформе финансијског система образовања мора спровести одмах. Јасно је испољена неопходност трансформисања основа економског и социјалног живота образовања, али ту је и незаобилазни фактор време, који нам не иде наруку, тим пре ако се зна да у следећих две до пет година Србија мора да користи мере интензивног улагања у образовање како би се омогућило остваривање жељених резултата. Реформе су уступци спонтаности органском развитку, природним токовима и, шире схваћено, слобода стварања, а не чин. Не може се преко ноћи прескочити бедем историје.

Претходне власти покушавале су да на сопствени начин уђу у процес реформи образовања. Иако сваки од ових покушаја уноси нешто ново, ниједан од њих није успео да допринесе дужем прогресу образовања, ниједан није успео да оствари циљ до краја. Разлог лежи у томе што се у пројекат реформи образовања још на самом почетку ушло с мало знања и још мање праксе, са чисто теоријским претпоставкама великих „мислилаца“. Исто тако, све велике промене захтевају прерасподелу економског богатства и политичке моћи, што са своје стране ствара велики отпор оних друштвених група чији би интереси били највише угрожени. Велике промене неизбежно захтевају и велике искораке у смеру непознатог, непредвидивог и изразито неизвесног.

Не сме се дозволити да се реформи финансијског система образовања приђе са економског аспекта и само прагматски, издвојено од њене условљености и зависности, што је битно за њен смер и темпо извођења.

На крају треба нагласити да реформа финансијског система образовања, као саставни део укупне реформе образног система, није сама себи циљ, већ је само један од са-

ставних делова укупних активности које се морају предузети ради стварања нове структуре образовног система у целини, што подразумева рационалније и ефикасније функционисање, ефикаснији систем одлучивања, управљања и руковођења и стварање позитивног социјалног притиска, климе и културе, као основе новог менталног става и понашања.

Једноставно, није могуће превести образовни систем у виши квалитет и само декретом или законом створити нови амбијент. У практичном и институционалном смислу, то је дуг процес са различитим последицама које су делимично предвидиве. Реформу треба схватити као процес, а не као чин. Јасна и добро смишљења стратегија развоја образовања јесте алат за спровођење реформи, зато што је због недостатка додатних средстава (новчаних и других) тај процес веома отежан, успорен и социјално пренапрегнут, са драстичним наговештајима и неизвесним ефектима. Зато су неопходни научна смиреност и економски реализам.

Основна питања с којима се данас суочавамо и за која не постоје једноставни одговори јесу:

- 1) Да ли се и шта може учинити на плану промене финансирања образовања заснованог на формули, што подразумева помак од одређивања школских буџета на основу програмских норми и величине одељења ка одређивању школских буџета на основу броја уписаних ученика и рационализације мреже школа?

Ово питање поставља се јер је финансирање основног и средњег образовања на основу броја одељења и наставника у Србији током последњих десет година постало крајње проблематично из два разлога:

- прво, демографске промене знатно су снизиле ниво уписа ученика, нарочито у основним школама, па се финансира велики број одељења с малим бројем ученика;

- друго, структурне промене у економији, тако да се финансирају часови и наставници у великом броју стручних школа чија је структура створена да служи претходној економији, а које су данас предимензиониране и неприлагођене потребама друштва и економије и крајње непривлачне за ученике.
- 2) Ко би и у којој мери требало да буде одговоран за финансирање образовања, рационализацију школске мреже и запослености: држава или локалне власти?

То подразумева израду критеријума и националне стратегије за утврђивање програма образовања и образовне мреже уз уважавање регионалних и локалних потреба. Овде треба посебно имати у виду специфичности и све веће захтеве националних мањина, изборне предмете и друго што компликује проблем.

У светлу наведеног, требало би јасно дефинисати одговорност за организацију и финансирање образовања.

Конечно, добро дизајниран систем образовања мора да буде ефикасан.

Неefикасност постојећег система образовања води ка рационализацији школа, било финансирањем заснованим на формули или усвајањем правила о новом минимуму величине одељења. С друге стране, политичка цена смањења ових неefикасности толико је застрашујућа (затварање школа, отпуштање наставника, масовни протести и др.) да је свака претходна власт зазирала од спровођења финансијске реформе у нади да ће неко други обавити тај посао.

На питање да ли се и шта може учинити на реформи финансирања образовања, не постоји јединствен одговор. Покушаћемо да објаснимо све факторе, могућности и услове реформе система образовања - финансирање по формули (ученику).

Финансирање по ученику

Република Србија разматра увођење система финансирања по ученику за основне и средње школе. Зато ћемо застати да размотримо неке последице напред изнетих анализа и констатација.

Главни елемент система финансирања по ученику јесте формула која распоређује образовна средства директно школама, локалним управама, које су онда одговорне за расподелу средстава школама, или је могућа нека комбинација ово двоје, на основу броја уписаных ученика у једну школу или у школе локалне управе. Таква формула не може да третира све ученике апсолутно једнако.

Свакако, типично је да такве формуле обезбеђују мање или више финансирања за неке типове ученика на основу релативних трошкова њиховог образовања (на пример, деца са специјалним потребама, ученици мањина који захтевају додатну језичку наставу и ученици који живе у удаљеним областима где су величине одељења неизбежно мање, а трошкови већи).

Померање ка финансирању по ученику мора уравнотежити два помало контрадикторна политичка циља. Први је да се обезбеди ефикаснија расподела оскудних образовних средстава. Други је да се обезбеди да померање од постојеће расподеле средстава ка ефикаснијој расподели не произведе политичке и институционалне неодрживе буџетске шокове у деловима система. Укратко, добро конципирана и добро имплементирана формула система финансирања мора померити ресурсе из садашњег, историјски воженог обрасца расподеле, ка рационалнијем, у измереним додатним корацима.

У Србији се увођење формуле финансирања може искористити за санирање два највећа проблема садашњег система: релативни диспропорционални део ресурса наме-

њен школама и диспропорционални део ресурса намењен малим школама, а нарочито онима с малим издвојеним одељењима у централној Србији. Међутим, у исто време, природа ових проблема нешто је другачија.

Ако је то само питање које се односи на регионални поремећај у расподели средстава, онда би систем заснован на формули, уз исправну заштиту, могао да се уведе данас, и у следећих неколико година произведе изједначенију расподелу средстава. Сложенија је ситуација у погледу проблема с малим школама, а нарочито малим издвојеним одељењима. Овде би систем заснован на формули изазвао финансијски притисак на школе с високим трошковима да смање трошкове и можда чак и затворе нека издвојена одељења.

Међутим, постоје ограничења у способностима школа да саме себе реорганизују да би се смањили трошкови, због тога што ће таква реорганизација захтевати улагања у превоз, адаптацију објекта и др.

У складу с тим, позиција школских директора у систему морала би радикално да ојача уколико већ они треба да буду одговорни за политички деобни задатак консолидовања објекта издвојених одељења.

То значи да у систему школског финансирања који је заснован на формули која стварно треба да произведе рационализацију школских мрежа, неки носилац изван саме школе мора да понесе примарну одговорност за политички тежак задатак реструктуирања мреже и мора на распологању да има ресурсе којима треба да начини неопходна улагања. Постоје само две реалне могућности - Републичка влада или локалне управе.¹

¹ Теоретски је могуће да би одговорност за затварање школа могла да буде подељена. Међутим, проблем са овим је што је тај задатак тако непријатан да је мало вероватно да би било која страна одабрала да сама покрене процес.

Очекивати од локалних управа да предузму овај задатак, када су оне одговорне једино за трошкове одржавања школа, ипак је нересално из једног основног разлога: финансијске уштеде које ће локалне управе остварити од консолидовања трошкова за одржавање школских објеката, једноставно, нису вредне политичке цене затварања тих објеката. Затварање школа свакако је политички трауматично под практично свим околностима и у пракси се једино може остварити када онај који их затвара обећа родитељима да ће се остварене уштеде поново инвестирати у систем који служи њиховој деци.

Да би локалне управе биле у стању да обећају такво нешто у Србији, њима би требало дати одговорност за исплаћивање плате наставницима и истовремено гарантовати финансирање, не на основу броја наставника које запошљавају у својим школама, већ броја деце која их похађају. То ће ипак захтевати не само модел једног (пондерисаног) система финансирања по ученику већ одлуку да се децентрализује контрола над школским управљањем и финансијама намењеним локалним управама.

У одсуству такве одлуке ипак би требало да буде јасно да ће Републичка влада морати да понесе терет и рационализације мреже и правичније расподеле образовних ресурса у различitim областима земље. Побољшавање географске једнакости система могло би и требало да почне одмах, и, строго говорећи, не захтева увођење система финансирања по ученику заснованог на формули, мада би такав систем могао да учини да процес буде много вишe политички прихватљив.

Ситуација је другачија у погледу болног и хитног задатка побољшавања ефикасности школских мрежа. Осим ако локалне управе не буду јасно одговорне за школско управљање и финансије и не подстакну рационализацију школских мрежа путем добро конципираног система фи-

нансирања по ученику, Републичка влада мораће сама да понесе терет овог задатка.

У најмању руку то ће захтевати знатно улагање у организационе и истраживачке капацитете, прво у процесу планирања буџета који омогућава министарству да исплаћира улагања у адаптацију објекта, које мора да прати затварање школа. Још важније је што ће то захтевати консолидацију позиције министарства, без преседана, као дугорочно придржавање политике децентрализације.

Намеће се питање да ли је таква стратегија стварно могућа или, прецизније, да ли је децентрализација одговорности за управљање школама и финансијама према локалним управама вероватнија у овом моменту. Оно што би ипак требало да буде јасно јесте да ће било која стратегија коју Влада усваја побољшати ефикасност школског система. То ће помоћи да се постигне консензус о ограничењима и темпоћама у вези са тренутним праксама расподеле и припремиће образовну администрацију за могуће будуће реформе, нарочито за увођење механизама о расподели по ученику.

Формула за финансирање школа по ученику у основним и средњим школама

Формула за финансирање - расподела по ученику има различит утицај и на поједине врсте школа и тражи конкретна истраживања. Разуме се да су мале руралне школе скупље, делом и због прописаних наставних норми.

Општине дају исту, или практично исту расподелу по ученику у руралним и урбаним школама. Да ли ово резултира знатно инфериорнијим образовним службама у малим руралним школама с малим одељењима? Да ли су велике општине већ консолидовале ове школе тако да оне могу да функционишу на истом нивоу ефикасности као ве-

ће урбане школе? Одговор на ова питања је негативан. То даље подразумева пондерисање за расподелу по ученику. На пример, код урбаних основних школа у свакој општини која има просечну вредност 1,0, руралне основне школе варирају од 1,03 до 2,2, средње школе од 1,2 до 2,8, гимназије од 1,3 до 3,8, а музичке школе од 1,5 до 4,8.

Утицај фактора по ученику у формули тешко је разлучити без даљег истраживања: које се разлике између општина у чињеничној ситуацији или у образовној филозофији могу објаснити?

Пажљива акција и искуства земаља које су прошлије кроз процес децентрализације и примењују формулу за финансирање, указују на то да су велики диспаритети међу формулама које су развиле општине у раним фазама примене, вероватно захваљујући неискусству колико и образовној филозофији.

Требало би да буде јасно да постоји главна разлика између формула конципираних на расподели субвенција од Владе и формуле конципиране за расподелу општинских фондова локалним школама. Без обзира на то искуство, треба основати националну јединицу с пуним кадром и задужити је да анализира образовне финансије уопште у Србији с процедурома финансирања и формулама између нивоа.

Очекивани резултати

- афирмација поштовања педагошких стандарда,
- ученик и наставник у центру пажње,
- стимулисање наставника који раде са ученицима с посебним потребама,
- стимулисање наставника који раде у комбинованим одељењима,
- стимулисање наставника који раде у одељењима с великим бројем ученика од оптималног,
- израда финансијских планова на основу стварног

стања у школи (за све школе појединачне, сумарне и месечне финансијске планове),

- јасно и прецизно дефинисани трошкови према врсти и месту настанка,
- валоризирање свих вредности и специфичности појединачних школа,
- могућност праћења и мерења трошкова,
- флексибилност на промене у току једне буџетске или школске године.

Могући образац за израду финансијских оланова за финансирање школа по ученику

Финансијска реформа високог образовања

У нашим условима високо образовање не валоризује се као сегмент „људског капитала“, већ се ефективно номинује као потрошачка сфера репродукције, чиме се фактички негира временско-економски допринос образовања повећању друштвеног дохотка, друштвене продуктивности рада и економско-социјалном развоју друштва уопште.

Раскорак између нормативног (и институционалног) и реалног (економски стварног) унесо је читав низ негативних импликација у образовну делатност са становишта нивоа и динамике развоја високог образовања, раста плата, обима средстава акумулације и инвестиција, решавања стамбених проблема итд.

Вишегодишње заостајање средстава у кумулативу већ се рефлектује на осиромашење фондова универзитетске образовне делатности, с негативним реперкусионим учинцима на плану рационалног и ефикасног пружања образовних услуга и економски квалитетног задовољавања образовне делатности. Још увек се не схвата да образовна делатност не препрезентује сегмент тзв. заједничке потрошње, већ инвестицију у субјективне факторе материјалних производних снага - која се дугорочно позитивно извршила у друштвеној репродукцији.

Императив је, стoga, покренути поступак измене институционалног третмана високог образовања, а с њим и науке, у складу с дугорочним програмом економског развоја.

Недостатак способних и високо стручних кадрова у Србији (само седам одсто) спутава развој нашег друштва. Кадар је стар, а држава не подржава развој младих у дољној мери, и никоме, изгледа, не смета што се приближава критична тачка научног потенцијала.

Императив је отпочети интеграцију високошколских институција, утврђивање дугорочних потреба за одређе-

ним профилима кадрова, регионално планирање образовања, усклађивање наставних планова и програма (студијских програма), преиспитивање постојеће организованости образовне делатности, прилагођавање политике уписа условима рада и стандарду ученика, преиспитивање наслеђене (не)ефикасности и рационалности студирања итд. Потребно је у актуелном тренутку преиспитати регионално организовање високог образовања и заједно с привредом покренути поступак за обезбеђење допунских средстава за побољшање материјалног положаја високог образовања.

Наведено подразумева примену система и начина финансирања високог образовања и примену Закона о високом образовању.

Законом је прописано да се средства за обављање делатности у току једне школске године обезбеђују у складу с програмом рада високошколске установе и расположивим могућностима буџета за финансирање високог образовања.

У складу са законом, нормативе и стандарде рада високошколских установа и материјална средства утврђује Влада на предлог Националног савета за високо образовање и по прибављеном мишљењу Конференције универзитета. Уговор о финансирању према важећем закону закључује се између самосталних високошколских установа (универзитета) и Владе Републике Србије.

Квалитативна и квантитативна оцена рада и услова рада и посебних карактеристика (специфичности) факултета и студијских програма неопходна је основа за утврђивање нивоа финансирања.

Да ли се ради у складу са наведеним одредбама закона? Не, јер то захтева много више рада, реда и одговорности, како високошколских установа и универзитета, тако и Владе Републике Србије. То је велики проблем високог образовања - како поштовати закон који су сами предложили.

Квантификациона оцена поједињих области рада факултета, студијских програма и посебних карактеристика за те области једна је од основних претпоставки за правилно утврђивање нивоа финансирања високог образовања.

Основа за дефинисање норматива стандарда и материјалних средстава јесу:

A. Студијски програми

- природа студијског програма,
- упис студената (број уписаных студената),
- препознатљиве специфичности,
- специфичан наставни кадар,
- карактеристика студирања (проходност и др.),
- програми који могу остварити сопствене приходе и они који не могу,
- флексибилност факултета - студијски програми,
- актуелне (атрактивне) студијске групе,
- студијске групе које нису атрактивне (а национални су интерес).

B. Услови рада

Карактеристика просторних услова рада, опреме, учила, литературе по студенту, наставнику, ненаставном особљу, а као основних претпоставки постојања услова за рад факултета.

Ова карактеристика мора се посматрати и поредити у оквиру ужих групација факултета и студијских програма.

B. Карактеристике студирања

- проходност студената и трајање студија,
- однос броја редовних и укупног броја студената,
- карактеристике условног квалитета наставе (број студената на једног наставника - као предуслов квалитета наставе),

- карактеристике ефикасности рада (однос просечно дипломираних студената и ангажованих наставника).

Г. Финансијске карактеристике

- однос укупног прихода и дела прихода оствареног из републичког буџета,
- однос финансирања расхода из прихода оствареног из републичког буџета и укупних расхода,
- однос укупних прихода и предлога финансијског плана факултета (за текуће издатке, додатна средства и основна средства),
- цена студирања по студенту.

Наведени финансијски показатељи узети су као квантификација, уз претпоставку да су шансе за остваривање сопствених и других ванбуџетских прихода приближно исте, као и трошкови по студенту.

Како то у пракси није спроведено, ове карактеристичке морају се посматрати у оквиру уже групације где су шансе приближно једнаке, а остварују их они факултети који привреди и друштву могу да понуде квалитет више.

Такође, треба тежити макар делимичном увођењу финансирања на основу резултата.

Универзитети се морају конструктивно укључити у даљи развој система расподеле средстава по студенту, као и упоредивог приказа своје опреме, трошкова и студената.

Д. Јачање иновативне способности универзитета

Иновативна способност универзитета биће стимулисана према Концепту оптимизације универзитета, и то месама за:

- осигурање квалитета студија, наставе и науке,
- подршку најбољима,

- подршку универзитетима, укључујући и иновације за осигурање протока информација,
- интернационализацију универзитета,
- промовисање наставе путем нових медија,
- сарадњу између науке и привреде,
- консолидацију виших образовних школа.

Т. Фонд за иновације и запошљавање младих

На свим универзитетима неопходно је формирати фонд за иновације и запошљавање младих научних радника из кога би се стипендирао истраживачки рад, усавршавање и њихово запошљавање на универзитетима, односно факултетима. Из овог фонда биле би исплаћиване премије за запошљавање и останак, а стипендираће се и истраживачки рад.

Закључак

Образлажући закључке међународне комисије о образовању за 21. век, Жак Делор истиче да оно „није само једно од многих инструмената развоја већ и да представља и један од његових саставних делова и један од његових суштинских циљева“².

Брзе промене у свету увећале су страх од будућности и зато савремена друштва већ брину за будуће генерације окрећући се образовању и траже нова решења. На том путу мора се изградити свест о потреби реформе образовања. У образовање се морају вратити вредности отвореног друштва и једнаких шанса, људско достојанство, толеранција, једна-

² Жак Делор, Образовање, скривена ризница, УНЕСКО, Извештај међународне комисије о образовању за 21. век, Министарство просвете, Београд, 1996, 69.

кост пред законом, демократија и одговорност према друштву, али и одговорност друштва према образовању. Мора се направити заокрет од необуздане похлепе за новцем ка моралним вредностима и вратити на оријентацију ка општем добру. Верујемо да је главни утицај на побољшање система образовања у побољшању општег школског управљања, а не специфична реформа финансирања образовања.

У свему се мора озбиљно мислити на образовање генерација будућности.

Познато је да режим који запусти образовање, губи сопствену будућност. Но, друштво које деградира образовни систем, губи своју будућност и садашњост.

„Ништавило може да потиче само од нас и то је апсолутна несрећа.“³

ЛИТЕРАТУРА:

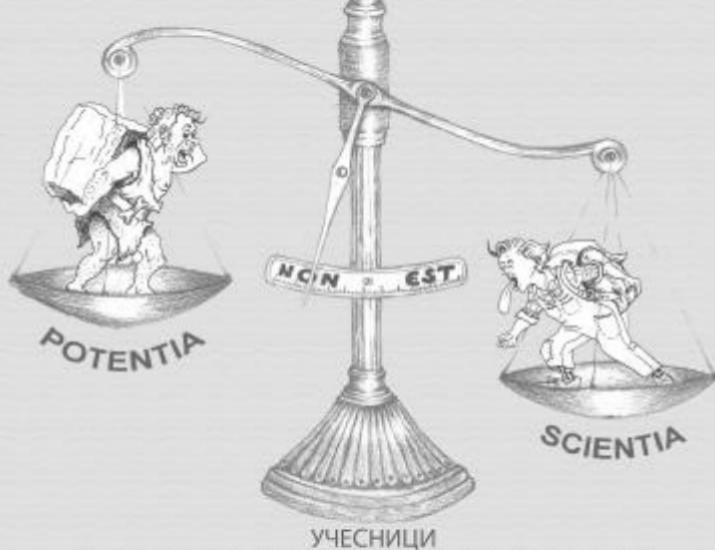
1. Славко Каравидић, Менаџмент образовања - социо-економски аспекти развоја и модели финансирања образовања, Институт за педагоџију и андрагоџију Филозофског факултета у Београду, Београд, 2006.
2. Славко Каравидић, Марија Чукановић-Каравидић, Економика и финансијски менаџмент у образовању, Факултет организационих наука, Београд, 2008.

Др Славко Каравидић бивши је помоћник министра просвете задужен за финансијска тијела. Сада је професор пословне економије у Београдској пословној школи - Високој школи струковних студија.

³ Ж. Бодријар, Прозорност зла, Светови, Нови Сад, 1994.

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

1. Др Љубомир Протић	8. Ненад Прокић, професор
2. Др Јасмина Вујић	9. Др Зоран Аврамовић
3. Др Војислав Андрић	10. Др Слободан Антонић
4. Др Славко Каравидић	11. Др Александар Липковски
5. Др Емил Каменов	12. Миодраг Скребоња, професор
6. Мр Милана Гробић	13. Милош Кнежевић, уредник
7. Вигор Мајић, професор	14. Иван Ружичић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије

I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

НЕЗАВИСНА ШКОЛА
УСЛОВ БЕЗ КОГА СЕ НЕ МОЖЕ

Вигор Мајић

ПОЗИЦИЈА ШКОЛЕ КАО КЉУЧНИ ПРОБЛЕМ УСПЕШНОСТИ РЕФОРМЕ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА

Многобројни покушаји реформисања домаћег школског система очигледно нису успели да зауставе пад квалитета и ефикасности образовања. Различити аналитичари указују на различите разлоге неуспеха, којих, у сваком случају, има вишe. Тако можемо оплакивати рестриктивну финансијску и инвестициону политику, разапетост између традиције и захтева савременог друштвеног и економског окружења, културне промене у породици и друштвеном систему вредности, недовољну стручност, информисаност и кооперативност аутора програма и уџбеника, незаинтересованост локалне самоуправе и лако налазити још многе друге, несумњиво крупне разлоге који утичу на то да се поприличан друштвени консензус о потреби подизања квалитета образовања у пракси претвара у своју супротност. На овом месту указаћу на један важан фактор успешности образовног система карактеристичан за земље које су по величини и културној и географској сложености сличне Србији. То је позиција школе као институције.

Централизација система

Србија у овом моменту има око 1.700 матичних основних и средњих школа распоређених по читавој територији. Међу овим школама има и малих с неколико десетина ђака (не мислим на издвојена одељења у селима), али

и оних са више од две хиљаде ученика. Образовни систем у Србији је, после радикалних промена насталих почетком деведесетих година, напустио ранији, близу два века развијани систем у коме су школе биле релативно самосталне институције, и започео процес изразите централизације који је укинуо многе слободе које су ове установе раније уживаље, претварајући их практично у „истурене канцеларије“ Министарства просвете. Не само што школе немају практично никакву слободу реализације наставних садржаја, већ су и сама организација наставе, унутаршколска администрација, релације између наставника, школе и ученика стриктно прописани на нивоу државе. Моћну школску инспекцију не интересује успех ученика, што је смисао и циљ постојања школе, већ доминантно поштовање низа формалних процедура, при чему је крајњи циљ постало задовољавање интереса партијских структура на власти и апсолутна пасивизација иницијатива и захтева који потичу од наставника, родитеља, ученика и других, по природи ствари заинтересованих група.

Министри просвете, који се у овом ресору мењају чешће него у већини других (од почетка деведесетих година променило се око 14 особа на тој позицији), пред критичарима, нажалост, највише из иностранства, централизацију у школском систему јавно правдају потребом за осигурањем једнаких услова образовања и једнаких стандарда квалитета. Незванично, централизација се правда и аргументима да је једино тако могуће релативно брзо спроводити реформске процесе а да се систем не распадне. Но, један апсурд свима је видљив: колико се труда улаже у чврсту контролу основних и средњих школа, толико се несразмерно мало напора и воље улаже у контролу квалитета вишег и високог образовања, где су створени поприличан хаос и коруптивна клима.

Зашто су ови аргументи централизације погрешни?

Прво, класична теорија управљања указује на то да је сложен систем лакши за контролу уколико има мање подсистема који се контролишу ако ти системи имају одређен степен самосталности у понашању. У случају „људских“ система контроле, као што је у овом случају јавна администрација, практично је немогуће остварити успешну и поуздану директну контролу над 1.700 распршених организација. Зато смо и били у вишедеценијској заблуди да држава управља школством које сваким даном и у сваком погледу напредује, док су и вратци видели да се систем руши и континуирано губи на квалитету. Дакле, министар, ма како хипотетички био генијалан и вредан, не може из једног центра контролисати хиљаде институција — кадровску политику, реализацију програма, извршење радних обавеза, утрошак материјалних средстава и шта све не, а што министарство годинама упорно тврди да контролише. Погледајмо само последње примере евидентије укључености наставника у штрафкове или евидентирање оболелих од новог грипа.

Следећи разлог, не мање важан, јесте да домаћа традиција школства подразумева релативно самосталну школу и релативно самосталног наставника. Образовни систем у Србији јесте јавна служба с највишим степеном образовања запослених. Нигде у другим установама и службама не-ма толико високообразованих људи. У великому броју мањих и средњих насеља једини научно или уметнички образовани појединци јесу они који раде у школи. Дакле, ако размишљамо логично, у систем који има највећи степен образовања запослених, који, наглашавам, свој посао обављају потпуно самостално (процес наставе у одељењу), они би требало да имају највише самосталности у раду, јер су најспремнији да ту самосталност успешно користе (тј. да своје друштвене задатке обављају успешно и без потребе за интервенцијом са стране).

Даљи разлог налази се у чињеници да једино релативно самостални системи могу бити довољно флексибилни да развијају иновативну компетицију, тј. међусобну конкуренцију засновану на новим и квалитетним идејама, али и на успешности, ефикасности, атрактивности и сл. Док су директорима школа, школским одборима и школским колективима, али и сваком појединачном наставнику, руке потпuno везане а каса под кључем, нема локалних иницијатива, нових идеја ни квалитета. Спроводиће се само оно што министар смисли, али извештачено и без воље, дакле, сигурно неуспешно.

Следећи аргумент у прилог потреби за самосталнијом школом јесте то што је слободна и самостална школа једино способна да се адаптира на специфичности локалне ситуације. Звучи а и јесте апсурдно да су све школе у Србији — и оне на врх Копаоника, и у беспућима Хомоља, и по банатској равници, и у центру Београда — дужне да раде по истом програму, да користе иста наставна средства и исте наставне методе. Додајмо географским специфичностима и специфичности у социјалном, културном, етничком окружењу или припадности ученика, додајмо огромне разлике у економској развијености општина, па ће нам бити јасно да је шаблонски рад по унифицираном рецепту једноставно немогућ.

Најзад и један једноставан али веома јак аргумент: покупајте да пронађете земљу у Европи која има већи степен централизације школства од Србије. Не постоји. Да-кле, нико не ради као ми. Пошто је јасно да нисмо најразвијенији, најпаметнији, најмоћнији или најутицајнији у Европи, једино можемо закључити да домаћи модел централизације сигурно није добар сам по себи.

Нова улога школе

Да бисмо овде представили један модел самосталности школе, ваља подсестити да се у последњих неколико деценија јасно уочава процес промене не само изгледа и наставних садржаја већ и основне улоге, тј. функције школе. Тако можемо издвојити неколико функција школе које ће, по свему судећи, бити централне у наступајућој деценији.

Прва је традиционална академска функција, односно, функција трансфера знања, вештина и вредности. Уочљиве и очекиване промене у овој сferи усмерене су ка променама у позицији и структури наставних програма (курикулума), где ће се на националном нивоу утврђивати општи и специфични циљеви и стандарди знања и вештина, док ће наставницима и школама бити остављено да бирају начине, организацију и динамику рада како би се ти циљеви, оличени у тзв. исходима, успешно остварили. Тако ће и у остваривању академске функције тежиште бити померано ка школи.

Ту је и функција прилагођавања рада специфичностима појединца. Од школе чији су садржаји и методе рада прилагођени просечној групи (одељењу, разреду), иде се ка школи која препознаје ученика појединца који има своје специфичне способности, потребе, жеље, таленте, културне потребе и сл. То је захтев веома заступљен у свету, али још увек далеко од домаће праксе. Последњих неколико закона усвојених код нас има јасне наговештаје овог тренда, али без довољно одјека у пракси.

Најзад, издвојио бих и нову, јасније наглашену функцију школе да младе оснапоши да успешније комуницирају са другима, а да се сада под „другима“ подразумевају и особе или групе, па и „ентитети“ који не морају бити људски већ виртуелни, на пример, комуникација с виртуелним претраживачима глобалне рачунарске мреже, комуника-

ција с базама знања и сл. У оквиру ове функције школе налазе се рачунарско описмењавање, наглашене потребе за ефикаснијим савладавањем страних језика и сл.

Све ове набројане функције савремене школе подразумевају већу флексибилност школе и наставника појединачно, и не могу се никако успешни остваривати у монолитном и ригидном школском систему какав је, нажалост, до мањи образовни систем, где држава упорно настоји да све детаљно пропише, унифицира и контролише тежећи идеализованој школи која свуда ради исте програме на исти начин. Пошто таква школа нити постоји нити може да постоји, систем је, по дефиницији, осуђен на неуспех.

Каква нам је самосталност школе потребна?

Институционална самосталност

Нереално би било определити се за апсолутну академску самосталност школе, по моделу који упорно пропагирају и заговарају високошколске установе, а што за последицу има неуспешне домаће универзитетете где су професори мотивисани да се залажу да буду изван сваке контроле, да имају вишеструка и висока примања и што мање обавеза према студентима.

Успешна школа мора имати одређени минимални степен институционалне, финансијске, кадровске, развојне, програмске и педагошке самосталности. Шта то значи? Институционална самосталност значи да конкретна школа мора бити препозната у локалној средини као субјект који може имати свој став о одређеним питањима (нарочито у развоју локалне средине, али и став о питањима развоја образовног система шире од локалног нивоа). Финансијска значи да школа има свој рачун којим самостално управља, своје приходе, право да одлучује о платама, о инвестицијама, о различитим трошковима који доприносе ква-

литету рада. Приходи школе морају бити већи од минималних расхода. Локална средина не би смела да плаћа школи грејање, струју, набавку креда и сл., већ да финансира школу као институцију у целини, остављајући јој да распоређује приходе и подразумевајући да они буду вишега довољни за минималне функционалне трошкове. Ка-дровска самосталност значи да се запослени бирају у школи, а не у клубовима локалних политичких странака. Развојна и инвестициона самосталност значи да школа мора прва иницирати и предлагати капитална улагања у сопствени развој. Програмска самосталност значи да школа разрађује наставне програме, наставну динамику, планове рада и сл., наравно, поштујући захтеве национално утврђених стандарда, али с великим слободом да наставу организује на начин који јој највише одговара. Педагошка самосталност значи да је школа место где се одлучује о успеху ученика, о наградама и казнама, о дисциплинским и другим стандардима рада и понашања, о режиму наставе и сл. Држава може прописати само оквире из којих школа не сме изаћи — на пример, забрану физичког кажњавања, заштиту елементарних људских права ученика и слично, док се остале ствари морају регулисати унутар школе, па је могуће да се две суседне школе јасно разликују по режиму рада, академским и педагошким захтевима, начину и интензитету комуникације између наставника и родитеља и сл.

Зашто то немамо? Или, боље, поставимо питање: зашто школе прихваталају подређену позицију и не буне се?

На ово питање тешко је одговорити. Има мишљења да су наставници и директори школа једноставно изгубили поверење да ће било каква њихова иницијатива, примедба или предлог бити уопште прочитани у Министарству просвете, па су престали да их покрећу. Такође, доста њих тврде да је већ дуже време развијан страх да ће свака примедба бити опшtro санкционисана и тумачена као одбијање

слепе послушности. У сваком случају, мислим да ово питање заслужује озбиљно истраживање и анализу, јер је веома важно за будућност домаћег образовања.

Боље је, зато, поставити друго питање — шта ученици?

Неоспорно је да је неопходно развијати успешну и ефикасну сарадњу и везе између школа. Једна од крупних слабости данашње образовне праксе у Србији јесте расцепканост школа и слаба могућност да се оне договоре о било ком конкретном питању, па да с много већом „специфичном тежином“ наступе у Министарству просвете. Зато подздрављам овај скуп као напор у том правцу.

На крају, дозволите ми да подсетим или упозорим на неколико веома уочљивих или слабо коментарисаних процеса, боље рећи трендова, који ће несумњиво имати важан утицај на развој домаћег образовног система у другој деценији овог века.

Прво, то је раст броја и заступљености, а тиме и утицаја приватних школа. Ускоро ће приватне школе бити партнер у развоју образовног система који се не може заобићи. Шта год ко мислио о њима, ту ће се много јасније јављати компетиција и много чешће покретати озбиљне иницијативе и иновације. Приватне школе далеко су слободније у комуницирању са светом и неупоредиво самосталније у понашању.

Такође, вальјало би бити спреман на појаву програма и механизама који ће у потпуности заменити школско образовање. Дакле, не ради се о уобичајеним облицима неформалног образовања, већ о истински алтернативним процесима који се у свету развијају великим брзином и који ће ригидну и конзервативну школу потиснути без обзира на то колико се држава буде трудила да родитеље натера да децу уписују у класичну школу.

На домаћу образовну сцену већ се драматично одражава дуготрајни одлив способних и иницијативних кадрова из образовног система. Овај тренд не показује знаке заустављања и може обеснажити све добре реформске идеје.

Наредне године донеће нам све чешће и све разноврсније анализе и истраживања квалитета и вишег различитих поређења с другима. Свиђало се то нама или не, моћи ћемо да се све чешће поредимо и препозијамо где смо то стварно у односу на друге земље. Бојим се да нас то неће учинити срећним.

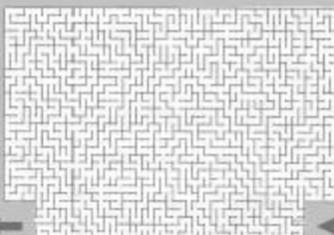
Најзад, наредних година биће уочљива смена генерација, где неминовно одлази генерација како „реформатора“, тако и „контрареформатора“. То ће ослабити непотребне тензије које су ометале озбиљне развојне иницијативе. Можемо очекивати долазак мање острашћених али умеренијих и разумнијих људи који ће, делујући у разним институцијама и на разним позицијама, успешније заговарати озбиљне промене у образовању и усклађивање домаћег неефикасног и превазиђеног образовног система с процесима који доминирају у развијеном окружењу.

Виљор Мајић је директор и један од оснивача Истраживачке станице Пећнице код Ваљева коју похађају млади таленти Србије.

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

ОБРАЗОВАЊЕ

РЕАЛНОСТ

ПЕРСПЕКТИВА

УЧЕСНИЦИ

1. Др Љубомир Протић	8. Ненад Прокић, професор
2. Др Јасмина Вујић	9. Др Зоран Аврамовић
3. Др Војислав Андрић	10. Др Слободан Антонић
4. Др Славко Караваидић	11. Др Александар Љилковски
5. Др Емил Каменов	12. Миодраг Скрабоња, професор
6. Мр Милана Грубић	13. Милош Кнежевић, уредник
7. Вигор Мајић, професор	14. Иван Ружинић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије

I сесија 25. децембар у 17th, II сесија 26. децембар у 10th

Иван Ружичић

ЗАШТО НАСТАВНИЦИ МОРАЈУ БИТИ НОСИОЦИ КРЕИРАЊА ПРОСВЕТНИХ ЗАКОНА И РЕФОРМЕ ОБРАЗОВАЊА

У претходних девет година, од 2000, сви ми који радимо у школама очекивали смо да ће се десити праве про-мене и да ће свега просвета постати озбиљна брига це-лог друштва. Очекивали смо да ће бити извршена децен-трализација и деполитизација система, да ће Министар-ство просвете поставити само основне оквире система, а да ће општине и школе добити праву аутономију у креирању образовног система. Надали смо се да ће одговорност за резултате образовно-васпитног процеса преузети сами на-ставници, ученици и њихови родитељи, тако што ће бити урађена озбиљна анализа добрих и лоших страна напег образовног система и да ће се то у пракси постепено откла-њати и поправљати. Мислили смо да ће у реформи школ-ства основну улогу имати сами наставници, да ће бити из-вршене промене наставних планова и програма, да ће се подстицати дијалог и аргументована критика напег обра-зовног система.

Уместо свега тога имали смо најпре један покушај који је трајао од 2001. до средине 2004. године, у коме су главни актери наводних промена у образовању били не-владине организације и психологи и педагози, који су сил-не паре од донација и кредита потрошили на своје играри-је и експерименте који су за систем образовања били пот-пуно некорисни и неупотребљиви. Од средине 2009. годи-не на делу је поново иста екипа која се сада брутално ижи-

вљава над српским образовањем, настојећи да га уништи до краја. Наиме, после бурне последње деценије 20. века у којој се образовање у Србији борило да преживи, и када се у првој деценији 21. века почело поново управљати захваљујући раду самих школа и наставника и захваљујући озбиљним пројектима страних донатора и влада у области средњег стручног образовања, поново смо доживели удар у виду новог Закона о основама система образовања и васпитања. Доживели смо да Министарство просвете ради против интереса српске просвете и друштва у целини.

О погубним последицама овог закона већ сам говорио у тексту „И би закон“, али сада ћу само издвојити шта је заједнички именилац оба ова удара на српско образовање у времену у коме се у развијеним земљама знање сматра за најважнији ресурс 21. века. Заједничко им је то што је у првом покушају постојала некаква јавна расправа, али су из ње максимално били искључени наставници, а у овом другом удару они су буквально игнорисани и искључени из свега.

Због тога је и одговор на питање зашто просветни систем у Србији није доживео праве промене већ се немилосрдно уништава, дат у наслову овог рада.

Чињеница да ми у Србији треба некоме да доказујемо да учитељи, наставници и професори треба да креирају образовни систем, говори о томе где се ми налазимо и чиме се бавимо. Оно што се у организованим и демократским друштвима подразумева, у Србији треба да се доказује.

У последње време сведоци смо „врло живе“ законодавне активности Народне скупштине Републике Србије. Закони се штапцују, као испод пресе, и виште не може да се испрати колико се закона и о чему доноси. Нормално, Народна скупштина то и треба да ради, али у том квантитету изгласава се све и свашта, по принципу: ако обезбедимо скупштинску већину, ништа нас виште не интересује. При том се заборавља да је од самог доношења закона и изгла-

савања важније да ти закони буду добри, применљиви у пракси и да неку област поправе и боље уреде. Зато је веома важно да сви актери друштвеног живота, а посебно народни посланици, буду тога свесни. Нажалост, на примеру новог Закона о основама система образовања и васпитања може се показати да је боље да посланици нису ништа радили, него што су донели овакав закон.

Наиме, закон је донет без икакве јавне расправе и без укључивања мишљења наставника и струке о томе шта и како треба менјати. Важно је било рећи да су то „европски закони“ и ту се све завршава. Чак није било покушаја да се фингира јавна расправа, највероватније зато што су предлагачи Закона били свесни да се демократија не може имитирати, јер ње или има или нема.

Такође, врло је занимљиво да су током расправе о Закону о образовању у Народној скупштини неки посланици јавно износили ставове о томе да уопште не треба узимати у разматрање мишљења синдиката и наставника. Ми смо ти који одлучују и који гласају, кажу они јавно и гласно, а не тамо неки учитељи и синдикати. Просто невероватни ставови неких „народних посланика“! Али, ако мало пажљивије ово анализирамо, стварно, шта њих интересују грађани. Грађани су избрали политичке партије, а партије су делегирале посланике у Скупштину и они немају никакве везе са грађанима Србије. А управо су наставници и синдикати грађани Србије који желе и имају право да кажу своје мишљење о једној важној области као што је уређење образовног система у својој земљи. То је основни принцип на коме су уређена друштва у државама чланицама Европске уније, али ми то у Србији нећemo примењивати, јер нама је Европска унија само изговор за наше глупости, а не узор у поступцима и процедурама. У земљама Европске уније грађани гласају нпр. и о томе да ли ће проправнице радити недељом, а у Србији се грађани третирају

као марва која не зна ништа и зато их ништа не треба ни питати. У Србији нема жеље да се грађани уче дијалогу и преузимању одговорности и да сами траже решења за своје проблеме. То сведочи о томе да у Србији нема демократије, овде се грађанима све намеће и избегава се неизвесност коју подразумева демократска процедура у којој се траже решења за нека питања, али се зна да ће та решења сви прихватити. То је прави начин да се проблеми у једном озбиљном друштву решавају и да та заједница иде напред ка бољем. Овако смо у ситуацији да Министарство просвете тражи да се при доношењу Правила понашања у школи активно укључе ученици, али зато игнорише наставнике кад се доноси Закон о основама система образовања и васпитања.

Али, вратимо се нашем основном питању. Упркос томе што Народна скупштина, народни посланици и Министарство просвете сматрају да не треба питати грађане о законима, зашто ми сматрамо да је то неопходан и нужан услов, не само за доношење добrog закона већ и за нормалан демократски развој једног друштва? Дакле, зашто наставници морају бити носиоци и креатори Закона о образовању и реформе образовања?

Као прво, овако конципиран Закон о образовању и начин на који је он донет показују жељу људи из Министарства просвете да владају образовањем. Они желе да све до детаља предвиде и самим тим гуше не само иницијативу и мишљења основних актера образовног система већ и сам систем паралишу. Стално се говори о некаквим променама, а у ствари се руши систем. Шта још значи овакав приступ образовању? Значи то да се шаље порука учитељима, наставницима и професорима да су они залутали у просвету, да о њој ништа не знају и да су они ту само да би злостављали ученике. Они који овако гледају на наше школе управо показују елементарно непознавање суштине

школе. Школа почива на узајамном поверењу и поштовању учитеља и ученика, јер знање се стиче и преноси само у таквим условима. Зато у образовном систему нема владара, већ сви треба да буду слуге знања. Ако људи који управљају образовањем желе истинске и праве промене и бољи образовни систем који ће Србију претворити у „једну велику учионицу“, морају да крену од мишљења и идеја самих наставника о томе шта је добро а шта није у нашем образовном систему. Овако, ако им није стало до тог мишљења, онда им није стало ни до школе. Или, можда, ми грешимо. Они би, у ствари, волели да у Србији имају 80.000 психолога и педагога и да они уче децу свим предметима и то би био савршен образовни систем. Али, без обзира на то колико је „савршено“, то ни у Србији није могуће остварити и зато ће наставници бити ту и као до сада држати на својим плећима српско образовање.

Такође, наставници морају бити главни актери свих образовних промена, зато што они те промене треба да реализују. Овако, ако било какве промене намећу људи изван система, а они који треба то да спроведу налазе се ван тога, то су у најмању руку чудне намере предлагача. Ако људи у нашим образовним институцијама не знају како се то ради, нека питају земље Европске уније које то успешно раде — нпр. Словенија, која се налази у сталним и готово свакодневним променама образовног система, има разрађен систем. Без обзира на питање или проблем који се разматра, носиоци и покретачи посла јесу институције образовног система које траже мишљења и предлоге од школа и наставника и увек се ти предлози у неколико кругова размене аргументовано прихватају или одбацују. Систем је тако организован да се лако стиже од школског актива до Министарства просвете или неког стручног завода, чиме се постиже то да школска пракса превазилази законе и они се у ходу мењају и прилагођавају доброј пракси. Осим тога,

овако се постиже не само то да добра пракса поједињих школа и наставника постаје својина свих и целог образовног система, већ и то да саме школе и наставници доживљавају промене као своје, јер их сами креирају и реализују. Ово је рецепт за успех и поправљање образовног система, и просветним властима у Словенији не пада на памет да из промена искључе учитеље, наставнике и професоре. Само у Србији законе о образовању креирају људи који су ван школа, а не они који су свакодневно у учионици са ученицима.

Зашто наставници морају бити носиоци креирања просветних закона и промена у образовању, односно, зашто они који не раде свакодневно у школи са ученицима немају никакво стручно првенство ни морално право да креирају школски живот?

Зато што они који оставе дневник и пређу у „школску администрацију“ истог тренутка другачије гледају на школу. Они одмах заборављају да школу чине пре свега ученици и наставници, а сви други само су сервис школског часа и свега онога што га прати. Замислимо ситуацију у којој имамо ученике и наставнике, а немамо Министарство просвете, заводе, школске управе, директоре, психологе, педагоге... Настава и учење би се одвијали и знање би се рађало и живело. Замислимо обрнуту ситуацију. Имамо све претходно, само немамо ученике и наставнике. Шта би се тада дешавало, чиме би се сви ови други бавили? Могли бисмо да нагађамо, али ту никаквог стицања и стварања знања не би било.

Зато они који нису свакодневно у школама, они који седе тамо негде или у невладиним организацијама, немају право да експериментишу с нашим школама, ученицима и наставницима, јер ми нисмо њихови покусни кунићи, већ организам који у Србији живи 200 година и ради на просвећивању напег народа. Изгледа да сви други више воле

образовање и „брину“ о њему него наставници и ученици и желе да нас све усрће својим идејама. Овакви „усрећитељи“ добро су нам познати из историје западне цивилизације и нама нису потребни. Ко жели да експериментише и остварује своје идеје у образовању, нека отвори своју приватну школу и нека у њој експериментише, а не да уништава државне школе у Србији.

Они који се данас у Србији иживљавају над нашим образовањем, а то су им дозволили *неки* којима је образовање потпуно небитно, нека знају да *ми* знамо шта *они* раде, а мислимо да и *они* и *неки* знају да *ми* то знамо, само не знамо да ли ови *неки* знају да *ми* знамо шта су они дозволили и да ли ови *неки* знају шта им *они* раде. Кад све ово прође, сви ће се *они* и *неки* разбежати, а *ми* ћемо и даље остати ту с неким новим ученицима да чувамо и негујемо култ знања и радимо на просвећивању нашег народа.

Зато наставници морају да креирају просветне законе и промене у образовном систему.

Наставницима је највише стало до добrog образовања и знања, јер они знају да свако здраво друштво почива на знању, раду, поштењу и одговорности. Ако тога нема, односно, ако неко сматра да наши наставници не могу томе да науче ученике, онда треба да затворе и укину школе. Или, ако неко сматра да ми у школама треба само да чувамо децу, онда он има неке друге циљеве у образовању, а не да негује основне вредности сваког здравог друштва.

Данас смо дошли у парадоксалну ситуацију. Више од 20 година из нашег образовног система одлазе у свет десетине хиљада младих људи и одлично се уклапају у образовне системе других земаља, а сада када ми треба да се и формално и суштински приближимо том свету и Европској унији, наш образовни систем одједном не ваља и треба га уништити. Наш образовни систем далеко је од идеалног, али с обзиром на улагања и однос државе према образова-

њу, нисмо као наставници и као друштво у целини заслужили да се овако према њему односе главне државне и просветне институције.

Наши учитељи, наставници и професори нису заслужили овакво потцењивање и ниподештавање од стране Министарства просвете, не толико због своје сујете, већ због друштва, јер друштво које се овако односи према својим учитељима нема никакву будућност.

Просветни радници у Србији само траже право да и они креирају наш образовни систем и чекају да се појави министар просвете који ће разумети смисао образовања и стати на чело војске од 80.000 наставника, 800.000 ученика и 1.600.000 родитеља и повести их да сви заједно уведемо српско друштво у свет знања и да се равноправно са другим државама надмећемо у квалитету образовних система. Ништа од тога неће бити могуће док се просветни радници не уваже као носиоци креирања просветних закона и образовних промена у Србији.

Иван Ружичић је професор филозофије и директор чачанске Гимназије. Лауреат је награде „Васа Пелаџић“ за најбољег педагошког критичара године за 2009.

Милана Гробић

СКРИВЕНИ КУРИКУЛУМ

Трећи миленијумски циљ земаља чланица Уједињених нација јесте *промовисање једнакости полова*, тј. елиминација неједнакости полова у основном и средњем образовању.

Анализе уџбеничких текстова у читанкама за српски језик показале су да наставне садржаје треба прилагодити питањима рода, јер су пуни мушкиог шовинизма и родних стереотипа¹. Род је друштвена, културна и цивилизацијска конструкција мушких и женских особа. Курикулум је нови појам који се користи у образовној реформи и замењује наставни план и програм. Курикулум, у односу на наставни план и програм, односи се на целокупан образовни процес и има много шире значење. Обухвата садржај, методе, циљеве, приступ, начине оцењивања и опрему за образовни систем. Поред званичног курикулума, у настави је често на снази и скривени или невидљиви курикулум. Скривени курикулум представља неписане вредности и ставове који се ученицима преносе током образовног процеса². Веома добар пример скривеног курикулума представља третман ученика у школи. На први поглед ништа није неуобичајено.

¹ Гробић, Милана (2007): *Анализа дискурса родних стереотипа у уџбеницима за основну школу*, Универзитет у Новом Саду, АЦИМСИ — Центар за родне студије, магистарски рад.

² Петрић, Бојана (2006): *Речник реформе образовања, Платонеум, Мисао*, Педагошки завод Војводине, Нови Сад.

но. У уџбеницима за српски језик ученици и ученице представљени су у текстовима и сликовним прилозима тако да припадају различитим сферама активности, што шаље поруку као пожељан родни модел понашања дечака и девојчица. Наставници несвесно на другачији начин третирају девојчице и дечаке и од њих имају различита очекивања.

Такође, показало се да ће се исти уџбеник користити на различите начине и имати различит утицај на ученике зависно од наставника. Једно без другог не иде нити се механизам промена може изводити сукцесивно, него се мора истовремено изводити и са актерима образовног ланца, али много више у јавности стварати атмосферу потребе за родно прилагођеним уџбеницима. Много више, требало би условити појаву нових уџбеника задовољавањем критеријума различитости на основу родне припадности мушкарца и жена.

Најбољи пример скривеног курикулума види се у народној бајци *Немушићи језик* која се обрађује у читанци за осми разред основне школе. Аутори уџбеника су др Љиљана Бајић и др Зона Mrкаљ. То је бајка у којој је чобанин, пошто је спасао змију, на поклон добио способност да разуме језик животиња. Тако од кобиле сазнаје да му је жена трудна па се због те вести осмехне. Жену занима зашто се он радује, али чобанин не сме да ода тајну свог дара. Пошто жена упорно наставља испитивање, чобанин, посаветован од петла, узима батину и пребије је:

„...он узе батину и дозове жену у собу.

— Ходи, жено, да ти кажем.

Па све батином по њој.

— Ево то је жено! Ево то је жено!

И тако се жена смири и никад га више не запита да јој каже зашто се смејао.“

На читавој страни уџбеника ауторке обрађују народну бајку *Немушти језик*. Анализа текста састављена је од питања по сегментима. Последња група питања односи се на завршетак бајке: „Посматрај завршетак бајке. По чему је он необичан? Како се разликује од типичног краја бајке? По којим својим карактеристикама се завршни део *Немушти језика* претвара у шальиву приповетку (подвукла Г. М.)? Уочи преломну тачку фантастичног и хумористичног (подвукла Г. М.) у тексту и образложи је.“

Порука ауторки читанке гласи да када муж туче трудну жену, то је шальиво и хумористично. Наставници имају велику одговорност, јер морају нагласити да се оваквим приступом директно пропагира насиље над женама, како би се избегла опасност идентификације ученика с моделима понашања који им се нуде овом бајком. С обзиром на наглашени патријархални карактер нашег друштва и дубоко укорењене стереотипне обрасце понашања мушкиог и женског рода, одговорност свих нас јесте да спречимо преношење погрешних порука, а овакве бајке у отвореној дискусији нагласити као негативне примере односа према особама супротног пола, ради развијања осећања родне равноправности код ученика у веома раном узрасту.

Ова погрешна и погубна обрада народне бајке утврђује се најмање још три пута. Толико у просеку сваки ученик прочита питања у Збирци задатака из српског језика за квалификациони упис у средње школе. Министарство просвете одобрило је ову збирку и не мења је од почетка, иако је критикована и доказано је да пропагира мизогинију и сексизам³.

³ Видети у тексту Весне Витас *Сексизам у језику штекстова за упис у средњу школу*, 2002.

У збирци задатака за школску 2009/2010. годину постављена су ова питања:

394. Чобанинова жена у народној бајци Немушићи језик за служила је да буде кажњена:

због своје непримерене радозналости и безобзирности — тачан одговор;

395. Читалац би пожелeo да има моћ главног јунака како би могao да:

1. у свакој прилици правилно поступи и тако увек буде у служби правде и добра — тачан одговор;

395. Чобанин испољава следеће особине:

1. радозналост; 2. оданост и верност; 3. упорност; 4. поштовање; 5. добродушност — тачни одговори.

Порука аутора збирке задатака⁴ јесте да је жену дозвољено туhi и када је трудна. То је порука која утиче на формирање родног идентитета ученика и ученица узраста од 14 година. Насиље над женама показује се као праведно, добро и правилно понашање. Женама није дозвољена радозналост, а мушкирци су одани, верни и добродушни шта год да раде.

Прављење уџбеника је процес. У том процесу актери треба да буду сензибилни на питања рода. Да би се то остварило, неопходни су семинари за оне који праве концепцију уџбеника, ауторе уџбеника, издавачке куће (пре свега уреднике), учитеље, наставнике, професоре, директоре школа...

⁴ др Милка Андрић, уредник Збирке и уједно помоћник министра просвете, др Милија Николић, др Милорад Дешпић, мр Стеван Стефановић и мр Јован Вуксановић.

У дугорочно осмишљеној акцији, коју би требало да води Министарство просвете, неопходно је увести родну перспективу у укупан сдукативни рад, поред онога што је сам уџбеник. Њега остварују наставници, а користи имају ученици. И једнима и другима потребна је сензибилизација. Битно је на крају упутити на једну област која је тек од недавно почела да се озбиљније проучава, а то је питање конкретне улоге уџбеника у процесу наставе и како се уџбеници, заправо, користе у ученици. Показало се да и најпрогресивнији уџбеник у рукама конзервативног наставника може имати супротан ефекат од жељеног, и обратно. Један корак даље било би истраживање о томе у каквом су односу стереотипи у уџбеницима и настава.

Мр Милана Губић је сарадница и докторска кандидаткиња на Универзитету у Новом Саду, АЦИМСИ (Асоцијација центра за интегрисани линарне и мултидисциплинарне студије и истраживања) - Центар за родне студије. Коауторка је књиге Академским образовањем до ромске елипсе. Пот председница је и генерални секретар Савета за образовање и науку Либерално-демократске партије.

**НАД ПРОШЛОШЋУ И
БУДУЋНОШЋУ
ЛИЧНА РАЗМИШЉАЊА ИЗ
САДАШЊОСТИ**

Александар Липковски

QUO VADIS: КУДА ИДЕ СРПСКА ПРОСВЕТА

Последњег дана августа ове године, по хитном поступку и без јавне расправе, Народна скупштина Републике Србије усвојила је нови Закон о основама система образовања и васпитања. То је већ трећа промена закона од демократског преврата и сјајни повратак „великог реформатора“ Тинде Ковач-Церовић. Начин на који је овај закон усвојен већ је виђен: 2003. године, нови, револуционарни „кровни“ Закон о основама система образовања и васпитања био је усвојен исто тако по хитном поступку, исто тако без јавне расправе и исто тако у току лета.

Да подсетимо, „велики реформатор“ већ је био на челу српске просвете у првом периоду после 2000. године. Кајем „на челу“, јер је њена улога за време министровања Гаше Кнежевића превазишла улогу беневолентног министра који је, по свему судећи, био неправедно оптуживан за нешто што није радио. Покушала је радикалну реформу српске просвете по сорошовском моделу и по оној Шапчаниновој: „Стан’те људи, ташта главо, / да видите умље право, / да сазнате шта ја вредим / кад прионем врт да средим“. Због огромног отпора у јавности то јој тада није успело и ресор просвете је после избора преузела странка с националним предзнаком, а „велики реформатор“ отишao је у мађарски егзил где се успешнио бавио „ромским проблемом“.

Развој догађаја је, међутим, показао колико је просвета сложена. Од „министра против Дарвинове цркве“ Љиљане Чолић, преко „министра који кува кафу“ Слободана Вуксановића, до „министра за нешто друго“ Зорана Лонча-

ра, странка која је владала просветом није смогла снаге да превазиђе српско распеће између истока и запада, хришћанства и атеизма, српства и квазиевропејства. Наиме, про(западно)европска политика никако није ишла заједно с бОљитком српске просвете. Зашто је то тако? Одговор на то питање можемо добити ако анализирамо токове развоја западноевропске просвете у последњим деценијама.

У ствари, „европска просвета“, тј. систем образовања који би био заједнички за све земље Европске уније, и не постоји. Оно што заиста постоји заједничко (и квалиитетно) у свим земљама Европе јесте једносменски рад школа! Али, на томе наш „велики реформатор“ не ради: то много кошта. Иако законски прописи о образовању старих чланица ЕУ не подлежу усаглашавању на нивоу Уније, за будуће чланице, образовање се ипак налази у *acquis communautaire* међу чувеним „поглављима“ која се „отварају“ и „затварају“ (бирократски језик ЕУ најстрашији је од свих бирократских језика који су икад постојали). Разлози су свакако финансијске али и идеолошке природе.

Дејвид Рокфелер, један од најистакнутијих архитеката глобализације, каже да је „наднационална сувереност интелектуалне и банкарске елите пожељнија од било каквог националног самоопредељења и суверенитета практикованог у протеклим вековима“. Помињање суверености интелектуалне елите само је реторичко: интелектуална елита, нажалост, не може без финансија и није од њих не зависна, већ им служи. У потрошачком свету данашњице вреде само они интелектуални доприноси који омогућују даље богаћење богатих инвеститора. Он, дакле, мисли искључиво на финансијску елиту.

Некадашњи богатиши улагали су део свог богатства у непрофитни развој — образовање и просвету — државе у којој су стицали богатство. У српским крајевима то је било пре свега путем задужбинарства. Погледајте колико у

Београду има таквих просветних задужбина! Авај, данашњи богаташи мисле само на то како да свој капитал ослободе чак и оних обавезних издвајања кроз порески систем за државу у којој послују. Мишковићи и Костићи немају задужбина, они дугују држави.

Идеал глобалистичког центра моћи јесте потпуно слабљење и потчињавање националних држава светском финансијском центру. Између осталог, то значи и драстично смањење јавне потрошње, што подразумева и пребацивање што је могуће већег дела трошкова образовања и здравства на леђа крајњих корисника.

Образовање у европским државама било је традиционално базирано на моделу који се може назвати „квалитативно елитистичким“: образовна пирамида заиста се сужавала и у виши степен образовања улазили су само најбољи из нижег степена, независно од њиховог социјалног статуса и порекла. Три европска образовна система давала су печат развоју: немачки, француски и руски. За разлику од ова три континентална система, англосаксонски систем, који је врхунац развоја достигао преко Атлантика, у Сједињеним Америчким Државама, базира се на „класно елитистичком“ моделу: тамо постоје два система образовања — један неквалитетан за широке народне масе и други веома квалиитетан (и скуп) за танки слој владајуће друштвене елите.

Последњих деценија у западноевропским земљама јавља се тенденција снижавања квалитета државног образовног система и његовог постепеног претварања у неквалитетни државни систем англосаксонског типа. При томе се цео процес одвија под плаштом деполитизације, демократизације и децентрализације, а под управом једног танког слоја припадника професије психолога. Традиционалне образовне вертикале се руше, опада квалитет наставника, они се приморавају да држе часове из вишег предмета за које нису стручни, деца добијају лажну слободу и самоупра-

ву и не потчињавају се дисциплини, васпитни инструменти се одузимају из руку наставника, а они се претварају у помоћно особље. Уместо процеса васпитавања и преношења знања од наставника ка ученику, који је по својој природи усмерен, лансирају се пароле „дете у центру пажње“.

Овај процес био је историјски виђен већ одавно. Крајем деветнаестог и почетком двадесетог века у просвети се појавио систем Валдорф школа намењен образовању деце радника, без претензија да постигну високообразовани ниво. Амерички психолог Џон Дјуи покушао је да сличан систем имплементира у САД, али је после (привременог!) неуспеха у својој домовини отишао у совјетску Русију и Ататуркову Турску. Успео је да уништи традиционални руски систем образовања до те мере да је, по доласку на власт, Јосиф Висарионович увидео да ће Русија остати без квалитетних стручњака и по кратком поступку вратио систем гимназија из царског времена.

Дјуијев првобитни неуспех у САД превазиђен је у наредним деценијама, онда када је ојачана финансијска олигархија схватила да је тај модел веома користан и да креира неуког појединца којим је лако управљати путем средстава масовне комуникације. Овај се модел интензивно развијао у другој половини двадесетог века и тако је Америка дошла у стање да не само 99 одсто ћака већ и 90 одсто наставника не уме напамет да подели 111 са три, без калкулатора.

Напад на просвету затим је из Америке прешао у Европу. Многобројне постепене реформе уништиле су два најквалитетнија система, француски и немачки. Једини ко-лико-толико сачуван је руски систем, али и он је под притиском реформи и „европеизације“. По свему судећи, ускоро ће и просветни и финансијски примат преузети Далеки исток. Последњих година у Европи тече процес рушења високог образовања, назван Болоњски процес, упркос

сталном противљењу значајног дела универзитетске јавности. Данас, десет година касније, види се да је он претрпео неуспех, али политички (и политизовани универзитетски) кругови на њему и даље инсистирају, док широм Европе студенти штрајкују. И у Србији се тај неуспех јасно види.

Откуд неуспех „болованог“ универзитета? Политичари нуде одговор у недовољном олакшавању студијских програма и недовољном раду професора. Али, сетимо се времена када смо студирали пре двадесет или тридесет година. Иако су испити тада били тежи и обимнији, студирање „година за годину“ било је уобичајена појава. Онај ко није могао да одржи тај темпо, напуштао је студије и налазио посао. При томе, универзитетски професори нису радили више него данас, напротив. Шта се десило? Данашњи ноншалантни приступ студијама производ је укупног стања у друштву и кризе морала и система вредности. Просечан студент није мотивисан да учи, јер му се никде не жури, посао га углавном не чека, а у данашњем друштву се паметни и образовани и не цене. Он нема времена да иде на наставу, јер ноћ проводи по клубовима, а дану спава (неки приватни факултети досетили су се, па наставу организују само после подне).

Ако кренемо образовном вертикалом наниже, видимо следећу слику. Када питате професоре који раде са бруцошима, рећи ће вам да средњошколци долазе на факултет са све слабијим предзнањем основних предмета потребних за студије, па већ на првој години губе дах. Ако одете у средњу школу, исту ћете причу чути од средњошколских професора: деца из основне школе долазе неприпремљена, без радних навика, немотивисана за рад и напоре. Учитељи и наставници у основној школи жале се на недисциплину, недовољну сарадњу родитеља, потеру за оценама, а не знањем. Ови симптоми постали су знатно израженији по последњих година, када стасавају деца из „реформисаних“

првих разреда основне школе, деца која уместо бројчаних добијају описне оцене и која седе у кругу да би била разбижена хијерархија школе, деца за коју не постоје дисциплинске мере и укори директора. Све су ово симптоми декаденције целокупног традиционалног образовног система основаног на суштинском ауторитету наставника и позитивној мотивацији ученика. Одатле па до социјалне апатије која се завршава патологијом — сетимо се недавног убице ђачких другова у Финској — само је један корак.

После крваво стеченог тријумфа у Првом светском рату, двадесети век донео је српском народу мноштво пораза уз катастрофалне људске, територијалне и политичке губитке: Хрватска бановина 1939, авнојевска федерација 1943, Брионски пленум 1965, конфедерални устав 1974, пад Српске Крајине и Дејтонски споразум 1995, кумановска капитулација 1999, окупација Косова и Метохије и, најзад, војвођански устав 2009. Немојмо се заваравати, ни то није крај. Следи санџачка и прешевска септиција, тихо укидање ћирилице, промена историје, екуменистичка унија и ко зна шта још на путу „укључивања у друштво успешних европских народа“... Већина поменутих трагичних збивања десила се под притиском западних сила и њихових домаћих експонената и назvana је демократском европеизацијом — преваспитавањем Србије. Да ли је на почетку двадесет првог века на помолу дефинитивни крај? Да ли ће, заслугом данашње српске владе и њеног Министарства просвете, српски народ остати без образовања, националног поноса, историјског сећања и памети? Реформе којима се враћамо прете управо таквим последицама.

Да ли је опоравак могућ? Не бисмо се окупљали на оваквим скуповима уколико не бисмо веровали да јесте. Догађаји из 2005. године, када је залагањем Љиљане Чолић и усвајањем измена и допуна „кровног“ закона отуслала оштрица „великог реформатора“, дају нам за право. На-

равно, прво се с просветне сцене морају уклонити „велики реформатор“ и његови сателити, да не би било као у Шапчаниновој песми: „По лејама рови, рије, / ломи притке и саксије, / поразбаца цвеће свуда, / и направи триста чуда. / А кад сину сунце врело / јадно цвеће паде свело.“ Даљи опоравак могућ је само опоравком целокупног образовног система почев од основне школе, моралним опоравком целиог друштва и сваког његовог члана, борбом против глобалистичке индивидуализације, а у корист социјалне одговорности појединца према свом исконском окружењу: породици, народу и држави. Глобализација као обруч стеже образовање, што је већ резултирало светском економском, социјалном и културном кризом. Само добро образовање на свим нивоима, чији је циљ свестрана изградња, просвећивање и васпитање личности које резултира стварним знањем а не прагматичним „постигнућима“ и „умећима“, води даљем напретку Србије.

Др Александар Лийковски професор је на Математичком факултету у Београду. Био је проектор Универзитета у Београду, члан Националног просветног савета Републике Србије и помоћник министра просвете за високо образовање.

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

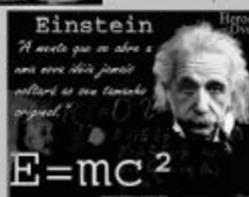
ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ

РЕАЛНОСТ

И

ПЕРСПЕКТИВА

УЧЕСНИЦИ

1. Др Љубомир Протић	8. Ненад Прокић, професор
2. Др Јасмина Вујић	9. Др Зоран Аврамовић
3. Др Војислав Андрић	10. Др Слободан Антонић
4. Др Славко Каравидић	11. Др Александар Липковски
5. Др Емил Каменов	12. Миодраг Скребоња, професор
6. Мр Милана Грубић	13. Милош Кнежевић, уредник
7. Вигор Мајић, професор	14. Иван Ружичић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије

I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

Јасмина Вујић

АМЕРИЧКА ИСКУСТВА

Досадашња искуства, када је реч о реформи образовања, указују на поражавајућу чињеницу да после сваке реформе наши студенти знају све мање, због чега је неопходно спознати искуства других земаља, нарочито оних развијених, какве су Сједињене Америчке Државе или земље Европске уније, чије образовне системе неки покушавају да пресликају код нас, без обзира на њихове евидентне мане и погубне последице.

Током претходних година много пута били смо у прилици да чујемо критике на рачун некадашњег образовног система у коме смо се школовали моје колеге и ја. На другој страни, чињеница да велики број оних који су прошли кроз такав систем образовања, у коме су нас научили да мислимо, данас широм света слови за признате стручњаке, на најбољи могући начин оповргава највећи део по-менутих критика. Најбоља потврда ове тезе свакако је податак да у компјутерским компанијама у заливу Сан Франциска, познатијем као Силицијумска долина, ради између 200 и 300 стручњака из Србије, од којих многи имају своје компаније. Чињеница да наши инжењери раде у великим компанијама, као на пример у „Гугл“у, где их је тренутно више од 30, илуструје квалитет образовања које су стекли у Србији. Зато све нас који живимо и радимо ван Србије иритира и боли то што се оно што смо понели из Србије, пре свега образовање и знање, систематски уништава.

Када је 2001. године успостављена нова, „демократска“ влада, када су почеле реформе и када је Министарство

просвете, на чијем се челу налазио Гашо Кнежевић, решило да по сваку цену реформише српски образовни систем у складу с Болоњском декларацијом, многе моје колеге које живе и раде у иностранству и ја узалудно смо упозоравали на негативне последице такве реформе. Том приликом указали смо на то да ми имамо толико професора који раде, буквально, у свим значајним образовним системима у свету, од Аустралије, преко Канаде и САД до Европе. Мој предлог био је да Министарство просвете сазове један форум, што државу нимало не би коштало (будући да већина нас током лета долази у Србију), на коме би свако од нас изнео предности и мање образовног система у коме ради, како нам се не би дододило да је ујемо у један овакав значајан процес као што је реформа образовања, а да пре тога нисмо добро изанализирали добре и лошије стране и могуће последице. Нажалост, за овакве сугестије није се имало слуха.

Будући да сам ја прошла кроз онај некадашњи, данас толико критиковани систем образовања, а моја ћерка кроз амерички образовни систем, имала сам прилику да их употребим и сагледам све њихове мање и врлине.

Неједначен однос према образовању

Када се неко ко је прошао кроз стари систем образовања, какав је био установљен на просторима бивше Југославије, суочи са образовним системом који је на снази у САД, прво што га изненади јесте непостојање класичних ученицица у основним школама. Наиме, у школи у коју је ишла моја ћерка, столови у ученици распоређени су тако да по четворо деце седе у групи, док учитељица шета између њих и држи предавање. У просторији током часа влада изузетна бука, јер свако прича са сваким. На моју примедбу да је у таквим условима, када практично нико никога не слуша, немогуће деци пренети било какво знање, добила

сам одговор да је циљ да деца од најмањих ногу науче да ради у тиму и да много тога морају сама да науче и да се организују. Изненадило ме је и становиште, а од кога се у међувремену код њих одустало, да децу не треба дисциплиновати и наметати им вољу било родитеља или професора, већ да она сама треба да одлуче који је то предмет или група предмета којима ће током школовања посветити пажњу и изучавати их. За некога ко је прошао кроз систем образовања какав смо ми имали и који је произвео толики број светски признатих стручњака, то изазива прави шок, јер тешко је поверовати у теорију по којој дете тог узраста, без икакве основе и знања, може само одлучити шта је то што га заиста интересује и за шта ће се школовати.

Када је реч о предметима као што је математика, а којима се код нас посвећује велика пажња, изненађујуће је да деца у америчким основним школама у прва четири разреда раде искључиво четири основне алгебарске операције. За разлику од наше земље, где се неједначине уче у првом разреду основне школе, што такође сматрам претеривањем, у америчким школама деца тек у петом разреду почињу да ради са заградама. Кад је реч о настави материјег језика, тешко је некоме ко није имао прилику да се упозна с програмима у америчким основним школама, објаснити да се у њиховим школама током прва четири разреда сваке недеље учи десет до петнаест речи, а тек у петом разреду почињу да пишу и ради саставе, док код нас прваци већ после месец или два самостално читају и пишу. И док је за наше ученике у том узрасту незамисливо да не знају шта су именице, заменице, делови реченице... деца у петом разреду америчких школа још увек не уче граматику енглеског језика. Што је још францаније — ни у првом разреду средње школе, па сам од професора добила одговор да се она слаже с мојим мишљењем да би граматика требало да се предаје, али се то не ради, што несумњиво осликава државни систем образовања у САД.

Међутим, треба напоменути да се разлике у систему образовања у САД уочавају од државе до државе, па постоје савезне државе као што је Илиноис, где се много више издава за просвету и у њима су плате просветних радника више него у неким другим, а самим тим је боље и образовање које деца добијају. Када смо се моја породица и ја преселили у Калифорнију, где се све таксе сливају у главни град Сакраменто и веома мала количина новца враћа у локалне заједнице и школе, ниво знања које деца добијају у школи слободно се може оценити као катастрофалан. Чинјеница да су плате у овој савезној држави толико мизерне, па их професори не добијају током распуста, директно се одражава на мотивисаност просветних радника, а самим тим и на квалитет њиховог рада, будући да је највећи део њих принуђен да ради још неки додатан посао како би себи и својим породицама омогућили егзистенцију. Тако се изузетно мали број квалитетних кадрова одлучује да ради у просвети, па наставници физичког васпитања у многим школама као додатни предмет предају математику. Колико се мало из државног буџета издава за образовање сведочи и пример да, рецимо, наставници хемије, у шта сам лично имала прилику да се уверим, морају из свог цепа да купују хемикалије за огледе, због чега се настава углавном своди на теорију.

Строга селекција и професора и студената

Од петог разреда у америчким школама предмети су изборни, тако да у случају да родитељи нису доволно свесни да прате које то предмете деца бирају, врло лако се може десити да она прођу кроз образовни систем од петог разреда до kraја средњег школовања а да са, рецимо, математиком, физиком или хемијом нису имала додирних тачака. Тако се њихово основно и средње образовање своди на

практичне предмете, па проблем настаје приликом уписа на факултете, будући да елитни универзитети стављају рампу. Због тих разлога, родитељи који желе да им деца упишу престижне факултете принуђени су да их уписују у приватне основне и средње школе, за шта треба издвојити огромну своту новца, чак и за америчке прилике. Међутим, када сам се заинтересовала шта то приватне школе нуде у односу на државне, добила сам одговор да је то много мањи број ученика с којима ради један наставник.

Да бисмо то боље разумели, треба да знамо да у САД ради неколико хиљада универзитета, од којих су неки чак и дописни. На некима од њих буквално можете да купите диплому, али од тога на ком сте универзитету дипломирали зависе и ваше шансе да добијете посао. Тако амерички матуранти тачно знају који ранг има одређени факултет и какве су им шансе да дођу до посла када дипломирају на њему.

На елитним универзитетима никога не интересује коју сте средњу школу завршили и које сте то предмете изабрали. Они од будућих студената траже да су, рецимо, током четири године школовања у средњој школи изучавали математику одређеног нивоа, будући да њихови средњошколци имају могућност да бирају на ком ће нивоу учити математику, физику, хемију... У случају да они који конкуришу не испуњавају ове услове, принуђени су да између средње школе и уписа на факултет похађају допунску наставу. О томе какви су захтеви и селекција приликом уписа на елитне универзитете јасно говори подatak да на Берклију, на коме ја радим, не буде примљено ни пет одсто оних који су се пријавили, а треба знати да се на овакве универзитетете пријављују искључиво матуранти који су током школовања имали највиши просек оцена и најбоље су урадили прелиминарне испите које полажу сви средњошколци. Истовремено, захваљујући чињеници да из аме-

ричких државних школа матуранти излазе полуписмени, а многи од њих чак не знају да спелују речи, на свим елитним факултетима, без обзира на то да ли су технички или друштвени, полаже се енглески језик као услов за упис.

За разлику од нас, где сваки факултет у оквиру једног универзитета води засебну политику, у САД су универзитети интегрисани, што такође има добрих и лоших страна. Код њих је ректор тај који добија средства из државног буџета да би их распоредио факултетима у оквиру једног универзитета. При том треба имати у виду да се систем високог образовања у САД састоји од школа и колеџа. Оно што код нас представља студирање, у САД је само припрема за професионална занимања за која се знање стиче на колеџима, који представљају скупове факултета сличног профила. То значи да се знање за професионална занимања стиче после завршених студија. На пример, уколико жељите да се бавите медицином, фармацијом, стоматологијом, правом... обавезни сте да прво завршите четири године редовног факултета, после чега полажете пријемни испит и уписујете се на додатне бар три године.

На америчким елитним универзитетима, као на пример на Берклију, студент је обавезан да заврши факултет за четири године. Уколико је због болести био спречен да похађа наставу и полаже испите, он мора да пише молбу да му се одобри девети семестар. Мада су на америчким факултетима сви предмети једносеместрални, темпо је такав да студенти не могу да седе у кафићима или одсуствују с предавања, иако нико од професора не води евидентију о њиховом присуству на предавањима. Разлог за то крије се у чињеници да на крају сваке недеље студенти добијају врло озбиљне домаће задатке, које је једноставно немогуће урадити уколико нисте присуствовали предавањима. Осим тога, између последњег часа предавања и испита, за чије полагање имају само једну шансу (што се драстично разли-

кује од праксе у Србији, где један испит можете да положите безброј пута), само је седам дана, тако да је немогуће припремити испит уколико нисте континуирано радили током целог семестра. При том треба имати у виду да већина америчких студената истовремено и ради како би себи омогућили услове за студирање. У супротном, ако не положе из првог пута, мораће да обнове годину и поново плате немалу своту новца. Уколико им се то дододи неколико пута и просек студирања падне испод одређеног минимума, универзитет им блокира поновни упис на редовно студирање све док се не повећа просек.

Слично селекцији која влада приликом уписа, на америчким елитним факултетима строга је и селекција професора, о чему сведочи податак да реизбор једног професора зависи од става неколико комисија које оцењују његов рад. Истовремено, да бисте добили стални посао на неком универзитету, неопходно је да предајете шест година, током којих се прати ваш рад. И то је разлог због чега професори имају потпуну аутономију када је реч о критеријумима или начину предавања. Када све то упоредите с нашом праксом, суючите се с поражавајућом чињеницом да су многи приватни универзитети и факултети у Србији основани како би њихови власници добили професорске титуле или се назвали деканима и ректорима, чиме се најбољи могући начин може објаснити пролиферација доктората и академских титула, што је нешто кроз шта су САД већ прошли, после чега су се ствари прилично избистриле. Осим тога, професори на америчким факултетима једноставно нису у могућности да „тезгаре“, јер начин студирања подразумева да свакодневно буду са својим студентима.

Рушење националних образовних система

Када говоримо о студирању код нас по напола примененој Болоњској декларацији, морамо бити свесни чињенице да, мада то овај процес подразумева, није постигнута ефикасност студирања. Такође, имали смо прилику да се уверимо да није подигнут ни квалитет ни ниво знања, заправо, урађено је супротно, тако да, када све то подвргнемо подробној анализи, долазимо до закључка да је разводњено све оно што је било добро у нашем образовном систему, а то што се добило практично не представља ништа. То је и логично, будући да се реформи образовања по Болоњској декларацији приступило без икакве критичке анализе, која треба да одговори на питање да ли је такво нешто уопште применљиво код нас. Уместо тога, приступило се слепом копирању туђих метода и искустава.

Због тих разлога многи престижни универзитети у Европи, као што су Оксфорд, Кембриџ или Политехничка академија у Паризу, не пристају на модел студирања према Болоњској декларацији, и као кључни аргумент наводе да су они поставили веома високе стандарде студирања и да им не пада на памет да их снижавају. Другим речима, аутономија универзитета у односу на државу и дневну политику представља кључни фактор за изградњу квалитетног система образовања. У противном, прети нам реална опасност да, као што је то случај са америчким системом образовања, фабрикујемо полуобразоване кадрове од којих нико неће имати користи.

Управо због тих разлога многи су спремни да тврде да хармонизација образовања, какву предвиђа Болоњска декларација, за превасходни циљ има рушење јаких и независних националних образовних система, како би се на другој страни уништиле јаке националне елите, без којих ниједна иоле озбиљна држава не може да функционише.

*Излађање др Јасмине Вујић за штампу је приредила
Информативна служба СОЧ-а.*

Др Јасмина Вујић дипломирала је и магистрирала на Електроенгинеерском факултету у Београду. Докторирала је на Мичигенском универзитету у САД. Данас ради као редован професор на Беркли универзитету у Калифорнији и председник је борда декана посебног факултета.

Емил Каменов

ПЕДАГОШКЕ ИСПОВЕСТИ

„Мора да вам много лопте иде када сте се мене сетили“

Понекад сам улазио у конфликте без личног разлога, као да сам дужан да реагујем у име просветних радника и штитим достојанство професије. Тако је, на пример, у једном дневном листу цитирана порука председника Секције за образовање и науку ОК ССРНВ Нови Сад просветним радницима: „Нека раде вишe и бољe па ћe им и лични до- хоци бити вeћi“. „Савио сам табак“ и протестовао у *Прo- свeтином прeгледу*, јер је оно што је казано имплицирало став да просветни радници нису ни заслужили вeћu плату. До сада им је увек говорено: Јесте, плате су мале, али када „удруженi рад“ створи вeћa средства, бићe вишe пара и за „надградњu“ (просвету), која је то заслужила. Цитирана порука функционера порекла је то без икаквих аргумента. Још сам додао: „Не поричем да међu просветним радници- ма има и лењих и неспособних, али не вишe него у другим бољe плаћеним струкама“.

Вероватно се ништа не би десило да на Јануарским данима просветних радника у Новом Саду није устао неки „уча“ и гневно повикао на поменутог функционера (који је, наравно, седео у председништву) како је могао да каже да просветни радници не заслужују вeћe плате. Овај је то одмах демантовао, а онда је почела хајка. Прво је страдала несрећна новинарка, јер, наводно, функционер о коме је реч није рекао оно што је рекао. Затим је објављен деманти у *Прo- свeтином прeгледу* у коме сам оптужен да дезин- формишем јавност, односно, да је поменути функционер

само позвао просветне раднике да допринесу стабилизацији побољшањем квалитета васпитно-образовног рада. Попсебно је упућен допис Катедри за педагогију, на основу која сам критикован, уз ружне спитеете за моје понашање, којих се гадим да их наведем. Моја основна кривица била је то што нисам проверио наводе новинарке пре него што сам реаговао, што је недостојно научног радника који је одговоран да све што каже и напише буде истинито. Моја одбрана свела се на питање: „Ако сам ја у свом чланку под насловом *Истина* порекао нешто што именовани није казао, супротставио се тврдњи која није ни изречена, онда онај који није казао оно са чиме се ја нисам сложио треба чак да ми је захвалиан, јер сам допринео да истина изађе на видело.“

Описани случај само је допринео сумњи у моју политичку исправност, која ме је пратила од младости. То се огледало у чињеници да ми је без икаквог повода неколико година одузет пасош, а први пут ми је понуђено да се учланим у партију тек пред пад социјализма. Док сам радио у селу, партијски састанци одржавани су врло често, заправо, пре сваке седнице наставничког већа школе. У ствари, на тим састанцима одлучивало се шта ће бити одлучено на већу. Као једини ванпартијац морао сам да долазим на заказане састанке, али и да чекам у дворишту да чланови СК исцрпе свој дневни ред. То је понекад и дugo трајало. Још се сећам свог бесциљног штетања у дворишту од једне шљиве до друге, при чему сам морао да пазим да се не удаљим сувишне од највећег школског прозора. У једном тренутку на њему би се појавила колегиница и прстом ми дала знак да могу да уђем. Сео бих поред ње и шапатом упитао каква је одлука донета, што би она са индигнацијом одбила; не може се све поверити ванпартијцу.

Много година после тога, секретарица партијске организације Одсека за педагогију понудила ми је да се учла-

ним у партију. Насмејао сам се и казао: „Мора да вам много лопте иде када сте се мене сетили. Изгледа да је тачна прича да сте увели наградну игру за онога ко доведе нове чланове. За једног новог члана оправшта му се једногодишња партијска чланарина, за два члана — две године чланарине, а за три нова члана он се може исписати и из докумената ће се брисати да је икада био члан.“ У ствари, прави разлог што су ме се сетили био је исти онај који је формулисао мој колега Петер Рокай који је, када су га предложили за члана партије, казао: „Знам зашто хоћете да ме учланите — да бисте ме после тога избацили.“ Колико год ово објашњење изгледало парадоксално, оно је врло логично, ако се зна да је искључивање из СК повлачило за собом стикету „неподобан“, која је била довольна да се изгуби служба приликом избора у звање. И без тога био сам политички сумњив, о чему сведочи постојање полицијског досијеса пуног мојих грехова. Последње пријаве писао је шеф Одеска за педагогију у време када је умирао Тито. Туђио ме је полицији, јер сам отишао у иностранство не јавивши му се. Није вредело моје правдање да је он водио седницу када ми је одлазак преко границе био одобрен. Требало је да му се јавим и лично.

Иначе, дотични је читавог живота добијао висока друштвена признања и честитке. Нема те медаље и бенефиције које му нису додељене у социјалистичком, а и каснијем уређењу. Добио је националну пензију, а после смрти његово име понео је један учитељски факултет. Све то ишло је глатко и уз општу подршку, или бар уздржаност од реаговања. Проблем се јавио једино када је по републичко-покрајинском кључу требало за по једног водећег педагога објавити озбиљнију, праву књигу. Показало се да он нема такво нешто, али је после књига напабирчена од бајтих чланчића.

Кртице

Има још таквих људи за које је тешко открити којим механизмима долазе до најутицајнијих друштвених положаја, признања, награда и титула, иако су својим деловањем више пута проиграли поверење које им је указано на тај начин. Навешћу још само пример једног „окретног“ педагога који је магистрирао радом о Ђорђу Натошевићу, а затим и докторирао на истој теми, с тим што у наслову доктората није поменуто име нашег педагошког великане, него је замењено периодом у развоју српских школа у коме је он играо кључну улогу. Тако је иста тема, о којој је већ постојала исцрпна монографија, послужила и за магистријум и за докторат. Дотични се још хвалисао својом спретношћу. Нисам одолео да му не кажем шта мислим о томе, и пословица „Реците неспособном човеку да је неспособан па ћете видети за шта је све способан“ потврдила се у целости. Од тада скоро да није било новина ни часописа у којима нисам био денунциран за било шта. Рецимо, мој текст у коме сам нешто написао о циљевима васпитања, прокоментарисан је отприлике речима: Ха, ха, доктор педагогије не зна да у нашој земљи немамо „циљеве“, него само „циљ“ васпитања. Можда је тако у некој другој земљи, рецимо Бугарској, али не и у нашој социјалистичкој, самоуправној... У једном од последњих бројева часописа *Предшколско деше* оптужен сам као главни кривац за све што не ваља у предшколском образовању, уз тврђњу да ништа не ваља, посебно тематско планирање као „штит за нерад васпитача“. Неко је једва чекао да то објави.

Сам по себи, поменути је за нашу педагогију значајан једино као пример појаве (у чије сам постојање имао прилику да се уверим само посредно) која је битно утицала (а утиче и данас) на судбину наше просвете. Наиме, у време социјализма један број људи у просветним установа-

ма био је ангажован у својству доушника, или „кртице“, чији је посао да обавештава одређене структуре власти о томе шта причају и шта раде људи запослени у њима. То се радило уз велику конспирацију, а „кртице“ сте могли препознати само приметивши да неки људи танких стручних и људских квалитета скчују са једног значајног радног места на друго, могу да среде за себе и своје било шта, а када забрљају, нека невидљива рука уклони све трагове. Њих има и сада, као да су окупљени у неку тајну организацију, подржавају једни друге и повезују се. Има их и ван просвете — ко не зна примере директора којима је, чим су упропастили једно предузеће, понуђено друго. И не само друго, него и треће, четврто... Чинjenica да су неки дошли из бивших југословенских република и одмах аванзовали само сведочи о општости и виталности њихове организације. У последње време неки од њих докторирају, нарочито на приватним факултетима. Схватили су да ће им титуле донести легалитет.

Опортунисти

После НАТО бомбардовања дошла ми је у руке грађа о страдању деце Ваљева у рату и напорима васпитача да их заштите, охрабре и утеше. Ту су били дечји ликовни радови изузетне изражajne снаге, у којима се огледао доживљај ратних страхота. Италијанска миротворна организација *Berretti Bianchi* (*Беле беретке*) понудила ми је новчану помоћ за штампање књиге под поетским насловом *Под ласићиним крилом*¹, али под условом да прибавим политичку сагласност за њено објављивање. Наиме, миротворцима је забрањено да се баве политиком, а књига садржи поруке

¹ По називу који су деца дала једном од склоништа.

које се могу схватити као политичке. Обратио сам се већини водећих политичких странака и политичара (поименце, лично). Нико ми није одговорио. Књига је ипак преведена на италијански језик и штампана. Заказана је и промоција у Италији, али је отказана, јер је почeo рат са Ираком. Четири јахача Апокалипсе, куга, глад, рат и смрт не стају.

Ову причу испричала сам да бих указао на феномен који ме понекад избезумљује. То је обичај наших политичара, па и државних институција од јавног интереса, да не одговарају на дописе, без обзира на њихову тему, разлог или намеру. Ова појава јединствена је у цивилизованим свету, у коме се на допис одговара, позитивно или негативно, учиво у сваком случају и уз потпис макар помоћника петог секретара институције којој је упућен.

Поменуте некомуникативности (непристојности) наших политичара и институција био сам свестан и пре него што сам им упутио допис, али сам се надао да ће се због важности теме, прилике да свет дозна шта је урађено нашој деци, направити изузетак и одговорити ми, макар једном проширеном реченицом. Касније ми је пало на памет да је баш то разлог што одговор није стигао — није згодно подсећати свет на оно чега би требало да се стиди. Све је по-политика.

О педагогији као науци и као анцили

Педагогија као наука², у односу на друге, има једну специфичност. То су вредносни ставови које садржи (не бави се само питањем какве ствари јесу, него и какве би требало да буду). То је најуже повезује са идеологијом друштва у коме делује; ако хоће да буде конструктивна (мора да бу-

² Педагогија јесте наука, али није само то.

де конструктивна, јер деструктивна нема смисла), треба да подржи идеологију, а онда ће идеологија надахнути и подржати њу. Међутим, уколико у једној науци има више идеологије, она је мање наука. Проблем научног одређења циља (циљева) васпитања никада није разрешен, а можда га је немогуће, па и непотребно разрешавати методама типичним за науку. Могуће је само спекулисати о смислу и потреби васпитања, али једни људи немају право нити могу другима да одреде животни циљ. Вредносни судови можда могу да се формирају као естетски судови, али губе смисао ако се уважи принцип да се „о укусима не расправља“. Наравно, друштвена заједница има права да у општем интересу постави неке оквире и границе, родитељи су ту да „отварају врата“, али „дете одлучује кроз која од њих ће да прође“. Мени се допала Керпенштајнерова поставка по којој је педагогија пракса филозофије: филозофија спекулише о смислу (сврси) васпитања и ономе што из њега произлази, а педагогија покушава то да оживотвори у пракси. Том приликом се неки филозофски постулати показују као исправни и могући, а неки као немогући (значи, неисправни). Покушаји социјалиста-утописта да своје идеје о бољем друштву остваре у пракси, добар су пример за то. Не помињем „научни социјализам“ који је то могао да буде код Маркса и у његово време. Са идеолошким труњем које су у њега унели његови интерпретатори и корисници, он је престао да буде наука и постао шарена лажа. Ако не и нешто горе.

Читаву ову причу испричао сам да бих педагог (а тако и себе) бар донекле оправдао због своје „конструктивности“ коју је могуће назвати и другачије. Педагогија је дуго била „анцила“ идеологије, потрчко политичке врхушке, послушник који иде у комитет по своје мишљење. Када је постало очигледно да је пропала Шуварова реформа, скupили су се педагози у Новом Саду и расправљали о томе шта да се ради. Расправљали, али нису расправили. Он-

да је неко мудро предложио: Шта се ми ту замлаћујемо и надмудрујемо, ето, биће ускоро нови Конгрес СКЈ па ћемо видети шта ће тамо бити одлучено.³

Иако о положају педагогије и понапашању педагога говорим са извесном индигнацијом, покушавам да за педагоге (рачунам међу њих и себе) нађем објашњење⁴, заправо, оправдање. Или си морао бар донекле да се уклопиш у естаблишмент, или си бивао заустављен у свему, што није карактеристично само за социјалистичко друштво. Свако друштво од просветних радника (педагога поготово) прави послушнике; једна од битних функција просвете јесте да служи за одржавање на власти и репродуковање друштвених слојева. Покушаји да се то изменi на крају су се показали као неуспешни.

За разлику од многих, ја сам се бар донекле отимао, донекле критиковао, одступао од линије. То ме је, наравно, прилично коштало: сви моји избори у звање трајали су знатно дуже него код других, веома дugo радио сам без асистента, никада нисам добио ниједно значајније друштвено признање⁵, нисам примљен у новосадску педагошку академију упркос квалификацијама, покушај да будем изабран за шефа Одсека за педагогију је спречен, никада нисам био у уредништву неког педагошког часописа, предлог Одсека за педагогију да будем биран за звање „професор емеритус“

³ Узгред напомињем да наставни предмет на студијама педагогије под називом Систем образовања и васпитања није био ништа друго него прича о одлукама конгреса, једног по једног.

⁴ Tout comprendre, c'est tout pardonner.

⁵ Осим што сам примљен у Српску академију образовања, на чemu сам искрено захвалан онима који су ме изабрали. Поред тога, добио сам захвалницу од Друштва стручних сарадника предшколских установа Србије „за велики допринос развоју предшколства“, а Удружење васпитача Пчињског округа изабрало ме је за свог почасног члана.

махинацијом декана никад није прослеђен Универзитету. Чак нисам изабран (иако сам предложен) за члана Комисије за предшколско васпитање и образовање Националног савета, под изговором да се тако одржава равнотежа између *Модела А* и *Модела Б*, која би била нарушена ако би само један од њихових аутора био члан те комисије.

Ипак, гледао сам да не штрчим исувице, што значи да сам правио такве уступке као што је помињање Марковог имена на првој страници књиге *Интелектуално васпитање кроз илуз*, јер је то омогућавало рецензенту да утврди „марксистичку заснованост“ рукописа и препоручи га за штампање.

Када сам од синдикалне организације добио задатак да на Одсеку за педагогију организујем дискусију из које ће произаћи предлог на којој ће се од три могуће локације подићи споменик Јосипу Брозу, сугерисао сам да не ситничаримо и подигнемо три споменика. Или, када је на седници Одсека професор Теорије социјалистичког васпитања (иначе заслужан што је неколико година пре тога наставном предмету додат тај епитет) предложио да се у складу са друштвено-политичким променама тај епитет изостави, ја сам шеретски предложио: „Сачекајмо наредне изборе, па која странка победи, нека се по њој назове и предмет“.

Оно што од свег срца замерам педагозима, разумевајући их донекле, али не и праштајући, јесте чињеница да су, изгубивши идеолошку потпору, завукли главе у песак и чекали новог газду. Како се тај није уобличио (осим што су променили терминологију⁶ и почели да нагињу педоцентризму), педагози су истрајали на мртвој стражи док су им функције и животни простор преузимали надобудни пси-

⁶ „Едукатори сдукују сдукаунте.“

холози. У свом презиру према свему што је педагошко, рушили су и оно у нашем школству што је било вредно, представљало традицију, темељ који није требало кварати ради имплементације туђих решења која је, још донекле здрави просветни организам — одбацивао. Да све буде горе, у Министарство просвете, и са њиме повезане институције, примани су полуструктурњаци који данас у кључним доменима просвете имају већи утицај од брзосмењивих министара. Толико их је примљено да у једном тренутку Гашине владавине није било доволно столица за све. Најгоре од свега је што су ти људи, осећајући се инфириорно, искористили власт (које су се незаслужено дочејали) да стручњацима онемогуће сваки приступ Министарству просвете и утицај на збивања у школству. У време социјализма, врхунске позиције јесу дељене вишем подобнима него способнима, али су онда функционери (под условом да „не тала-сају“ превише) ангажовали људе који су својим радом и знањем то заслужили. Између политike и науке ипак је постојао известан споразум, у обострану корист. Политика је, како рече неко, од стручњака правила пријатеље. Данас имамо појаву да се од пријатеља праве стручњаци.

Поред недовољно стручних људи на челу Министарства просвете, један од највећих проблема наше педагогије, који је истовремено огледало стања у њој и узрочник многих других проблема, јесте непостојање конзистентног речника педагошких појмова, који би прихватила већина педагога. Без тога нема споразумевања нити развоја педагошког научног језгра из кога би никли нови плодови. Овако је тешко наћи два педагога који о једној педагошкој појави бар слично мисле, користе термине са сличним значењем и признају један другом примат у некој области педагогије. Много је благоглагољивости и празнословља, крупних речи које добро звуче, али се заборављају одмах попутто су изговорене. Много је јалових и пренагљених по-

кушаја да се нешто промени, а мало студиозног рада на грађењу система који би постепено омогућио да просвета постане полуза оздрављења читаве нације. Много је шибарија који су се дочепали власти, звања и титула, који лични интерес у свакој прилици стављају испред општег, а нема начина да се зауставе — створили су мрежу којој најбоље одговара назив „просветна мафија“.

О свему томе говорио сам и писао, створио себи мноштво опонената и затворио многа врата, понекад се питајући да ли сам могао другачије. Можда сам и могао, али то онда не бих био ја. Осим тога, клановска правила понашања су таква: или си са њима или си против њих; ако си са њима саучесник си, ако им се супротставиш парализаће те. Елиминација чак иде дотле да се на скуповима васпитача, међу издавачима који им представљају своје књиге, не налази *Драгон*, што је постигнуто захтевом руководства Савеза удружења васпитача да за то платим неподношљиво велику суму. Моје књиге тешко је наћи и у семинарској библиотеци коју користе студенти педагогије на Филозофском факултету у Београду. За време рата највећи број мојих књига, нарочито писаних ћирилицом, нестао је из хрватских дечјих вртића. Када је један хрватски издавач штампао неке од мојих радних листова, није се нашао нико од мојих колега да напише рецензију, иако су се усмено лепо изразили о њима.

Како је растао мој углед међу предшколским посленицима, повећавао се и број оних који су негирали све што кажем или напишем. У принципу, на неки начин био сам захвалан својим критичарима, чак и злонамерним, јер су ме држали будним и били мотив да покажем, докажем, урадим... утолико пре, јер се већина њих баш није доказала својим радом. Ако су нешто знали и могли боље од мене, морали су то да потврде на делу. Уместо тога, служили су се инсинуацијама, трачевима, анонимним пријавама.

Нарочито се на мене окомио један несрећник за кога сам с много разлога смислио синтагму „Сандино духовно недонишче“. Он је покушавао да је у свом понашању копира, али је при томе правио од себе карикатуру, мислећи да личи на дубокомисленог научника. Њему дuguјем етикете да сам „догматски марксиста“, да сам *Предшколску ћегађођију* посветио професорки Санди „да би се боље продавала“, да сам рукопис књиге о њој „украо“ и сл. Нисам се много трудио да полемиша с његовим конфузним текстовима⁷, јер то не би била размена мишљења, нити би водило било чему. Образложио сам то на следећи начин: „За полемичаре треба да важе иста правила као и за спортисте — противници морају да буду исте категорије.“

Не лези враже, нека средовечна фах-колегиница из Ужица схватила је наведено образложение као личнуувреду и протестовала због моје препотентности. Послао сам јој копију своје библиографије уз кратко писмо: „Поштovanа колегинице, када будете написали бар пола од онога што сам ја објавио, имаћете пуно право да се љутите ако Вам кажем да нисмо исте категорије.“ Чуо сам да је била много бесна због тога.

Ово што је до сада написано о полемици на „брдовитом Балкану“, која као да се води тољагама и служи истребљењу, тоталној осуди и ликвидацији, подстиче ме да жалим због тога, јер без ваљано вођене, аргументоване, конструктивне полемике нема напретка ни у једној области друштвеног живота, па ни у науци и просвети.

Оно што се не може оправдати средњој генерацији педагога јесте непредузимљивост у ситуацији великих друштвених промена, које су тражиле знање, акцију, интегри-

⁷ Увек ми је било чудно што их новине објављују, што је, због ниских удараца, супротно новинарској стици.

тет, спремност за борбу. Просвета је практично препуштена непедагозима. Треба само погледати ко њоме управља на прва три нивоа власти, шта ради и шта је по струци, па се уверити да ово запажање почива на разлозима. Више се нико и не обраћа педагозима за идеје о реформи школског система, а психологи (који су, поред своје улоге „дијагностичара“, почели да буду и „терапеути“) последњих неколико година одлучују о скоро свим просветним питањима, подражавајући (углавном безуспешно) решења других, развијенијих земаља. Друго нису знали, хтели ни могли. При томе се према педагогији и педагозима односе с ниподаштавањем, незаслуженим, али и заслуженим поменутом непредузимљивошћу. Истовремено међу њима нема полемика, доказивања, свежих идеја. Парадигма целе ситуације јесте јунак времена⁸, професор који на часовима даје студентима да се наглас читају његова „дела“, уз напомену ономе ко чита: „Када наиђеш на реч ’социјалистички’, ти читай ’хуманистички’“⁹. У суштини се, дакле, мења само фразеологија, дотера се фасада и наставља као до сада. Такво понашање води директно у слепу улицу, на суву грану, у самоуништење⁹. Ако педагози не стану на чело корениних, далековидних, мудрих промена у просвети, ускоро ће се поставити питање разлога за њихов опстанак. То питање већ се поставља.

Др Емил Каменов дуђођошињи је професор предшколске и школске педагоџије на Универзитету у Новом Саду. Сада је у пензији.

⁸ Титула заслужена способношћу коју у животињском царству имају камелевони.

⁹ Већ је напета велика штета. Лопт глас далеко се чује, што непосредно утиче на већ негативан одабир за студије педагоџије. Јопш горе — није ретка појава да студије напуштају најспособнији млади људи.

Љубомир Протић**РЕЧ О ВАСПИТАЊУ**

„Данас су школе престале бити заводи за васпитање и постала су заводи за дегенерисање омладине помоћу претоварености њиховог младог духа прекомерним и разноврсним знањима. Васпитање деце данас је остављено самој деци. Породица и школа не помажу детету у томе. Породица само храни и одева дете, школа га само пуни знањем, породица детету пуни стомак, школа му пуни главу. Срце му не пуни нико, осим само дете и улица. О срцу и карактеру своме дете се мора само постарати, ако се већ о томе не постара улица.“

(Св. Николај Лелићки — *Беседе под гором,*
чл. *О херојима нашећ времена*)

„Школе су институције за индоктринацију младих.“
(Ноам Чомски, Смисао 3, 3. 1998, стр. 108)

„Знање надима, а љубав изграђује (зива, поправља, назићује).“

(Св. Павле, I код. 8.1)

Каква је ситуација с васпитањем наших ученика? Да ли смо задовољни васпитањем младих? Ко све утиче на процес васпитања код нас? Каква је одговорност и утицај васпитача на развој будућих генерација?

Поштovanе колеге, много оваквих и сличних питања може се поставити пред нас, просветне раднике. За одговоре на та питања нису заинтересовани само просветни радни-

ци већ и породице младих, с малом резервом, може се рећи, скоро сви становници наше државе. Природно, ту је и питање свих оваквих питања: какве су перспективе васпитања наших младих и који су путеви ка друштвено оправданом и породично пожељном васпитању наших најдражих?

Потпуно ми је јасно да је за озбиљан одговор на ма које од ових питања потребно много времена (можда и организовање посебних саветовања као што је ово). Ипак желим, надајући се да ћете ми опростити непотпуност, могућу непрецизност, понегде и недовољну промишљеност, да бар покренем тему о васпитању, да укажем на лично сагледавање ситуације и могући пут побољшања.

Полазна основа за размишљање о томе јесте да се сви слажемо да наши млади нису доволно добро васпитани. Не жељећи да доказујем нешто очигледно, указао бих вам само на понашање младих: у градском превозу (непоптовање трудница, старијих, болесних); на спортским приредбама (паљење, туче, скандирања, па чак и убиства); у школама (немотивисаност, „смореност“, однос према друговима и професорима, туче); у кафићима (дивљање, туче); на радним местима (непоптовање посла и колега, нерад, опет немотивисаност, „смореност“)...

Не наводећи даље примере, слободан сам да закључим да је наше заједничко виђење ситуације такво да наше младе генерације нису задовољавајуће васпитане.

Према мом мишљењу, узрока за то има много, али бих навео неке који су, чини ми се, најбитнији.

Шокантна је чињеница да у целом Закону о уџбеницима донесеном у Скупштини Србије 31. августа 2009. године ни у једном члану и ни на једној страни не постоји термин 'vaspitanje'. Слично томе, ни у Закону о школству донесеном истог дана, ниједан члан није посвећен васпитању. Коментар је потпуно излишан. Не може бити јасније и прецизније одређен став тренутно владајућих структура

према васпитању. Дубоко сам убеђен да је мишљење већине грађана Србије о том питању супротно ставу тренутних властодржача.

На различите начине (телевизија, новине, сајтови, јавни наступи политичара и корумпираних „интелектуалаца“, билборди, деловање низа невладиних организација) намеће се вредносни систем у коме су фундаменталне вредности новац, власт и чуда. Мислим да новац и власт не треба да објашњавам, а под чудом подразумевам брз успех у животу, „греб-греб“ па мерцедес, кладионице, квизове, *Фарму*, *Великоћ браћа*, лото и слично, где су доволjni „подзнање“ и „поткултура“ за огромне награде.

Све то „гарнирано“ је лажима, које су после хиљада и хиљада понављања млади усвојили као истине. Набројао бих неколико таквих лажи — истина.

Колумбо који је кренуо ка Индији забуном долази до америчког континента. Људе које тамо види назива Индијанцима. Они се и данас тако зову, иако немају никакве везе са Индијом.

Црни окрепљујући напитак многи називају „турска кафа“, иако Турци не пију кафу већ чај.

Европа се (у нашим метеоролошким извештајима) назива „стари континент“, иако је стара тачно као и сви остали континенти. При томе је синтагма „нови континент (свет)“ резервисана само за Северну Америку, али не и за Централну и Јужну.

У суседној Румунији деловао је „страшни вампир“ Дракула, иако је истина да је племић Влад Цепеш био изванредан патриота и борац против Отоманске империје.

Болест „лудих крава“, опасни вируси разних птица, свиња, коза... круже планетом. Ускоро можемо очекивати и још горе — коњске и магареће. Ипак, „добра влада“ брине о својим становницима уз помоћ својих тајкуна — увозе вакцине (уз мале провизије), а дарвинизам и психоана-

лиза проглашавају се за научне истине, иако не постоје никакви научни докази за то.

Још много очигледних или мање очигледних лажи кодира се у свест младих као истине, и на бази таквих лажи, често као на аксиомима, гради се њихово васпитање.

Битно је подсетити се да је пре две хиљаде година купаш (сатана — отац лажи) купао Господа Исуса, нудећи му прве три набројане ствари: новац (хлебови), власт и чудо. Очигледно је да се сатанина концепција не мења миленијумима година — новац, власт и чудо уз лаж.

Деловање секта, организација које се у нашем „новоговору“ називају „мале верске заједнице“, законом је дозвољено. Треба имати у виду нпр. да није дозвољено да се посмртни остаци „ратног злочинца“ Слободана Јовановића пренесу и сахране у Србији. При том је његов лик на нашој новчаници која има највећу вредност (5.000 динара)!

Дроге се, релативно несметано, пласирају младима у различитим „клубовима“, „радионицама“, кафићима, па чак и у школским двориштима (видети *Верске секте* Зорана Луковића).

Несумњиво је да дрога и секте директно утичу на слабљење воље и концентрације младих, па није чудо што су они често безвольни и „сморени“.

Разне изопачености, као што су хомосексуализам, бисексуализам, лезбијство, транссексуализам (ЛГБТ), законом су заштићене и свако покретање тих тема оштро се осуђује као „говор мржње“. Интересантно је да закон не штити нормалне људске везе од свакодневног тероризма „оних који су различити“. Закон против духовног и менталног тероризма не постоји.

Колико ли је људи доживело инфаркт, перфорацију улкуса, мождани удар и слично због менталног малтретирања с малих екрана и колико је наших младих суграђана васпитавано под тим антиљудским притиском?

О телевизији на овом скупу не вреди много говорити: убиства (наравно, најмонструознија); агресивни цртани филмови; рекламе и спотови који се муњевито смењују и поступно разарају могућност концентрације младих;favorизовање људи и идеја страних нашем менталитету и систему вредности; разни „експерти“ и „аналитичари“, по правилу универзалног типа, „објашњавају“ нам успехе пливача Милорада Чавића и математичара Миливоја Лукића, светску економску кризу и скакача Драгутина Топића, глобално отопљавање и феномен опроштаја од патријарха Павла. Они су дарвинисти, а када је потребно и када их снима телевизија, крсте се. Не смета им то што Богородица, према њиховом мишљењу (ако га уопште имају!), има мајмунско порекло (опрости, Боже!).

Свакако да телевизија са *Фармом*, *Великим брайтом*, квизовима или пропагирањима парада поноса заслужује посебно место у једној озбиљној анализи која би се позабавила питањима уништавања традиционалних вредносних система и укодирања становништву моралног релативизма и оживљавања осавремењене Протагорине мисли: „Ја сам центар света“.

Шта чинити у овако описаној, суморној ситуацији? Како обнављати моралне вредности и наћи пут за васпитавање младих? Како изаћи из описаног лавиринта мрачних путева и странпутница?

Пре него што одговорим на ова питања, подсетио бих вас укратко на стару грчку легенду о лавиринту.

На Криту, у Кнососу, у време краља Миноса и његове жене Пасифаје, у лавиринту је било затворено чудовиште Минотаур, који беше човек са главом бика. То чудовиште, које је било син краљице Пасифаје и једног бика, краљ Минос (државши га затвореног у лавиринту) хранио је људским месом. Бацани су му за исхрану младићи и девојке из Атине који су допремани као данак Атине због ка-

зне за убиство Миносовог сина. Херој Тезеј одлучи да убије Минотаура. Ђерка краља Миноса, Аријадна (залубљена у Тезеја), помаже му да реализује намеру. Набавља и даје му мач и канап. Он с мачем и канапом улази у лавиринт, а Аријадна с крајем канапа остаје напољу. Тезеј иде по лавиринту, одмотавајући канап који му помаже да не иде два пута истим ходником. Тако стиже до Минотаура, успева да га убије, а затим, захваљујући канапу, налази излаз из лавиринта и долази до Аријадне, која га чека напољу.

Наши просветни радници налазе се у митској улози Тезеја. Они су у мрачном лавиринту и траже пут до чудо-вишта које уништава младе људе.

Храбри су и одлучни да се обрачунају са злом. Уз не-минован мач, неопходна им је помоћ да би се оријентисали у збрци. Та помоћ не може да буде интерна (из лавиринта), већ екстерна (ван њега). „Логистика“ (Аријадна), дакле, налази се физички ван лавиринта, али без сталног са-дејства Аријадне и Тезеја, Минотаур не може бити убијен.

Ко је Аријадна у нашој анализи и жељи да се васпитање младих побољша?

Одговор на то питање дао бих цитирањем једног текста Љубомира Протића. Тај текст гласи: „Етика говори само о једном, највишем задатку сваког човека. Према томе, може бити говора само о једном, највишем задатку васпитања, као што ми велимо. Изградња моралног карактера је идеал коме се васпитањем тежи и који је васпитање узело себи у задатак. Морални карактер је потпуна сагласност воље и рада са највишим моралним идејама, које су најбоље представљене и изнесене у науци Христовој.“ Као важно напомињем да овај текст нисам написао ја, већ мој деца Љубомир Протић, познати педагог, пре више од сто година. Ја се само слажем с тим мишљењем. Хришћанство, које се може назвати религијом љубави, у љубави и из љубави изграђује код младих морални карактер и снажну во-

љу. Западњачка замена за љубав, толеранција, ни изблиза не може да буде покретачки фактор за правилно изграђивање младих. Толеранција може да буде корисна релативно старијим људима да им помогне да лакше отре оно што им се не свиђа.

На крају имам још једну важну напомену. Васпитање и стицање знања нису исте ствари. Не треба поистоветити васпитање и стицање знања (Љубомир Протић, *Педагогика*, Крагујевац 1899. године, страна 17). Врло је битно да се разликује васпитање од стицања знања. Живи сам сведок да ниједну диференцијалну једначину, у току више од четири деценије рада са њима, нисам решио коришћењем хришћанске науке. Све што сам решио, решио сам методама диференцијалних једначина.

Надам се да је јасно подвучена разлика између образовања и васпитања, као и да су методе квалитетног решавања једног и другог различите.

Др Љубомир Протић био је професор Математичкој факултета у Београду, директор Математичке гимназије и директор Завода за унапређење образовања Републике Србије.

НАУЧНИ СКУП

ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА

УЧЕСНИЦИ

- 1. Др Љубомир Протић
- 2. Др Јасмина Вујић
- 3. Др Војислав Андрић
- 4. Др Славко Каравидић
- 5. Др Екил Каменов
- 6. Мр Милана Трбич
- 7. Витор Мајић, професор
- 8. Ненад Прожић, професор
- 9. Др Зоран Аврамовић
- 10. Др Слободан Антонић
- 11. Др Александар Липковски
- 12. Миодраг Скробоња, професор
- 13. Милош Кнежевић, уредник
- 14. Иван Ружичић, професор

Чачак, 25. и 26. децембра 2009. у Свечаној сали Гимназије

I сесија 25. децембар у 17⁰⁰, II сесија 26. децембар у 10⁰⁰

**ЗАКЉУЧЦИ НАУЧНОГ СКУПА
„ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ —
РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВА“**

**одржаног 25. и 26. децембра 2009. године у организацији
УНИЈЕ СИНДИКАТА ПРОСВЕТНИХ РАДНИКА
СРБИЈЕ**

1. Учесници скупа слажу се да нови Закон о основама система образовања и васпитања поништава вредности као што су рад, знање, поштење и одговорност, на којима треба да почива свако друштво.
2. У року од десет дана, Унија синдиката просветних радника Србије упутиће отворено писмо председнику и посланицима Скупштине Србије, председнику Владе Србије, председнику Србије и министру просвете, са захтевом да се хитно измене сви чланови Закона о основама образовања и васпитања који престе да изазову несагледиве негативне последице по образовање, али и друштво у целини.
3. Унија синдиката просветних радника Србије, у сарадњи с просветним радницима, стручном јавношћу, родитељима и ученицима, почеће рад на предлогу новог Закона о образовању и васпитању који ће представљати основ истинске реформе система образовања.
4. Уколико државне институције не прихвате ове предлоге Уније и уколико Министарство просвете и даље буде игнорисало наше позиве на дијалог о овим пи-

тањима, УСПРС сазваће своју скупштину на којој ће јавно позвати све школе, родитеље и ученике да не примењују и не поштују спорне одредбе Закона о основама система образовања и васпитања.

5. Унија синдиката просветних радника Србије објавиће у марту зборник радова са овог научног скупа. Промовишући ту књигу широм Србије УСПРС ће просветним радницима и широкој јавности још једном указати на многе проблеме у српском образовању и истовремено понудити начине њиховог решавања.

У Чачку, 26. децембра 2009. године

Унија синдиката просветних радника Србије